

ГЛАСНИК

3

ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

ГЛАСНИК

ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

БРОЈ 3.

1979. г о д и н а, тираж 500

Часопис је ослобођен пореза на промет на основу решења Републичког секретаријата за културу број: 413-73/78-02, од 14.04.1978.

САДРЖАЈ

ПРОСЛАВА ДАНА ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

● ГОВОР КОЈИМ ЈЕ ОТВОРЕНА III ПРОСЛАВА ДАНА ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ
Милка Чанак-Медић _____ 1

● ИЗВЕШТАЈ ОДБОРА ЗА ДОДЕЉИВАЊЕ НАГРАДА ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ ЗА 1978. ГОДИНУ
Др Војислав Ј. Ђурић _____ 3

КУЛТУРНА БАШТИНА И ДРУШТВО

● ЗА ВРАЋАЊЕ НЕЗАМЕНЉИВОГ КУЛТУРНОГ ЕЛАГА ОНИМА КОЈИ СУ ГА СТВОРИЛИ
Amadou - Mahtar M'Bouw _____ 7

● ПОВОДОМ АПЕЛА! ГЕНЕРАЛНОГ ДИРЕКТОРА УНЕСКО-а ЗА РЕСТИТУЦИЈУ КУЛТУРНИХ ДОБАРА _____ 9

● ЗАШТИТА СПОМЕНИЧКОГ КОМПЛЕКСА ВИМИНАЦИЈУМ
Часлав Јордовић _____ 10

● ЛЕПОТА И ДРАМА СПОМЕНИКА
Радомир Станић _____ 11

ПОГЛЕДИ И МИШЉЕЊА

● НА ПОЛА ПУТА
Др Слободан Ненадовић _____ 13

● ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ МЕТОДОЛОГИЈЕ КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИХ РАДОВА НА ФРЕСКО-СЛИКАРСТВУ У СР СРБИЈИ
Радомир Николић _____ 14

БИБЛИОГРАФИЈА

● ИЗБОР ИЗ БИБЛИОГРАФИЈЕ (1975-1978.) _____ 17

● КЊИГА КОЈУ ВАМ ПРЕПОРУЧУЈЕМО _____ 20

● ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА _____ 25

● КОНГРЕСИ И САВЕТОВАЊА _____ 33

ВЕСТИ И БЕЛЕШКЕ

● СА КОНЗЕРВАТОРСКИХ РАДИЛИШТА _____ 41

● ПРИЗНАЊА _____ 44

● У НЕКОЛИКО РЕДОВА _____ 45

● СТРУЧНА УСАВРШАВАЊА _____ 47

IN MEMORIAM

АКАДЕМИК СВЕТОЗАР РАДОЈЧИЋ
Радомир Станић _____ 49

ГЛАСНИК

издаје

ДРУШТВО КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

Београд, Калемегдан 14

Горњи град

УРЕДНИЦИ:

Милка Чанак-Медић и Радомир Станић

Овај број ГЛАСНИКА технички је уредио
МИЛОРАД МЕДИЋ

Сарадник МИРЈАНА ЈОВАНОВИЋ, дактилограф

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

чине чланови Извршног одбора Друштва:

Милка Чанак-Медић

Радомир Станић

Шукри Чахаја

Часлав Јордовић

Радомир Прокић

Радмила Павичевић-Поповић

Бранислав Живковић

Момчило Митровић

Георгиј Коваљев

Миодраг Анђелковић

Јован Шурдуловић

ШТАМПА, Југословенско удружење "Наука и друштво"
Београд, Божидара Аџије број 11/1

ПРОСЛАВА ДАНА ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

Милка Чанак-Медић

ГОВОР КОЈИМ ЈЕ ОТВОРЕНА !!! ПРОСЛАВА
ДАНА ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

Уважени гости, драге колегинице и колеге,

Сваком конзерватору чини велико задовољство што прослави дана заштите споменика културе присуствује, као данас, тако велики број угледних научника и друштвених радника. Поздрављајући их желим да им захвалим, у име Друштва и његових чланова, што су се одазвали нашем позиву. Јер, својим присуством одају признање напорима на чувању културне баштине, остварењима постигнутим на том пољу и уједно дају подршку предузимању нових подухвата усмерених ка истоме циљу.

Одржавање ове прославе и свих важнијих претходних везаних за делатност заштите културног наслеђа у овој кући, у Народном музеју у Београду, није случајно. Оно као да сведочи о сталној вези која од самога почетка, од времена образовања првих одељења за чување старина у Народном музеју, до данас, траје између музејске делатности и оне којом се ми конзерватори бавимо. Сарадња са нашим колегама из музеја била је увек успешна, па и данас, захваљујући њима, а нарочито директору др Владимиру Кондићу, у могућности смо да прославу овде одржимо. Зато им, у име Друштва конзерватора Србије, најтоплије захваљујем.

Свака годишњица и прослава Дана заштите споменика културе обавезује нас да се осврнемо на протекла остварења и да најзаслужнијим ствараоцима на пољу заштите културног наслеђа одамо признање. Неопходно је једновремено размишљати и о данашњем тренутку и о непосредним обавезама.

Као што вам је свима познато, у протеклој години донет је нов Закон о заштити културних добара, чиме је, може се слободно рећи, озваничено једно стање у служби заштите споменичког наслеђа које се

већ раније наслућивало. Сада је постало очигледно да је неминовно осавремењавање наших установа и усмеравање њихове делатности у нешто друкчијем правцу. Та чињеница налаже велику обазривост, поред тога што представља и највећу одговорност. Јер, одани и посвећени послу којим се бавимо, некада настојимо да учинимо одвећ брзе, па стога и недо-вољно разложне подухвате. Данас је због тога неопходна предузимљивост и одважност да би се напустили превазиђени облици рада исто онолико колико је потребна будност да би се сачувале добре и корисне тековине досада уложених напора.

Прилика је да се подсетимо да је послератна заштита споменика културе замишљена добро и да је заснована на врло широким основама. Она је образована по угледу на развијене истоврсне делатности у земљама са дугом традицијом чувања историјских споменика. Заштита и сваки непосредан рад на споменицима схваћен је као део сложеног посла који започиње истраживањем и проучавањем, а има свој исход у потпуној физичкој заштити и уређењу споменика. Тако је већ пре више од двадесет година усвојено правило да се већи радови на споменицима не могу започети без претходне озбиљне научне, техничке и историјске студије и да сав документарни материјал о изведеним радовима мора бити обрађен и сређен тако да може бити у сваком тренутку објављен. Замисли наших првих, послератних конзерватора и истраживача споменика - да се у савременој заштити морају равноправно прожимати исходи хуманистичких, техничких и природних наука - била је од огромног утицаја на стварање модерних установа заштите културног наслеђа. Потреба мултидисциплинарних истраживања, што се данас тако често истиче, изражена је, дакле, у области заштите споменика културе на самом почетку њеног оснивања. Изузетно добра и темељна припрема историчара уметности, археолога и историчара архитектуре, са друге стране, чинила је сигурне основе на којима су те замисли могле бити остварене. На првим великим огледним радилиштима, као у Св.Софији у Охриду на пример, овако схваћен рад успешно је и узорно примењен.

Посматрана са данашњег становишта историја послератног рада на заштити културне баштине не пружа у целом свом току јединствену слику. Тако изгледа као да су се, у времену које нам је непосредно претходило, изгубила та строга мерила у делатности којом се бавимо и да смо се одвећ окренули практичним, техничким проблемима. Због недостатка широким замисли, међутим, понекад нисмо нашли чак ни добра, ни одговарајућа технолошка решења. Зато данас поново настојимо да истраживачки поступак, пројектански и техничко-конзерваторски буду делови јединственог недељивог тока, што је нашло одраза и у новом Закону о заштити културних добара, јер је једино тим путем могуће остварити успешну заштиту споменика. Ако, дакле, данас говоримо о новим облицима рада на заштити културног наслеђа,

онда морамо првенствено мислити на потребу осавремењавања струке и на стварање услова за даљи напредак у том правцу.

Улива наду чињеница да је у протеклој години започела са радом једна од најсавременијих физичко-хемијских лабораторија за истраживања и студију проблема заштите материјала са споменика градитељства, у Народном музеју у Београду, а већ од раније ту успешно раде лабораторије за конзервацију музејских предмета и за заштиту уметничких дела. На многобројним радилиштима у Србији сваке године бројни археолози, историчари уметности, етнолози, сликари и архитекте предузимају истраживања и заштиту културног и уметничког наслеђа. Већ више од две деценије улажу се напори у очување и уређење највреднијег националног наслеђа. Радови ове врсте приводе се крају на највећем броју споменика. Многобројни једноставнији послови, такође су окончани на мањим споменицима, па се тежиште рада, последњих година, поступно преноси на истраживања и уређење околине манастирских цркава и средњовековних градова и на заштиту великих и значајних археолошких терена и налазишта. Међу овим последњим нарочито пажњу привлаче недавно обновљени радови на Царичином граду, крунисани лепим успесима на терену у конзервацији грађевина и мозаика и значајним исходима у проучавању његових споменика, што је најпотпуније дошло до изражаја на недавној изложби у Галерији САНУ. Још већи подухват на пољу истраживања споменичког наслеђа остварен је у протеклој години на једном другом археолошком терену у Србији - у Костолцу, благодарећи околности да је ту постигнута једна од најуспешнијих сарадњи са привредним организацијама, а један изузетан истраживачки подухват, који ће се моћи мерити са оним оствареним у Бердапу, припрема се за подручје које ће бити потпуно после изградње друге хидроелектране на Дунаву. Охрабрујући су и подстицајни исходи радова на средњовековним градовима; у Сталаћу откривена је палата са ванредним налазима, а на једној другој тврђави - на Кознику, нађен је јединствен систем инфраструктуре са бројним значајним покретним налазима. Нису мање значајни ни исходи других истраживачких и конзерваторских радова, као оних у Славковици, Митрополији, на Београдској тврђави, у Павловцу, или у Милентији, где су истраживања, после дужег прекида, продужена. На свим тим локалитетима откривена су многа нова непозната дела или су изашли на светлост дана нови споменици. Ранијим открићима у Бањи Прибојској прикључена су нова којима су обogaћена наша сазнања о зидном сликарству из XIV века, а фреске у Љубостињи, Станичењу, Белој Цркви Каранској заблистале су својом некадашњом лепотом после радова остварених у протеклој години.

У заштити културног наслеђа, насупрот стању које је владало последње деценије, када су се у настојању да се прошире дometи њеног деловања образовале неколике нове установе у унутрашњости Србије и на њих поступно преносили многи послови и многе одговорности што је имало за последицу и извесно подвајање и

недовољно међусобно повезивање конзерватора, на- супрот таквом стању, данас се налазимо пред јас- ном и снажно израженом потребом за заједничким де- ловањем. Иста клима има одраза и на рад Друштва конзерватора Србије, јер иако су друштвене и стру- ковне активности у опадању у многим областима, ме- ђу посленицима заштите културног наслеђа осећа се већ одавно потреба да Друштво постане важан чини- лац у решавању питања којима се ми, конзерватори, бавимо. Друштво настоји да то оствари покретањем свога гласила, чији је први број припремљен за ову прославу, организовањем стручних саветовања, од којих ће следећи, у мају месецу, бити посвећен једној изузетно важној и актуелној теми: разгово- рима о видовима и проблемима који прате обнову гра- дитељског наслеђа. Конзерватори извесних струка - у секцији за заштиту музејских предмета, библиотеч- ког и сличног материјала - са изузетним залагањем и успехом одржавају стручне скупове и размењују искуства. Благодаревши, најзад, залагању чланова Друштва и њиховој узајамној солидарности, обележа- вамо Дан заштите споменика културе сваке године и одајемо признање најзаслужнијим ствараоцима на под- ручју заштите и проучавања културног наслеђа. У основи таквог стања лежи наша оданост и вера у ва- љаност посла којим се бавимо. Подржава нас у томе околност да се љубав и разумевање за културну и уметничку баштину испољава данас веома снажно и да је то једна општа, универзална наклоност људи да- нашега доба. То је поуздан доказ да је у питању један вид новог хуманизма у којем културно наслеђе, као трајно добро, има сасвим одређену улогу у ства- рању културе нашег времена и образовању потпуније и духовније личности. Оно је неодвојиво од човека и његове свести о сопственом бићу, поред тога што остаје ослонац сваком самосвојном уметничком ства- рању.

* * *

Прегаоцима заслужним за утемељење службе заштите споменика културе и за образовање наше свести о зна- чају културног наслеђа, Друштво конзерватора Србије доделиће и ове године награде. Раније образован Од- бор за награде чији је председник редовни професор Филозофског факултета, академик Др Војислав Ј.Ђурић, донео је о томе одлуку. Молим Радомира Станића да у име Одбора прочита извештај и, председника Одбора Др Војислава Ђурића да награде за 1978. годину, у име Друштва конзерватора Србије, додели.

Др Војислав Ј.Ђурић

ИЗВЕШТАЈ ОДБОРА ЗА ДОДЕЉИВАЊЕ
НАГРАДА ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА
СРБИЈЕ ЗА 1978.ГОДИНУ

Одбор за додељивање награда, изабран на ванредној скупштини Друштва конзерватора Србије 21.децембра 1976.године, са мандатом од две године, радио је, ове године, у свом пуном саставу: Анка Стојаковић, професор Архитектонског факултета, Београд, Зденка Живковић, саветник конзерватор Народног музеја, Београд, Милка Чанак-Медић, председник Друштва кон- зерватора, Београд, Вукосава Татић, директор Покра- јинског завода за заштиту споменика културе АП Вој- водине, Нови Сад, Јован Секулић, директор Републи- чког завода за заштиту споменика културе СР Србије, Београд, Радомир Станић, директор Завода за зашти- ту споменика културе Краљево и Војислав Ј.Ђурић, професор Филозофског факултета, Београд, као пред- седник Одбора. Одржана су два састанка, 6. и 7.фе- бруара 1978.године, којом приликом је размотрено 11 предлога за додељивање награда, које су поднели заводи за заштиту споменика културе, музеји и поје- динци са подручја СР Србије. Изражавајући своје пуно поштовање за сваку предложену личност - јер су били у питању истакнути посленици на пољу заштите споменика културе - Одбор је стао на становиште, с обзиром да је Друштво конзерватора тек прошле годи- не започело са награђивањем својих заслужних члано- ва, да награде и у овој години добију они који су не само најдуже били суочени с тешким питањима заш- тите споменика и, лично се залажући, успешно их ре- шавали, него који су, будући на кључним положајима у науци, органима заштите и на непосредним задаци- ма, допринели битним променама у развиту читаве службе заштите споменика у Републици, било што су је организационо и друштвено постављали или што су кроз научни рад обезбеђивали поузданост њених мери- ла, а кроз наставу или практични рад стварали и уса- вршавали будуће успешне конзерваторе. Одбор је же- лео, дакле, не само да награда дође у руке најзас- лужнијих, него да одужи дугогодишњи дуг, макар и на симболичан начин, онима који су се својим самопре- горним залагањем уградиле у темеље службе заштите споменика културе у СР Србији, па и у читавој Југо- славији.

Због таквих својих схватања чланови Одбора су једногласно одлучили да се награде Друштва конзерватора Србије, тј. повеље признања са по 5.000 динара, доделе:

СВЕТОЗАРУ РАДОЈЧИЋУ, академику и професору Универзитета,

РАДИВОЈУ ЉУБИНКОВИЋУ, научном саветнику и

ЗДРАВКУ БЛАЖИЋУ, сликару рестауратору.

СВЕТОЗАР РАДОЈЧИЋ

Академик Светозар Радојчић већ је скоро 45 година присутан у науци, настави, музејском раду, па и конзервацији споменика. Његово научно стваралаштво не-заобилазно је не само у нашој средини већ и у историографији о европској уметности средњег века. Многобројне студије и чланци, а посебно десетак књига (међу којима се истичу: Портрети српских владара у средњем веку, Старе српске минијатуре, Мајстори старог српског сликарства, Старо српско сликарство, *Geschichte der serbischen Kunst*, Текстови и фреске, Узори и дела старих српских уметника) улазе у основну ризницу сазнања о нашој прошлости: осветљавају, са становишта уметности, њене битне токове, објашњавају њене везе с Византијом, Западом, Румунијом и Русијом, разрешавају загонетна значења појединих дела и доприносе познавању идеологије друштва које их је стварало, прогледу у стилске поступке мајстора и у уметничка схватања средњовековног човека, изграђују сазнања о естетици у Византији и средњовековној Србији. Аналитички приступ и синтетички преглед подједнако су му драги као метод: првим је продру у дубине природе уметничког дела, другим је оцртавао законе развика.

Као наставник који је непосредно образовао преко шест стотина историчара уметности, а ко зна још на колико посредно утицао, био је прави учитељ. Дуго година је на Универзитету сам излагао материју од

античког доба до најновијих времена, не само високо држећи мерила академског образовања, већ и приступајући непосредно својим ђацима како би им помогао у савладавању знања. Та његова брига није престајала ни после студија - многи се и данас њему обраћају за савет кад се нађу пред тешким питањима науке или праксе. У служби заштите, међу његовим бившим студентима, нашла су примену нека од његових схватања споменика културе или нека од мерила која је он ширио.

Наука и настава нису била једина поља кроз која је дејствовао. Још у предратном периоду, у скопској средини, био је окружен љубитељима старина и посленицима који су тежили да се што боље сачувају и што више проуче споменици који су били у тешком стању. Тада су већ, и уз његово учешће, спашени од непосредне опасности неки манастири, скинуте са зидова, прве фреске како не би пропале, вршено систематско снимање и отпочело копирање живописа. У Скопски музеј сабрана су многа дела, како не би нестала или била уништена, а он је био тај који је објавио књигу о њима, Тада је и сам предузимао заштитне радове на археолошким налазиштима (Скупи, Коњух итд.).

И после Другог светског рата наставио је, у нешто друкчијем виду, своје деловање на заштити. Конзервисао је своја археолошка открића (Царичин град) или је, као теренски истраживач, скретао пажњу на угрожене објекте. Многи сликар-конзерватор из средње и старије генерације сетиће се његове подршке и савета, а старији посленици на заштити - његовог плодног учешћа у многим комисијама које су одлучивале или предлагале мере за одржавање споменика.

За своју научну делатност академик Светозар Радојчић добио је многа признања: члан је Српске академије наука и уметности, и Атинске академије, додељене су му Седмојулска и Октобарска награда, одликован је Орденом рада, носилац је Хердерове награде. Савез друштава конзерватора Југославије наградило га је Јубиларном медаљом и дипломом.

Друштво конзерватора Србије одлучило је, због тога, да академику Светозару Радојчићу додели

Н а г р а д у

за изузетни научни рад који је допринео стварању високих мерила у заштити споменика културе, за дугогодишње залагање на обрадови историцара уметности-конзерватора и непрестану подршку посленицима приликом заштите, као и за драгоцено учешће на чувању споменика.

РАДИВОЈЕ ЉУБИНКОВИЋ

Научни саветник Радивоје Љубинковић један је међу малим бројем посленика у заштити споменика културе који су уграђени у саме њене темеље. Без његовог рада и његових организаторских подухвата не може се ни замислити почетак службе заштите у новој Југославији. Своју делатност ове врсте он отпочиње у Националном комитету ослобођења Југославије већ крајем 1944, кад сарађује на реституцији културних добара из иностранства, обнавља музејску службу и доприноси успостављању првих јединица заштите. Био је, 1945., један од главних учесника у изради Одлуке о заштити културних старина, пресудног документа за потоњу делатност службе заштите, чије је доношење представљало датум у животу читаве једне струке, а данас се слави као Дан заштите споменика културе у читавој Југославији.

Осмишљавајући нову струку припремио је низ правила, као што је организовао и прва њена саветовања на којима је, кроз реферате, указивао на задатке и њихове циљеве. Као плод такве делатности дошло је до оснивања Савезног института за заштиту споменика културе, 1950. године, на чије је чело стао Радивоје Љубинковић, као вршилац дужности директора установе. Он је, будући добро обавештен о сродним институцијама у иностранству, поставио своју установу на најшире и најсавременије основе. Са тог положаја предузео је низ акција, међу којима су се истицале оне на стварању темељне документације, као што су биле: снимање средњовековних градова, евидентирање стећака, подршка копирању фресака, сабирање грађе о дубровачком сликарству и многе друге.

Своја схватања и сазнања примењивао је на огледним и узорним радилиштима, које је организовао или на местима којима је руководио, како за време свог управљања Савезним институтом, тако и у каснија времена. Црква св.Софије у Охриду, Липљан, Петрова црква у Бијелом Пољу, Ново Брдо, Прокупље, нишка тврђава, Станичење, итд., где се све Радивоје Љубинковић налазио као руководилац, организатор или истраживач, нису били само споменици за које је, као научник, био живо заинтересован, него и велике школе младих и радозналих његових сарадника на које је преносио своје богато искуство, упућујући их у нове методе испитивања до којих је, најчешће, сам долазио. Његово деловање, у том смислу ни данас није престало.

Његов научни рад, садржан у великом броју студија, чланака и књига, тесно је повезан са његовом службом у заштити споменика: он је њој доприносио организацијом и текстовима, она њему понудила своје богате ризнице. Још пре рата окренут откривању и обради непознатих споменика, он је, дуго после рата, био заокупљен изношењу све нових и нових, и све значајнијих, проналазака. Високо образован у примени иконографског метода, а осетљив за лепоту уметничког дела, он је објавио читав низ монографија о манастирима, црквама и уметницима, које могу послужити за узор. Последњих година умножила су се његова тумачења појединих дела или, посебно, црквених институција, која помажу разумевању прошлости не само Србије већ и Македоније.

Служба заштите споменика културе одаје дубоко признание заслугама Радивоја Љубинковића. Може се сматрати само за мали и симболични узврат ова награда, које му Друштво конзерватора Србије додељује:

за широко и темељно заснивање нове југословенске службе заштите, за истакнути научни рад и изузетни допринос истраживању и заштити споменика културе, за племениту подршку младим стручњацима.

ЗДРАВКО БЛАЖИЋ

Цео живот Здравко Блажића, сликара и рестауратора, присно је повезан са заштитом и конзервацијом споменика културе. Одмах после својих школских дана преузео је, у Македонији, обимне радове на чишћењу, конзервацији и рестаурацији фресака. Отпочео је, врло широко, са св.Софијом у Охриду, где је први пут у нашој земљи применио неке савремене методе у чишћењу, скидању, конзервацији и презентовању зидних слика. Пошто је тај посао успешно завршио после неколико година, стекавши и сам велико искуство, наставио је да ради на многим другим црквама и манастирима: Богородици Перивлепти у Охриду, Спасовој

цркви у Кучевишту, Водочи и Вељуси код Струмице, Св. Ђорђу у Курбанову, самостанској цркви у Лепоглави, итд. После Блажићевих подухвата, увек добро организованих и учено вођених, многе средњовековне фреске заблистале су својим првобитним сјајем, што је имало за последицу, пред осталог, њихово много свестрањности и поузданије научно испитивање.

Од почетка већ, па током читавог свог радног века, окружавао се младим сарадницима, на које је преносио модерна европска знања о конзервацији и рестаурацији фресака, као и своје искуство стечено на жи-вопису у нашој земљи. Вероватно више него иједан рестауратор старије генерације он је учинио да се, преко предавања, семинара и непосредног саветовања, организованих на радилиштима, образују млади стручњаци. Због тога се његови непосредни или посредни ђаци не налазе само у Македонији, у Скопљу и Охриду, већ и у Београду, Загребу, Љубљани, Новом Саду, Задру, Приштини, па и у другим местима Југославије.

Његова делатност, кроз читаво време службе, била је, исто тако, везана за конзервацију и рестаурацију икона. Као један од оснивача Завода за заштиту споменика културе СР Македоније све је урадио да сликарска радионица буде способна да сабере, поправи и за будућност сачува велики број вредних икона, међу којима су охридске заузеле најважније место. По преласку у Београд, после реорганизације атељеа за рестаурацију слика у Народном музеју у Београду, уз редован рад, он је, са најближим сарадницима, учинио све да неколико десетина икона, с подручја читаве Југославије, буде конзервисано и очишћено, како би било изложено у Охриду, 1961. за време одржавања Вишантолошког конгреса. Своју рестаураторску активност завршио је у Музеју савремене уметности у Београду.

Своја знања, која је тако благодатно усмено ширио међу сарадницима, сабрао је у две књиге (Техника и

конзервација наше фреске, Конзервација охридских икона и нове констатације), а излагао је и кроз низ чланака у стручним часописима и новинама. Корисници нису били само сликари-конзерватори, већ и историчари уметности, јер је Здравко Блажић, кроз те текстове, често објављивао нове налазе и непозната дела.

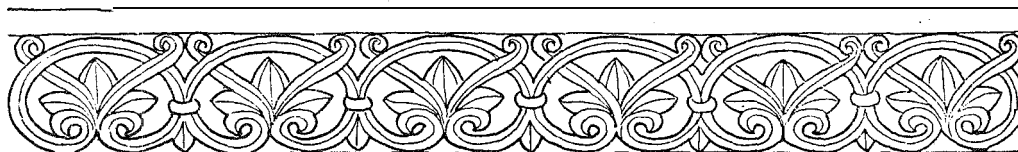
Његови текстови су приручници за струку, али и извори за проучавање средњовековне уметности.

Треба, у овој прилици, забележити и чињеницу да је његов рад на средњовековним споменицима одјекнуо и у нашем савременом сликарству. У његовом сликарском делу - јер Здравко Блажић је и активни сликар - поново су оживљене старе технике (енкаустика и емаљ), као што су се појавили и мотиви надахнути прошлости. Код његових бивших сарадника и пријатеља (Аца Томашевић, Шиме Перић, Берник, Кондовски, Пецо и други) искуства старе уметности уткала су се, на разне начине, у њихов стваралачки рад. Блажић је и својом текућом критиком много допринео развоју модерне уметности, посебно у Македонији.

Друштво конзерватора Србије имало је, дакле, све разлоге да Здравку Блажићу додели

На г р а д у

за родоначелничку улогу и прегалаштво у конзервацији и рестаурацији фресака и икона, за огромни стручни рад и откривање непознатих дела, за несебично об-разовање млађих стручњака.

КУЛТУРНА БАШТИНА И ДРУШТВО

АПЕЛ ГЕНЕРАЛНОГ ДИРЕКТОРА УНЕСКО-а
AMADOU-MANTAR M'BOW-а

ЗА ВРАЋАЊЕ НЕЗАМЕЊИВОГ КУЛТУРНОГ
БЛАГА ОНИМА КОЈИ СУ ГА СТВОРИЛИ

Стваралачки дух једног народа најплеменитије је оваплоћен у културној баштини ствараној током векова делима архитектата, вајара, сликара, резбара или златара - делима стваралаца из народа, који су умели да тај дух преточе у облике, изванредне јединствене лепоте.

Многи народи су у току бурне историје доживели отимање непроцењивог дела управо те баштине у коју је урезано њихово древно национално биће.

Елементи архитектуре, статуе и фризови, мозаици, керамика, емајл, жад, резбарије у слоновачи, радови у злату, маске - од монументалних целина до творевина мајстора заната - сва та однесена дела представљају много више од пуког декора или украса: то су историјска сведочанства, сведочанства историје једне одређене културе, једне нације чији се дух у тим делима обнављао и овековечавало.

Народи који су били жртве те вековне пљачке лишени су не само незамењивих ремек-дела; њима је одузета баштина, која би им бесумње помогла да боље упознају себе саме, а сигурно би допринели да и њих други боље разумеју.

У савременом свету цене на тржишту уметничких дела подстичу необуздане спекулације и наводе трговачке посредине и пљачкаше да искоришћавају незнање домаћег становништва и извлаче добит од сваког понуђеног саучесништва. Располажући знатним средствима и техником за задовољавање своје грађњивости, савремени пирати нарушавају и пустоше по Африци, Латинској Америци, Азији, Океанији, па и самој Европи археолошка налазишта која су научници тек открили.

Људи и жене тих земаља имају права на враћање отетог им културног блага које је део њиховог бића.

Наравно, они знају да је уметност намењена целој свету: свесни су да се уметност која говори о њиховој историји и истини не обраћа само њима и не говори само за њих. Они се радују могућности да и

друге људе и жене могу проучавати дела њихових предака и дивити им се. Исто тако, они увиђају да су нека дела већ толико времена и тако тесно везана за историју земље која их је узела, да се не би могли негирати симболи који их и за њу везују, нити би се могли ишчупати сви корени који су се тамо примили.

Али ти опљачкани људи и жене траже да им се врате бар најрепрезентативнија уметничка дела њихове културе, она дела којима придају највише значаја и чији губитак психолошки најтеже подносе.

Такав је захтев легитиман.

УНЕСКО, основан са задатком да се стара о чувању и заштити универзалног наслеђа уметничких дела и споменика значајних за историју или науку, залаже се за покретање акције на том пољу.

Међутим, враћање културних добара земљама које су их изгубиле и даље изазива нарочите проблеме, за чије решавање нису довољни ни преговори ни спонзане акције; искрсла је потреба да се размотри суштина тих проблема, начелно и целовито.

Из тих разлога, у име Организације Уједињених нација за брзовање, науку и културу, која ме је овластила:

П о з и в а м свечано владе земаља чланица Организације да закључују билатералне споразуме о враћању културних добара земљама које су их изгубиле; да подстичу дугорочне позајмице, депоновања, донације и продаје између заинтересованих институција, а у циљу подстицања праведније међународне размене културних добара; да ратификују - уколико још нису - и доследно примењују конвенцију која им омогућава ефикасно супротстављање незаконитом промету уметничких и археолошких предмета.

П о з и в а м све оне чија је мисија да информишу - новинаре, хроничаре у штампи и средствима усмене комуникације, уреднике и ауторе телевизијских емисија и филмова - да широм света изазову снажан покрет јавног мњења како би се поштовање уметничких дела, кадгод је потребно, испољило свесрдним залагањем да се она врате земљи из које потичу.

П о з и в а м организације за културу и стручна удружења на свим континентима да допринесу изграђивању и примени постојаније етике о стицању и чувању културних добара, као и да поступно ревидирају деонтолошке професионалне прописе о том питању, инспиришући се притом иницијативом Међународног савета музеја.

П о з и в а м универзитете, библиотеке, јавне и приватне уметничке галерије и музеје - који поседују највредније колекције - да широкогрудо поделе добра у њиховом поседу са земљама у којима су она створена, а које често више не поседују ни један једини примерак.

П о з и в а м и оне институције које поседују неколико сличних предмета, или докумената да се одрекну бар једног од њих и да га врате земљи из које потиче, како млада покољења не би одрастала лишена могућности да изблиза виде уметничко дело или творевину мајстора заната из времена својих предака.

П о з и в а м писце књига о уметности и критичаре уметности да истичу колико једно дело добија у лепоти и истини у очима и лаика и зналаца када га открију и доживе у природној и друштвеној средини у којој је створено,

П о з и в а м стручњаке за конзерваторске и рестаураторске радове да саветима и делом олакшају враћање уметничких дела земљама које су их створиле, као и да машовито и истрајно изналазе нове путеве заштите и приказа тих дела када се опет поставе на место где су се некада налазила.

П о з и в а м историчаре и просветне раднике да објасне какву рану једној нацији може задати пљачка њених уметничких дела. Сила свршеног чина, тај остатак варварских времена, представља јабучку раздора, клицу озлојеђености и смета успостављању трајног мира и слоге међу народима.

О б р а ћ а м се најзад с нарочитим жаром и надом уметницима, књижевницима, песницима, позивом да на сваком месту доказују да народи треба да постоје и у остварењима маште.

Пре две хиљаде година нас је грчки историчар Полиб позивао да престанемо користити несрећу других народа за украс своје земље. Данас, међутим, када је свим народима призната равноправност у достојанству, убеђен сам да међународна солидарност може стварно допринети општој срећи човечанства.

Вратити једно уметничко дело или документ земљи која га је створила значи омогућити једном народу да поврати део своје прошлости и свог националног бића, значи пружити доказа да се узајамним уважавањем нација наставља вековни дијалог цивилизација, који усмерава историју света.

ПОВОДОМ АПЕЛА ГЕНЕРАЛНОГ ДИРЕКТОРА
УНЕСКО-а ЗА РЕСТИТУЦИЈУ КУЛТУРНИХ
ДОБАРА

Генерални директор УНЕСКО-а упутио је јуна месеца 1978. године апел владама и светском јавном мњењу, позивајући их да олакшају враћање културних добара онима који су их створили, земљама и народима који су у њих уткали свој дух и биће, и који се без њих осећају осиромашени, лишени дела своје прошлости и стваралаштва.

Апел генералног директора део је акције која се већ неколико година води кроз УНЕСКО, и у којој се и наша земља веома много ангажовала полазећи од неутуђивог права сваког народа на своја културна добра и баштину, што подразумева и право да поново дође у посед добара која су им одузета стицајем историјских околности, за време колонијализма, ратова и стране окупације, али и другим нелегалним путевима и методама као што су нпр. крађа икона и пљачкање наших цркава, одношење амфора са дна Јадрана итд.

На иницијативу неколико земаља, међу којима је била и Југославија, на 18. заседању Генералне конференције УНЕСКО-а 1974. године усвојена је резолуција, у којој је први пута у једном званичном документу јавно изражено жаљење због масовног трансфера уметничких дела до кога је долазило у току колонијализма или ратне окупације, и афирмисао принцип њихове реституције земљама одакле потичу.

У циљу спровођења у живот резолуције Генералне конференције, УНЕСКО је 1976. године сазвао у Венецији групу међународних експерата, и ставио им у задатак да размотре техничке и правне аспекте повраћаја културног наслеђа и да формулишу препоруке у погледу метода даље међународне акције у том домену. Експерти су у својим препорукама на првом месту истакли потребу стварања повољне климе, која би на свим нивоима подстицала реституцију и враћање оних културних добара која имају битна значења са становишта духовних вредности и културног наслеђа, а као најпогоднији пут препоручили су сарадњу између заинтересованих држава чланица у духу међународне солидарности, и склапање билатералних аранжмана. Такође је препоручено да УНЕСКО образује један међувладин комитет, стално тело, које би требало да тражи и проналази путеве за билатералне преговоре о реституцији, као и да

генерални директор УНЕСКО-а упути апел државама чланицама, који би, једном прихваћен од стране средстава масовног комуницирања, образовних и културних институција и организација, допринесио стварању климе погодне за разматрање проблема која поставља реституција културних добара народима чији су их преци или савременици створили.

(Касније је, 1978. године, у циљу разматрања практичних аспеката деловања и надлежности таквог комитета, као и евентуалног усвајања једног међународног инструмента о реституцији, УНЕСКО сазвао још један састанак експерата, у Дакару, 1978. године. Југославија је активно учествовала у раду оба састанка експерата, онога у Венецији 1976. године и у Дакару 1978. године; југословенски експерт Др Иван Мурко, подсекретар у Извршном већу Словеније, врло се успешно залагао за права земаља на повраћај културних добара, као и за што шире схватање појма "културна добра").

На 19. заседању Генералне конференције УНЕСКО-а, одржаном 1976. године у Најробију, питање реституције културних добара било је опет предмет живих дискусија и активности држава чланица, јер, јасно, други приступ проблему имају они који траже да им се врате њихова културна добра, и они који их данас држе и уживају. Југославија је била аутор једне резолуције, којом се тражи брза и ефикасна акција, како би међународна заједница постала свесна проблема и потражила решења која би у највећој могућој мери задовољавала оправдане захтеве земаља које траже повраћај свог културног наслеђа. Као први корак, југословенска делегација је предложила израду и доношење једне декларације, којом би се утврдила основна начела на којима би се темељило реституисање културних добара, као и правци и облици акције коју би требало водити на међународном плану.

Југославија је била и потписник једне заједничке резолуције групе земаља у развоју, која је тражила оснивање међувладиног комитета и упућивање апела генералног директора јавности, дакле активности које су биле на линији препорука експерата из Венеције.

Апел генералног директора, који је управо објављен, треба да помогне стварање атмосфере и расположења да се заједничким напорима свих заинтересованих, у духу солидарности и разумевања, потраже најприкладнији путеви како би се задовољили легитимни захтеви оних који су, не својом кривицом, током историје лишавани многих духовних и материјалних вредности, које су сами стварали, и који су део њиховог културног и националног идентитета.

Часлав Јордовић

ЗАШТИТА СПОМЕНИЧКОГ КОМПЛЕКСА
V I M I N A C I U M

Изградњом нове термоелектране на локацији села Дрмна, као и отварањем површинског копа у селу Дрмну, знатно су угрожени остаци Виминацијума, једног од највећих римских градова код нас. Стога је Републички завод за заштиту споменика културе, у сарадњи са Археолошким институтом и Народним музејом из Пожаревца, покренуо акцију за спасавање угроженог споменичког комплекса.

Археолошки институт и Народни музеј из Пожаревца извршили су детаљно рекогносцирање терена. На основу добијених података Археолошки институт је урадио детаљан елаборат за заштиту терена који је угрожен изградњом ТЕ и ПО Дрмно. Елаборатом је предвиђено истраживање до 1981. године, када би терен требало да се преда Индустрijско-енергетском комбинату "Костолац", на даљу употребу.

Пошто је заштита Виминацијума захтевала ангажовање већег броја стручњака као и већу друштвену контролу, Републички завод је 25. маја 1976. године, формирао Комисију за праћење и спровођење заштитних археолошких ископавања на Виминацијуму. Комисију сачињавају представници стручних институција, и то: Археолошког института, Републичког завода за заштиту споменика, Народног музеја из Београда и Народног музеја из Пожаревца, као и представници друштвено политичких заједница, - СО Пожаревца и ИЕК "Костолац", као инвеститора.

Задатак Комисије је да прима програме радова, извештаје о извршеним радовима, усаглашава динамику рада на заштити споменичког комплекса са динамиком рада на изградњи ТЕ и ПО Дрмно, да се брине о редовном притицању средстава и да води бригу о утрешку истих.

Да би се усагласила динамика археолошких заштитних ископавања са динамиком изградње ТЕ и ПО, Комисија је формирала радну групу од чланова саме Комисије. Програм и динамика заштитних радова урађени су за период од 1977. до 1981. године. Обухваћени су локалитети који леже на терену где је предвиђена изградња ТЕ Дрмно и на простору на коме се развија површински коп, а то значи они локалитети који су на удару до 1981. године. Програм рада примљен је од стране свих установа ангажованих на заштитним радовима, као и од стране Комисије образоване за праћење и спровођење заштитних археолошких ископавања на Виминацијуму.

Имајући у виду значај заштите споменика културе на подручју Виминацијума Републички завод је припремио "САМОУПРАВНИ СПОРАЗУМ О ЗАЈЕДНИЧКОМ УЛАГАЊУ РАДА И СРЕДСТАВА У ЦИЉУ СПАШАВАЊА СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ У ВИМИНАЦИЈУМУ. Споразум су потписали Индустрijско-енергетски комбинат "Костолац" и Републички завод за заштиту споменика културе. Потписивањем Споразума између ИЕК "Костолац" и Републичког завода створена је могућност за потписивање једног другог Самоуправног споразума, онг којег су потписале установе што раде на заштити угроженог подручја: Републички завод за заштиту споменика културе, Археолошки институт, Народни музеј у Београду, Народни музеј у Пожаревцу и ИЕК "Костолац". Овим Споразумом су одређени и прецизирани послови које треба да раде потписници Споразума.

Повезивање на бази самоуправног договарања и споразумевања стварају се бољи услови за заштиту споменика, а брига за један значајан споменички комплекс добила је већи друштвени значај. То је свакако један од првих примера у историји заштите споменика културе, да се прилази оваквом начину обезбеђења средстава за радове, као и ангажовању, односно удруживању интереса више установа на једном заједничком послу.

Оваквим начином рада, обезбеђена су средства. Она притичу према утврђеној динамици, тако да је планирање радова за наредни период лакше, а и почетак радова је обезбеђен према указаној потреби. Брига око заштите споменика културе на подручју Виминацијума је брига свих потписница Споразума, а радни људи ИЕК "Костолац", који су везани за тај терен, имају увида у све радове и начин трошења њиховог новца.

Интерес радних људи ИЕК "Костолац", као и самих становника села Костолац и Дрмна, знатно је већи него ранијих година. Однос према предметима који се проналазе на њима добио је други карактер. Ови предмети се доносе у музеј, а све се ређе предају колекционарима, што је такође последица организовања заштите споменика на описан начин. Због резултата до којих се дошло у току 1977. и 1978. године, као и због материјала који је случајно нађен и предат музеју, Самоуправни органи ИЕК "Костолац" донели су одлуку да финансирају изградњу музеја Виминацијума, који би био на самом терену.

Сарадња установа које раде на заштитним археолошким ископавањима и инвеститора, омогућава успешан рад. Разумевање инвеститора и њихова спремност да помогну акцију спашавања споменика на њиховом терену прелазе оквири обавеза које су преузели потписивањем Споразума.

Анализујући досадашњу сарадњу Инвеститора и извођача радова долази се до закључка да је она далеко већа, обимнија и плоднија него што се то у првом моменту могло очекивати.

Радомир Станић

ЛЕПОТА И ДРАМА СПОМЕНИКА

- са остварања изложбе
"Средњовековни Сталаћ"
у Крушевцу -

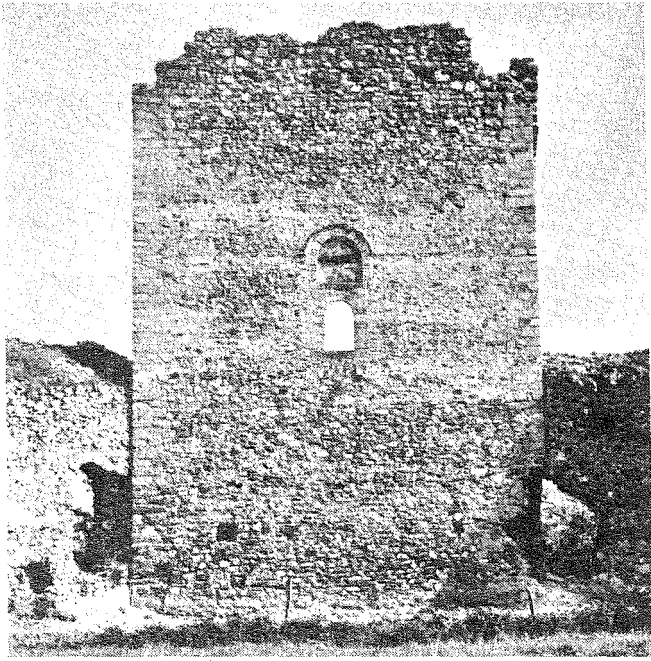
Исходи и резултати рада на истраживању, проучавању и заштити наше културно-историјске баштине ни су нити могу бити само својина установа, организација или уског круга појединаца који се професионално баве тим послом. Струка или наука нема право да присваја плодове које је убрала на поднебљу у коме је друштво хуманистичког усмерења отворило могућности да сагледа своје етничке корене и да провери сигурност своје будућности. Светлост коју проспе археологија или историја уметности над неком важнијом историјском појавом, конзерваторски чин којим се васпоставља разорени или угрожени организам неког споменика значајног као сведочанства о расту и развоју културе и напору о очувању националног бића и идентитета, морају се сливати у онај фундаментални ток друштвеног прогреса и развоја којим савремене производне снаге теже. Без тог узајамног подстицаја и прожимања, без истине коју наука о прошлости утврђује и афирмише ради нашег сопственог раздвајања, сви путеви који нас воде у перспективу мање су поуздани и мање свевременски.

Ова изложба коју су организовали Народни музеј, у чијем простору ће свој некада злосрећни живот наставити драгоцени експонати, Археолошки институт из Београда и Завод за заштиту споменика културе из Краљева, управо има за циљ да сву лепоту и драму средњовековног Сталаћа прикаже јавности, да их приближи радном човеку, отварајући му тако поглед у сву слојевитост његове прошлости истовремено раширујући му видике у будућност. Задовољавајући интересе културне, научне и друштвене јавности њоме се обелодањују резултати вишегодишњег рада трију институција на истраживању и заштити објеката средњовековног Сталаћа, чиме се испуњавају савремени захтеви комуницирања између науке и струке, с једне, и друштвеног субјекта, с друге стране. На тај начин се успостављају праве и суштинске релације између баштине као изворишта нових узбудљивих сазнања и естетских доживљаја и животне човекове средине чије се очовечење и духовна садржајност управо најчешће заснива на њеним дирљивим архаичким лепотама и порукама.

Вишеструки су мотиви и тежње организатора да средњовековни Сталаћ и његове споменике прикажу и покажу јавности. Овај узани историјско-географски простор у нашој науци све до недавно није имао неко значајније место. Присуством делимично очуваних споменика само је указивао на свој научни потенцијал. Бројни трагови и сведочанства о интензивном животу овог краја у средњовековној прошлости који се огледају кроз непокретне културно-историјске творевине сакралног и профаног карактера и разнолике и узгредне археолошке налазе на овом терену, скренули су пажњу археолога и конзерватора. Упадљива угроженост Донжон куле у сталаћком граду и неких других споменика, непосредно је инспирисала конзерваторе краљевачког Завода да се прихвате заштитних интервенција. У склопу опсежних конзерваторско-рестаураторских радова приступило се археолошким истраживањима малог сталаћког града. Вазда отворен и надахнут тежњом за успостављањем сарадничких односа са другим сродним институцијама, Завод из Краљева је у Археолошком институту из Београда и Народном музеју из Крушевца нашао достојне и изванредно заинтересоване партнере за примену, присну и дубоку сарадњу на археолошким истраживањима у Сталаћу, и не само у њему.

Већ први резултати ископавања указали су на изванредна открића која су нашу средњовековну археологију обогатили сасвим новим сазнањима, нарочито када је реч о керамичкој производњи. Ископавања која су се из године у годину успешно одвијала уз веома скромне финансијске услове, стално су карактером откривеног материјала потврђивала тезу о томе да је сталаћки град интензивно живео једва 50 година тј. од 70-тих година XIV века када је основан, па до 1413. када су га према казивању Константина Филозофа порушили Турци. Овакво релативно сигурно хронолошко омеђено раздобље у коме је град егзистирао и живео не без аристократских обележја, потврђује и археолошки материјал који типолошки, стилски и технички са научног становишта постаје одредница овог периода и драгоцен индикатор за учвршћивање и продубљивање сазнања о нашој средњовековној материјалној култури.

Сталаћ и непосредна околина у средњем веку, прецизније у доба кнеза Лазара и деспотовине, био је самосвојно поприште културних, историјских, економских, уметничких и стратешких збивања. Овде су се поред одсудних битака између незадрживих турских освајача и храбрих бранилаца, успостављали необични и још неразјашњени грађитељски токови, зачињала и нагло прекидала чудесна и неистражена уметничка струјања, чији су источници још остали неутврђени. Све то ову област и њене споменике чине веома интересантном оазом прошлости за коју је порастао не само интерес науке, већ и шире друштвене заједнице.

Овом изложбом трију установа, чији су стручњаци неуморним радом открићима до којих су дошли и објављивањем резултата својих проучавања Сталаћ поново научно актуелизовали, сажето и уверљиво се саопштава свестрани значај овог споменичког комплекса, у чијим недрима се још крију драгоцени и кључни подаци за разрешавање многих питања наше историје, историје уметности и културе из времена Моравске Србије и Деспотовине.

Верује се, не без разлога, да ће она дати нове подстицаје даљем истраживању и проучавању сталаћке баштине и других споменика у доњем току Западне и Јужне Мораве и да ће подршком свих чинилаца наше друштвене заједнице предстојећа заједничка активност ових установа на овом подручју попримити права креативна и адекватна обележја како у погледу обима и карактера археолошких и других истраживања, тако и у погледу целисходне заштите и укључивања у савремени културни и друштвени живот.

Опредељујући се за концепцију изложбе, а нарочито за место где ће она бити постављена, имало се на уму неколико незанемарљивих чињеница кад је избор пао на Крушевац. Овај град савременик и сапатник Сталаћа делио је с њиме и добро пред опасношћу од Турака, град чија је слобода зависила од сталаћских бедема и кула, који се дивно жртвовању бранилаца и достојанству смрти и нестајања тврђаве на саставу двеју река, који је проживео част престонице српског народа у пресудном историјском радодобљу, преживео све тегобе потоњих векова и доживео слободу и процват нашег времена, заслужио је да као дични сусед славног Сталаћа, сачува

преостале трагове и сведочанства његовог ковитлајног рађања и суновратног умирања. Крушевцу треба да припадне част брижљивог баштиника и баштинара преосталих аутентичних докумената из разлога очувања историјског континуитета на овом простору, учвршћивања слободарских и патриотских традиција младих савремених и будућих генерација. Најзад, Крушевац као град лепих културних тековина који се потврдио и исказао особеним културним и уметничким продорима и узлетима, који чува своја аутохтона обележја и који има добро постављен, амбициозан и креативан музеј, постаће уточиште преосталих сталаћских вредности минулих времена. Према узимајући ову племениту улогу овом изложбом, која само једним делом заступљеног материјала осветљава доскора потпуно тамне просторе овог средњовековног комплекса, Народни музеј у Крушевцу отвара нове ризнице прошлости овог дела Србије.

Почаствован чином отварања ове значајне културне и научне презентације као човек који је доскора непосредно доживљавао све трептаје откривалачких узбуђења у питомом и прелепом Сталаћу, имам пријатну дужност и неодољиво осећање потребе да честитам и да изразим искрену и дубоку захвалност мојим поштованим колегама и сарадницима: Брени Вукадин и Слободану Ђорђевићу за пожртвовани и прегалачки рад на истраживању и заштити сталашких древних споменика, Др Душици Минић за изузетан допринос продубљеном научном приступу истраживању и проучавању средњовековног Сталаћа, Еми Томић за колегијалну и истрајну сарадњу у археолошким ископавањима, Влади Ристићу који се зналачки бавио лепотом каталога, и свим другим учесницима у остваривању овог пријатног и свечаног тренутка. Без подршке и разумевања Републичке заједнице културе, Скупштине општине Ћићевац и Самоуправне интересне заједнице културе општине Ћићевац и Крушевац и других организација с којима се сарађивало, не би се дошло до оваквих резултата и до приређивања ове изложбе. Стога заслужују признање и захвалност.

Вама, драги пријатељи споменика и старина, захваљујем на одзиву да својим присуством докажете да археолози и конзерватори нису усамљени нити одвећ занесени свет, већ да су онај круг радозналих, узнемирених, продуктивних и прогресивних стваралаца који плодовима свог рада откривајући прошлост, обогаћују смисао садашњости и размичу хоризонте будућности.

Брижљиво приближавајући споменичке вредности људском оку и срцу, они својим остваривањима доприносе да наша социјалистичка самоуправна култура и друштвена стварност добије нове садржаје који оплемењују и озражавају дух човека, инспиришући га на стваралаштво и преливајући га новим ведринама радосног живљења.

ПОГЛЕДИ И МИШЉЕЊА

Др Слободан Ненадовић

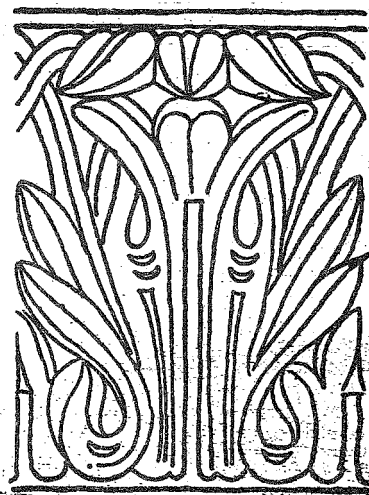
НА ПОЛА ПУТА

Тужна је судбина великог броја споменика градитељског наслеђа до којих конзерваторска рука још није стигла. Код многих би требало да дође најпре археолог да их истражи, па тек конзерватор да интервенише. Код неких великих комплекса тај заједнички рад, археолога и конзерватора, траје већ деценијама, па и столећима: једне генерације су га започеле, а друге и треће га настављају и ко зна која ће га окончати. Али је добро, када се такав рад стално одвија.

Међутим, на многим споменицима, понекада, недостаје нам даха. Почнемо, па оставимо! Од једне до друге акције прође и по која деценија. А то значи да у свакој следећој акцији морамо да се враћамо, ако не на сам почетак, а оно бар да се везујемо за средину или онај прекид. То представља нов губитак времена и материјалних средстава, а утиче и на квалитет рада.

Таква је тужна судбина и велелепне задужбине цара Душана, манастира Св. Арханђела код Призрена. Да се сачувала имали бисмо споменик вредности једних Дечана! Између прве акције откопавања, започете и обављене 1927. године, до следеће акције требало је да прође 35 година. Покрајински завод у Приштини на челу са тадашњим вредним и предузимљивим директором другом Миланом Ивановићем поново отпочиње рад на овом споменику 1961. године, који ће трајати још неколико година. А онда се опет стало, његови наследници у Приштини и у Призрену

као да су га заборавили или сматрају да он није вредан даље пажње. Данас су фрагменти са Св. Арханђела разасути од Скопља, преко Призрена до Београда. А њих има преко 2000 комада! Њихово споредично излагање, далеко од остатака овог великог споменика, његових зидова, мало говори о посетиоцу, и стручњаку, о његовој архитектури. Место њихове научне поставке и презентације је у лапидаријуму, кога треба саградити на самом локалитету, као што се свугде у свету ради. Наш сусед у Грчкој даје нам безброј таквих поучних примера. Сви претходни радови за такав један подухват већ су обављени: откопавање овога локалитета је скоро завршено; научна обрада његове архитектуре је солидна база за стручну поставку изложбе ових фрагмената у лапидаријуму, са допунским одливима и макетама, са историјом живота и умирања овог споменика, са документима поновног израњања из рушевина. Треба учинити још последњи корак. Хоћемо ли имати даха и за њега?

Радомир Николић

ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ МЕТОДОЛОГИЈЕ
КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИХ
РАДОВА НА ФРЕСКО-СЛИКАРСТВУ У
СР СРБИЈИ

Стечена искуства у заштити средњовековног фреско-сликарства у СР Србији, изгледа, да би већ могла да пружи полазницу за један шири осврт на досадашње изведене конзерваторско-рестаураторске радове код нас. Овај осврт могао би да послужи као драгоцен грађа за историју конзервације живописа у СР Србији.¹

Један проблем у методологији конзерваторско-рестаураторских радова на нашем фреско-сликарству је већ годинама присутан. Наиме, реч је о недостатку одређеног јединственог приступа у конзерваторској презентацији средњовековног живописа. Различита и шаролика, са пуно недоследности и нерационалних и тешко прихватљивих гледишта, садашња методологија рада на извођењу конзерваторско-рестаураторских радова на нашем средњовековном фреско-сликарству изискује да се свестрано и са пуно одговорности у духу самоуправних начела размотри и преиспита са аспекта целисходности њеног даљег постојања и деловања.

Поставља се питање: да ли конзервацију нашег фреско-сликарства треба да изводи једна радна организација или више радних организација, или квалификовани слободни сликари-конзерватори, као што је то случај нпр. у Италији.²

Закон о заштити културних добара ("Службени гласник СР Србије", бр. 28 од 14. јула 1977. године), чланом 184. између осталог одређује да завод за заштиту споменика културе "израђује пројекте за извођење радова на непокретним културним добрима и изводи те радове". Члан 110. овог Закона је још прецизнији. Он изричито наглашава:

"Поједине послове у оквиру делатности заштите културних добара могу обављати само лица са одговарајућом стручном спремом и која су оспособљена за вршење ових послова.

Извршно веће Скупштине СР Србије по претходно прибављеном мишљењу заједница организација заштите прописује која је стручна спрема потребна за обављање појединих послова у делатности заштите културних добара и стручна звања радника који обављају те послове" (подвукао Р.Н.)

Практични рад на конзервацији нашег фреско-сликарства задње деценије као да је сасвим занемарио извесне принципе и начела, већ одавно прихваћене у свету, а које су чланом 110. Закона о заштити културних добара у основи јасно наглашени. Међутим, има ли се на уму да је најдрагоценији део у нашем културном наслеђу управо његово преостало средњовековно фреско-сликарство, то се и питање примене поменутог члана мора најсавесније и са пуно одговорности поставити.

Рад на конзерваторско-рестаураторској презентацији нашег средњовековног живописа је сложен и скопчан низом разноврсних поступака и операција. Из тих разлога одређена стручна спрема и одговарајући степен стручног звања веома су значајни када се одређују услови за рад и одлучује којим ће се радницима поверити конзерваторско-рестаураторска презентација једног живописа.

Можда би се погрешило ако би се о садашњој делатности у конзерваторско-рестаураторском обликовању нашег зидног фреско-сликарства исказале оштре оцене само на основу појединих изведених радова којима се очито без одређених стручних спрема и одговарајућег степена квалификације, без познавања и праћења савремене литературе о конзерваторским проблемима на сликарским делима, без настојања да се нешто више научи и спозна, без иједног озбиљнијег и вредног пажње публикованог рада, приступало, истраживало и интервенисало. Али не би се свакако погрешило ако би се рекло да се таквом приступу не би смело убудуће давати подршка.

Сагледају ли се конзерваторско-рестаураторски радови на фреско-сликарству у свим објектима на којима су сви заводи за заштиту споменика културе изводили ове радове, одмах ће се уочити одсуство јединствене методологије рада. То се нарочито испољава у обради површина без живописа. Нигде се не осећа обележје једног посебног метода који би се могао формирати у једној радној организацији. Свако на свој начин решава малтерисање површина без живописа, обраду ивица сачуваних фреско површина или малих и већих оштећења на фрескама. Исто тако нема ни јединственог начина вођења документације о овим радовима. Поставља се питање: да ли је такав приступ целисходан и неће ли тај шаролики, разноврсни и својеволни начин решавања конзерваторске презентације нашег средњовековног фреско-сликарства и вођење документације о изведеним радовима донети више проблематичних решења, а мање истинске користи за само фреско-сликарство.

Научна методологија стално се обогаћује новим са знањима и новим техничким решењима, па ће и приступ у конзервацији фреско-сликарства неминовно наметати, баш на основу тих стечених и проверених искустава, и потребе за коректурама ранијих изведених конзерваторско-рестаураторских радова. Али

те коректуре не би смеле да буду искључиво зависне од сликара-конзерватора коме је дат налог да изведе конзерваторско-рестаураторске радове на једном објекту. Морало би се у једној мултидисциплинарној и међуинституционалној сарадњи приступати конзерваторско-рестаураторској презентацији непокретних културних добара, стално водећи рачуна и о начелу члана 110. Закона о заштити културних добара.

Стечена искуства све више уверавају да се питање о стручној спремности и о степену стручних звања радника који обављају сликарско-конзерваторске послове мора свестрано и озбиљно разматрати пре него што им се повери рад на сликарско-конзерваторској презентацији једног живописа, поготово непокретног културног добра од великог и од изузетног значаја.

Сликарско-конзерваторски атеље Народног музеја у Београду опремљен је завидном савременом техничком опремом. Конзерваторско-рестаураторски радови на делима штафелајног сликарства у овом атељеу имају јасно обележје јединствене методологије рада. Зашто се такав приступ не би неговао и у конзерваторско-рестаураторском третману на нашем фреско-сликарству? Зашто не би у атељеу Народног музеја у Београду радили и сликари завода за заштиту споменика културе на конзервацији икона и иконостаса из наших цркава и манастира - док се не реши питање услова рада у појединим заводима? Да ли је рационално да се очекује набавка скупе савремене техничке опреме у сликарским атељејима завода за заштиту споменика, кад се главни део такве опреме већ налази у атељеу Народног музеја? Да ли је целисходно да се очекује смештајни простор за рад, а огroman простор и веома повољни услови за конзерваторско-рестаураторски третман на сликарским делима већ постоји у овом музеју? Можда би Републичка заједница културе која финансира и радове на сликарским делима требало да води рачуна о овоме? Можда би и тражење одговора на сва ова питања означавало изванредан допринос за савременију методологију рада у сликарско-конзерваторској делатности?

Поједина остварења на конзерваторско-рестаураторској презентацији живописа, као нпр. у Краљевој цркви у Студеници и Љубостињи, могла би се с правом сматрати за најуспешније конзерваторско-рестаураторско обликовање, досад изведено, код нас. Нарочито са аспекта решавања површина без живописа. Структура малтера, тон и његова обрада, чини се, да најповољније и најуспешније постижу непосредни ефекат једне добро смишљене и организоване делатности на конзерваторско-рестаураторској презентацији наших средњовековних фресака. Можда би се требало залагати да се примењени поступак у поменутом споменицима пажљиво испита од стране хемичара, физикохемичара, технолога, грађевинских експерата из Института за испитивање материјала,

Св. Лука као иконописац на морачкој икони из 1673. године.

ријала, и да се, ако се потврде позитивне оцене, примењује у свим објектима на којима се изводе сликарски конзерваторско-рестаураторски радови.

Успешни и позитивни резултати у делатности на конзерваторско-рестаураторској презентацији нашег зидног сликарства могу се постићи само под условом ако се пође одредницама које омогућавају јединство сликарско-конзерваторског третмана, односно методологије рада у конзерваторско-рестаураторској презентацији, и ако се буде доследно настојало и залагало како за критичнији приступ при утврђивању квалификација стручне спреме и одговарајућег степена стручног звања радника којима се поверава извођење конзерваторско-рестаураторске презентације једног споменика, тако и за интердисциплинарну и међуинституционалну сарадњу у решавању свих конзерваторско-рестаураторских проблема.

Заједница завода за заштиту споменика културе која на основу члана 81. Закона о заштити културних добара даје сагласност на пројекте и документацију за извођење радова на непокретним културним добрима од великог и од изузетног значаја, и на пројекте и документацију за извођење радова на непокретним културним добрима које су припремили заводи за заштиту споменика културе, свакако ће убрзо приступити изради поузданих критеријума за

оцењивање потребне стручне спреме и одговарајућег степена стручног звања радника којима ће се поверити рад на једном споменику, за састав екипе која ће изводити радове и за потребно време трајања тих радова, као и за обезбеђење јединствене методологије у извођењу радова и изради документације о изведеним радовима. С правом се може очекивати да ће Заједница завода у сарадњи с Републичким секретаријатом за културу и Републичком заједницом културе остварити један нови и савременији приступ у области конзерваторско-рестаураторске делатности и на зидном сликарству у нашој Републици.

* * *

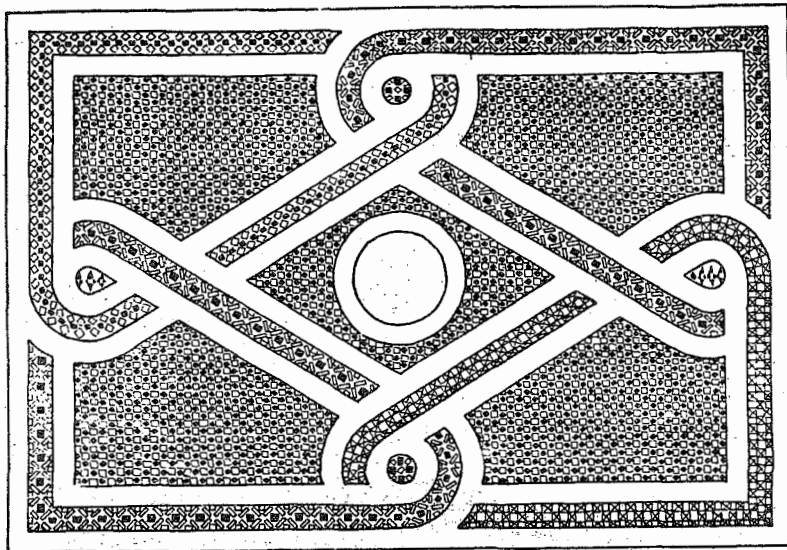
Н А П О М Е Н А

1. Приликом израде предлога за поједине теме од значаја за унапређење методологије рада у области конзерваторско-рестаураторске делатности, предложио сам да се започне с прикупљањем грађе за историју конзервације живописа у СР Србији. Милану

Лађевићу, саветнику-конзерватору, као првом посленом сликару у Републичком заводу за заштиту споменика културе, предложио сам да напише шири извештај о почецима рада Сликашког атељеа овог Завода, у виду мемоарске грађе, из које би се свестрано сагледало какви су све услови били у првим послератним годинама за рад на разрушеним, оштећеним и запуштеним споменицима фреско-сликарства, и какви су конзерваторски проблеми били у његовом дугогодишњем раду. Рад на овом извештају приводи се крају.

2. Многе институције заштите културних добара у Италији и власници или корисници културних добара по указаној потреби ангажују слободне конзерваторе, углавном образоване у Централном институту у Риму (Istituto centrale).

Посебне комисије у којима учествују и представници Централног института врше пријем и оцену радова. Треба напоменути да конзерватори који раде на сликарским делима у Италији често нису сликари. Они су само образовани у Централном институту. Слично је и у Пољској, али тамо постоји Конзерваторски факултет. На факултету се свршени гимназисти и из других средњих школа образују за поједине послове у конзерваторској делатности.

БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗБОР

1975 - 1978.

Гавела, Бранко: ПРЕДАЊА И ЗНАЊА О СТАРОМ БАЛКАНУ - Београд, Нолит, 1978.; стр. 225+37/;

Гавриловић, Михаило: МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ, Књ. I-III. - Београд, "Слово љубве", 1978.;

Давидов, Динко: СРПСКА ГРАФИКА XVI И VEKA, Нови Сад, Матица Српска - Одељење за ликовне уметности, Нови Сад 1978., стр. 456 + (4) + XXII табли + 412 слика + репродукције у тексту.

Ердељановић, Јован: СТАРА ЦРНА ГОРА. - Београд, "Слово љубве", 1978.;

ИЗЛОЗИ СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА, Истраживања српске средњовековне уметности 1871-1884., Галерија Српске академије наука и уметности и Историјски музеј Србије, Београд, 1978., стр. 212 +(6) + колор и црно-беле репродукције у тексту + 1 географска карта.

Јовановић, Александар: НАКИТ У РИМСКОЈ ДАРДАНИЈИ, - Београд, Савез археолошких друштава Југославије, 1978.; стр. 119+1/1+170 стр.; (Dissertationes et monographicae, tome XXI);

Јоветић, Радивој: РЕВОЛУЦИЈА НА КАМЕНУ. - Краљево, Културно-пропагандни центар, 1978.;

Кајмаковић, Здравко: ГЕОРГИЈЕ МИТРОФАНОВИЋ, - Сарајево, Веселин Маслеша, 1977.; стр. 406+2/+20/ репродукција + 1/1 карта; (Библиотека "Културно наслеђе");

Кашанин, Милан: КАМЕНА ОТКРИЋА, СТУДИЈЕ О УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ, Југославија, Београд 1978., стр. 165 + 139 илустрација у црно-белој техници.

Ковачевић, Јован: АВАРСКИ КАГАНАТ, Београд 1977., стр. 216 са 143 илустрације.

Ковачевић-Којић, Десанка: ГРАДСКА НАСЕЉА СРЕДЊОВЕКОВНЕ БОСАНСКЕ ДРЖАВЕ. - Сарајево, Веселин Маслеша, 1978.; (Библиотека културно наслеђе);

Кондић, Владимир - Поповић, Владислав: ЦАРИЧИН ГРАД, УТВРЂЕНО НАСЕЉЕ У ВИЗАНТИЈСКОМ ИЛИРИКУ, Галерија Српске академије наука и уметности, Београд 1977., стр. 250 са 146 фотографија и цртежа у тексту и 38 табли фотографија.

Амброзић, Катарина: НАДЕЖДА ПЕТРОВИЋ (1873-1915). - Београд, Српска књижевна задруга - Југославија публик, 1978.; стр. 510+1/4+колор и црно-беле репродукције у тексту;

Бешлагич, Шефик: НИШАНИ XIV И XV ВИЈЕКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ. - Сарајево, Академија наука и уметности БиХ, 1978.;

Богдановић, Димитрије - Медаковић, Дејан: КАТАЛОГ ТИРИЛИСКИХ РУКОПИСА Манастира Хиландара. СТАРЕ ШТАМПАНЕ КЊИГЕ Манастира Хиландара. Књ. I. - Београд, САНУ - Народна библиотека СР Србије, 1978.; стр. 321+3/;

Богдановић, Димитрије: КАТАЛОГ ТИРИЛИСКИХ РУКОПИСА Манастира Хиландара. ПАЛЕОГРАФСКИ АЛБУМ. Књ. II. - Београд, САНУ - Народна библиотека СР Србије, 1978.; стр. 16+6/+250 сл.

Богдановић, Димитрије - Ђурић, Ј. Војислав - Медаковић, Дејан: ХИЛАНДАР, Републички завод за заштиту споменика културе и Југословенска ревија, Београд 1978., стр. 220 са 164 црно-белих и колор илустрација.

Васић, Павле: УМЕТНИЧКА ТОПОГРАФИЈА СРЕМСКИХ КАРЛОВАЦА. - Нови Сад, Матица Српска - Одељење за ликовне уметности, 1978.; стр. VII+199+5/+176 сл. и планова у тексту; (Матица Српска - Одељење за ликовне уметности - Топографија уметничких споменика, књ. I)

Влаховић, Петар: у ВРТЛОГУ ЖИВОТА. - Пријеполје, СИЗ културе општине, 1978.;

Kosarić, Milica: KULTURNI, ETNIČKI I HRONOLOŠKI PROBLEMI ILIRSKIH NEKROPOLA PODRINJA - Muzej is-
točne Bosne, Tuzla 1976., str. 90 + (2) + XXXV
tabli.

Медаковић, Дејан: МАНАСТИР САВИНА, Велика цр-
ква, Ризница, Рукописи. - Београд, Институт за
историју уметности, 1978.; стр. VIII + 104 + /2/ +
+ 109 сл. и схема;

Муџезиновић, Мехмед: ИСЛАМСКА ЕПИГРАФИКА БОС-
НЕ И ХЕРЦЕГОВИНА, Књ. II: Источна и централна
Босна. - Сарајево, Веселин Мслеша, 1977.; стр.
515+5/+цртежи и репродукције у тексту; (Библио-
тека Културно наслеђе);

Недомачки, Видосава: АРХЕОЛОГИЈА БЛИСКОГ ИСТО-
КА. - Београд, Научна књига, 1978.; стр. 171+1/+
+1/4/ табли +2/ геогр. карте;

Николић, Радомир: КАЛЕНИЋ. - Београд, Турис-
тичка штампа, 1978.;

Parović - Pešikan, Maja: CORPUS VASORUM ANTIGUORUM,
Jugoslavie - Sarajevo, Musée National de la R+S de
Bosnie - Herzégovine, knj. IV, Beograd 1975., str.
52 + (2) + 48 planova.

Ристић, Јован: ДИПЛОМАТСКА ИСТОРИЈА СРБИЈЕ ЗА
ВРЕМЕ СРПСКИХ РАТОВА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ И НЕЗАВИСНОСТ
1875-1878. Књ. I-II - Београд, "Славо љубве",
1978.;

Стошић, Адам: КРУШЕВАЦ И ОКОЛИНА. - Крушевац,
Друштво љубитеља старина, 1978.;

Суботић, Гојко: МАНАСТИР ЖИЧА. - Београд, Ту-
ристичка штампа, 1978.;

Suić, Mate: ANTIČKI GRAD NA ISTOČNOM JADRANU, In-
stitut za istoriju Sveučilišta u Zagrebu, Studije
za istoriju urbanizma, knj. I, Zagreb 1976., str.
328 sa 172 ilustracije.

Трифунновић, Лазар: СРПСКА ЦРТАЧКО-СЛИКАРСКА И
УМЕТНИЧКО-ЗАНАТСКА ШКОЛА У БЕОГРАДУ 1895-1914, -
Београд, Универзитет уметности, 1978.; стр. 343+
+1/;

Fisković, Cvito: BAŠTINA STARIH HRVATSKIH PISACA,
Čakovski sabor, Split 1978., str. 437+(7)+36 slika

Цветковић - Томашевић, Гордана: РАНОВИЗАНТИЈСКИ
ПОДНИ МОЗАИЦИ, Филозофски факултет у Београду,
Институт за историју уметности, Студије 1, Бео-
град 1978., стр. 128 са 112 илустрација и 49 фото-
графија у прилогу.

Цермановић-Кузмановић, Александрина: ГРЧКЕ
СЛИКАНЕ ВАЗЕ. - Београд, Научна књига, 1977.;
стр. 100+93 сл. у тексту;

Hotz, Walter: BYZANZ KONSTANTINOPEL ISTAMBUL,
Deutsche Kunstverlag, Zweite Aufl., München - Ber-
lin 1978., 209 + 240 ilustracija u crno-beloj i
kolor tehnici.

Чанак-Медић, Милка: ГАМЗИГРАД, АРХИТЕКТУРА И ПРОС-
ТОРНИ СКЛОП, Саопштења XI Републичког завода за
заштиту споменика културе, Београд 1978., стр. 252
сг 218 илустрација у цртежима и фотографијама.

Шакота, Мирјана: МАНАСТИР ДЕЧАНИ. - Београд,
Турситичка штампа, 1978.; стр. 37+3/+35/ сл. +
+2/ схема;

Група аутора: АРХЕОЛОШКО БЛАГО ЂЕРДАПА. - Бео-
град, Народни музеј - Археолошки институт - Фи-
лозофски факултет - Музеј Ђердапа, 1978.; стр.
/2/+349+3/ колор и црно-белих репродукција;

Група аутора, ИСТОРИЈА ПРИМЕЊЕНЕ УМЕТНОСТИ КОД
СРБА, књ. I, СРЕДЊОВЕКОВНА СРБИЈА, Музеј примењен-
их уметности, Београд 1977., стр.

Група аутора: НОВИ ПАЗАР. - Нови Пазар, Општи-
нски туристички савез, 1978.;

Група аутора: ПРОТА МАТИЈА НЕНАДОВИЋ И ЊЕГОВО
ДОБА. - Београд, Галерија САНУ, 1978.; стр. 256+4/
+колор и црно-белих репродукција у тексту; (Га-
лерија САНУ, књ. 35).

Група аутора: СРЕДЊОВЕКОВНИ СТАЛАЋ. - Крушевац,
Народни музеј, 1979.;

Радомир Станић

Милка Чанак-Медић

Clarke, Ashley - Rylands, Philip (Ed): RESTORING
VENICE: THE CHURCH OF THE MADONNA DELL'ORTO,
Paul Elek Ltd., London, 1977, 98 str., ilustr.

Doerner, Max: THE MATERIALS OF THE ARTIST AND
THEIR USE IN PEINTING WITH NOTES A ON THE TECHNI-
QUES OF THE OLD MASTERS, Hart-Davis, Mac Gibbon,
London, Fourth impres. 1976., str. 435.

Frsfeld, Joachim: FORMEN UND GIESSEN, Restaurierung und Museumstechnik Vol. 2, Museum für Ur- und Frühgeschichte Thüringens, Weimar, 1977, 113 str., ilustr.

Fleming, Stuart J.: AUTHENTICITY IN ART: THE SCIENTIFIC DETECTION OF FORGERY, The Institute of Physics, London and Bristol, and Crane, Russack and Co., New York, 1975, 264 str., ilustr.

Halle, Gardner: THE TECHNIQUE OF FRESCO PAINTING, Dover Publications, Inc., New York, repr. s.a., str. 69 sa 12 ilustracija.

Hiler, Hilaire: THE PAINTERS POCKET-BOOK OF METHODS AND MATERIALS, Faber and Faber, London, reprinted 1977., str. 266.

Kelly, Francis: RESTAURIERUNG VON GEMÄLDEN UND DRUCKEN, Ein Handbuch für Restauratoren, Verlag Georg D. W. Callwey, München 1975., str. 319 sa 73 ilustracije.

Laurie, A.P.: THE PAINTERS METHODS AND MATERIALS, Dover Publications, Inc., New York, repr. s.a. 250 str. sa 48 ilustracija.

Lock Eastlake, Charles: METHODS AND MATERIALS OF PAINTING OF THE GREAT SCHOOLS AND MASTERS, Dover Publications, Inc., New York, reprint. s.a., Vol. one, str. 561, Vol. two, str. 434.

МЕТОДИКА РЕСТАВРАЦИЈИ ПОМЈАТНИКОВ АРХИТЕКТУРИ, група аутора под редакцијом Е. В. Михајловског, Госудоствени комитет по грађанскому строитељству и архитектури при Госстрое СССР, Централни Научно - истраживачки институт теорије и историје архитектуре, Москва, Строииздат, 1977, 157 страна.

Miellke, Fridrich: DIE ZUKUNFT DER VERGANGENHEIT-GRUNDSATZE, PROBLEME UND MÖGLICHKEITEN DER DENKMALPFLEGE, Deutsche Verlags - Anstalt Stuttgart 1975, 328 strana sa slikama.

Mora, Paolo - Laura, Philippot, Paul: LA CONSERVATION DES PEINTURES MURALES, Editrice Compositore, Bologna, 1977, 550 str., ilustr.

Procacai, Ugo - Guarnieri, Luciano: COME NASCE UN AFFRESCO, Bonechi, Firenze, 1975, 63 str., 47 tabli u boji, ilustr.

Riederer, Josef: KUNST UND CHEMIE, Ausstellung der Staatlichen Museen Preussischer Kulturbesitz, Oct. 1977 - Jan. 1978, Berlin, Rathgen. 1977, 144 str.

Rixon, A.E.: FOSSIL ANIMAL REMAINS: THEIR PREPARATION AND CONSERVATION, The Athlone Press, London, 1976, VI + 304 str., ilustr.

Rossi - Maneresi, R.: THE CONSERVATION OF STONE 1, Centro per la conservazione delle sculture all'Aperto, Bologna 1976, str. 789.

Schwarz, Danièle: CONSERVATION DES IMAGES FIXES, Du daguerreotype a la micro-image, Paris, la Documentation française 1977. str. 167.

Stout, George (Ed): TECHNICAL STUDIES IN THE FIELD OF FINE ARTS (1932-1942), faksimilno izdanje ovog značajnog časopisa, sa indeksima, Garland Publishing Inc., New York and London, 1975, 2535 str., ilustr.

Strong, Donald - Brown, David (Ed.): ROMAN CRAFTS, Duckworth, London, 1976, 256 str. ilustr.

Thomson, Garry: THE MUSEUM ENVIRONMENT, Butterworth, Borrow Green, Sevenoaks, Kent, 1978, 296 str. ilustr. (prva knjiga serije o konzervaciji istog izdavača; u pripremi su knjige: Staklo, Metal, Slike na platnu i drvetu, Fizičke nauke i konzervacija, Tekstil).

Thompson, Daniel V.: THE PRACTICE OF TEMPERA PAINTING, Dover publications, Inc., New York, repr. s.a., str. 139 sa ilustracijama.

Thompson, V. Daniel: THE MATERIALS AND TECHNIQUES OF MEDIEVAL PAINTING, Dover Publications, Inc. New York, N. Y. s.a., str. 239.

Timmons, Sharon (Ed.): PRESERVATION AND CONSERVATION: PRINCIPLES AND PRACTICES, The Preservation Press and The Smithsonian Institution Press, Washington D.C., 1976, 547 str. ilustr. (materijali sa sastanka o zaštiti arhitektonskih spomenika, održanog 1972. godine).

Tscudi Madsen, Stephan: RESTORATION AND ANTI-RESTORATION, Universitets Forlaget, Oslo, 1976, 180 str.

Williams, John C. (Ed.): PRESERVATION OF PAPER AND TEXTILES OF HISTORIC AND ARTISTIC VALUE, materijali sa simpozijuma, Advances in Chemistry Series No. 164, American Chemical Society. Washington, 1977, 403 str.

Vasari, Giorgio: VASARI ON TECHNIQUE, Dover Publications, Ins. New York, s.a., str. 328 sa ilustracijama.

Михајло Вуњак

Милорад Медиф

КЊИГА КОЈУ ВАМ ПРЕПОРУЧУЈЕМО

Михаило Динић: СРПСКЕ ЗЕМЉЕ
У СРЕДЊЕМ ВЕКУ, Београд -
Српска књижевна задруга,
1978. година

У плејади српских историчара који су припадали критичкој историографској школи чије је темеље поставио Иларион Руварац, нарочито истакнуто место заузима Михаило Динић. Бавећи се током читаве своје научне активности проучавањем српске средњовековне историје Динић је написао већи број студија и расправа које су га уврстиле међу наше најпоузданије истраживаче. Нешто мање плодан него неки други истакнути историчари, он је, ослањајући се на савремене изворе, покренуо низ веома значајних питања осветљавајући непознате области привредног и друштвеног живота српског народа у средњем веку. Поред огромних заслуга у унапређивању научног познавања српске средњовековне прошлости и несумњивог утицаја на развој историографије о овом раздобљу, Динић је учинио велики допринос у оспособљавању и упућивању младих историчара у научни рад. На историјској катедри београдског Филозофског факултета на којој је више година деловао, однеговао је неколико врских историчара који данас спадају међу наше најбоље медијевалисте.

Михаило Динић се веома успешно бавио питањима историјске географије где је поузданошћу закључака и ширином својих погледа веома обогатио научна сазнања о многим проблемима у овим областима истраживања везаних за период од XI до XV века. Он свакако спада међу оне историчаре који су историјско-географска испитивања српских области подigli на највиши ниво научне објективности и критичности. Резултати његових истраживања и научних проучавања дуго неће бити превазиђени.

Српска књижевна задруга прихватила се племенитог и необично корисног задатка: издала је књигу Српске земље у средњем ве-

ку у којој је сабрано двадесет и три историјско-географске студије овог врсног историчара. Приређујући ову драгоцену књигу, Сима Ћирковић, један од најдаровитијих и најистакнутијих Динићевих ученика, данас водећи истраживач српског средњег века, сврстао је објављене студије и расправе у три групе које чине посебне тематске целине: I Србија, II Области и границе и III Путеви, градови, тргови. Књига обухвата већину најбољих и научно најсолидније фондираних Динићевих историјско-географских студија, које су објављене у познатим стручним и научним публикацијама. На овај начин расправе овог изванредно цењеног и емигрантног историчара, до сада заробљене у малотиражним и већ сасвим ретким часописима, неприступачне, постале су доступне широком кругу читалаца, почевши од научних радника па преко пасионарних љубитеља прошлости, до читалаца широке културне радозналости. У књизи су своје место нашле студије фундаменталног научног значаја као што су: Област краља Драгутина после Дежеве, Браничево у средњем веку, Област Бранковића, Земље Херцага Светога Саве, Дубровачка средњовековна караванска трговина и др. Ови научни радови као и већина које су ушле у овај занимљиви зборник спадају међу врхунска остварења наше средњовековне историографије.

Изузетну пажњу у овој књизи чију ће појаву посебно и најпре поздравити историчари, привлачи текст Једно столеће историографских истраживања средњовековне Србије који је написао Сима Ћирковић. У њему су ретроспективно осветљени најзначајнији доприноси на овом плану истраживања од И. Руварца и С. Новаковића па до нашег времена. Критичким методом С. Ћирковић је објективно оценио резултате проучавања историјско-географских проблема у нашој историографији, давши високо место Михаилу Динићу. Треба истаћи занимљиве поставке аутора овог текста и приређивача ове књиге које се односе на достигнућа и оцене савремених истраживања чији су носиоци не само чисти историчари, већ и научници других профила. Такође су од значаја његове констатације о озбиљним доприносима науци који су учињени од стране историчара и других стручњака, везаних за локална историографска истраживања, а која су најчешће заснована на архивским и археолошким испитивањима. Ова Ћирковићева расправа има изванредан значај, јер спада међу ретке радове ове врсте који савесно и храбро указују на оно што је у области историјско-географских истраживања научно квалитетно и прихватљиво и на оно што неосновано претендује да постане аутентична историографска мисао, без обзира на своју неодрживост и научну некритичност.

Радомир Станић

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПОЛИМЕРОВ,
Москва, Совјетскаја енциклопедија,
I 1972, II 1974, III 1977.

Енциклопедија полимера, први научни и технички приручник ове врсте на руском језику, заиста је књига које се може препоручити конзерватору у време када полимери играју све већу улогу у конзервацији културних добара.

Као резултат дугогодишњег рада великог броја истакнутих сарадника, у три тврдо укоричена тома великог формата (26 x 20 см), на око 1700 страница двостубичног текста са великим бројем цртежа, графикана и табела, чисто и јасно штампана на добром белом папиру, ова енциклопедија даје врло потпуне и истовремено прегледне и концизне податке о свим видовима физике, хемије и технологије полимера, претежно синтетичких, у најразличитијим њиховим видовима (пластичне масе, гуме, смоле, влакна, фолије, лакови и боје, јонски измењивачи и тд.), од теоријских појмова и концепција, метода синтезе и испитивања особина, до њихове економике, прераде и примене, укључујући и апарате, инструменте, алат, помоћна средства итд.

Материјал енциклопедије обрађен је у виду чланака, чији су наслови - који представљају појмове, термине - сређени азбучним редом. За насловне термине дат је и превод на енглески, немачки и француски језик. Чланци се завршавају избараном литературом, претежно на руском језику.

На крају дела дат је и посебан, систематски сређен списак литературе после 1960. године, а и енглески, немачки и француски индекси чланака, док је на руском дат потпун азбучни предметни садржај, што увелико олакшава коришћење дела.

Није без интереса споменути ни ценик овог изузетног дела: укупно 16,40 рубаља, дакле око 300 динара, ни врло висок тираж: 34000 комплета.

Треба се надати да ће дело убудуће излазити у новим, допуњеним издањима, јер је рад у овој области изванредно жив. Најзад, за праксу би сигурно било од користи да се у новим издањима и природни полимери обраде на сличан начин као и синтетички.

Михајло Вуџак

МЕТОДИКА РЕСТАВРАЦИЈИ ПАМЈАТНИКОВ АРХИТЕКТУРИ
МОСКВА, СТРОИЗДАТ, 1977.

Уредник Е. В. МИХАЈЛОВСКИЈ

157 страна текста са 160 илустрације у цртежима и црно-белим фотографијама, 4 стране табеларних прилога, 3 стране опште библиографије, 3 стране - регистар споменика на којима су вршени радови

Рестаурација архитектонских споменика је као посебна област архитектонске праксе одавно заинтересовала градитеље, који су у оквиру техничких могућности и естетских мерила своје епохе приступали обновы појединачних архитектонских здања или читавих просторних целина. Као посебна научна дисциплина са специфичним методолошким поступком, она добија своје место тек у новије време, када је заштита споменика културе добила статус равноправне друштвене делатности, законски и правно осмишљене. У оваквој клими, обновы архитектонских споменика и споменичких просторних целина приступа се као специфичном задатку који се остварују интердисциплинарном сарадњом стручњака. Сложени истраживачки процеси у оквиру посебних дисциплина (историја архитектуре, технологија материјала, статика конструкција и др.) обједињени су у овом случају у оквиру интегралне акције - заштите споменика градитељства.

Научна и стручна литература из области рестаурације архитектонских споменика, по обиму и разноликости третираних проблема, данас представља хетерогени скуп сазнања, па оваква ситуација, у оквиру праксе, може да доведе до нежељених последица, које се исказују кроз немогућност брзог одабирања најприхватљивијих заштитних метода. Сагледајући проблем на овај начин, сматрамо неопходним постојање публикације која третира методологију рестаурације споменика архитектуре као посебан стручни проблем.

Акција Централног научноистраживачког института за теорију и историју архитектуре (ЦНИИТА) из Москве, штампање публикације "МЕТОДИКА РЕСТАУРАЦИЈЕ СПОМЕНИКА АРХИТЕКТУРЕ", представља изузетан допринос практичном раду на пољу заштите архитектонских споменика.

Основна замисао издавача је била да изложи савремене, прогресивне концепције методологије и практичне примене рестаурације историјских споменика културе - грађевина и просторних целина, у оквиру

прикупљене грађе и практичних искустава у последњих десет година. Обрада овог огромног материјала, поверена је групи аутора, који су према областима својих специјализованих истраживања саопштили, за њих, најприхватљивији методолошки поступак приликом рестаурације архитектонских споменика. Уредник публикације Е. В. Михајловскиј је у концепцијском погледу поделио грађу у седам поглавља - Савремене теоретске концепције, Карактеристика метода рестаурације, Истраживање објекта за рестаурацију. Композициона анализа објекта, Пројект рестаурације, Рестаурација грађевина од дрвета и Рестаурација камених грађевина. У оквиру разматрања савремених теоретских концепција рестаурације архитектонских споменика, посебно се поклања пажња међународном скупу у Венецији из 1964. године, на коме су разматрани и прихваћени ставови у погледу даљег теоријског и практичног рада на пољу заштите културних добара (Венецијанска повеља). На основу искустава саопштених на међународним скуповима, као и оних са сличних скупова у СССР-у, аутор извлачи главни теоријски став у погледу рестаурације, сматрајући да се рестаурацијом врши истовремено учвршћивање споменика архитектуре и успостављање његовог историјског и друштвеног значаја.

Излажући карактеристику метода рестаурације (С. С. Подјапољскиј) аутор посебно инсистира на три основна методолошка поступка: **к о н з е р в а ц и ј а**, **д е л и м и ч н а р е с т а у р а ц и ј а** (аналитички метод) и **ц е л о в и т а р е с т а у р а ц и ј а** (синтетички метод). Обрађујући детаљно сваку од набројаних метода с теоријског аспекта, не заборавља да посебно посвети пажњу практичним проблемима у оквиру реализације одређеног архитектонског проблема. Тако је детаљно изложено питање конзервације остатака зидова од разлог грађевинског материјала (камен, опека и др.) које је допуњено одговарајућим цртежима, схемама и фотографијама. У одељку где се третира проблем делимичне рестаурације, дати су драгоцени упоредни снимци објеката пре и после рестаураторских радова. Као најделикатнији и најтежи метод аутор сматра целовиту рестаурацију, која истовремено захтева и највећи број информација о објекту; уколико их не поседујемо, постоји могућност упуштања у производњу, савремену интерпретацију архитектуре историјског споменика. У овом случају, предлаже се приhvатање мање драстичне методе делимичне рестаурације или, у најнеповољнијем случају - конзервације.

Истраживање објекта који треба рестаурисати (што је обрадила група аутора) се састоји од неколико истраживачких етапа, где свако појединачно испитивање даје посебне резултате, чијим сабирањем на крају добијамо целовиту слику стања у коме се објекат налази. За прву етапу узима се историографско и архивско истраживање, као један аспект упознавања са спомеником. Затим следе "претходна ис-

траживања", која обухватају визуално сагледавање споменика или споменичке просторне целине (као и претходно испитивање архитектонског корпуса). По завршеним поменутих етапама, приступа се предпројектном истраживању, које обухвата: рад на терену, испитивање материјала, конструкције, сондирање темеља и зидне масе. На основу ових истраживања приступа се стилској анализи објекта, где се на одговарајућим архитектонским снимцима грађевине, врши графичко рашчлањавање стилских особености посматраног објекта. Помињу се, као специфични случајеви, објекти на којима се запажа неколико грађевинских фаза, које припадају различитим епохама и које треба такође графички приказати.

У претходна истраживања објекта, који треба рестаурисати, убраја се археолошко истраживање и истраживање декоративног сликарства, а као посебно разматра се питање техничког снимања објекта, укључујући све класичне методе и, посебно, фотографски снимање, као најсавременију методу.

У четвртој поглављу је третирано питање композиционе и формалне анализе објекта (обрадила група аутора), које обухвата истраживање аналогичности, графичку реконструкцију посматраног објекта, која може бити урађена на основу података које пружа објекат на терену, историјске и архивске документације и аналогичне са другим објектима исте историјске епохе. У овој истраживачкој фази аутори посебно инсистирају на истраживању композиционих релација споменика и његове средине, просторној анализи и на пропорцијској анализи која треба да пружи основне податке за реконструкцију. Све изложене поставке аутори поткрепљују примерима из праксе, упоредо анализујући више објеката који су обрађени оваквим методолошким поступком.

У петом поглављу (обрадила група аутора) се излаже рестаураторски пројект, којим се обухвата рад на самом архитектонском објекту, затим просторној споменичкој целини и уређењу шире околине споменика. Разматрајући све етапе рестаураторског пројекта, аутори посебно истичу све врсте пројектантских захвата - од статичке анализе, преко геолошког испитивања тла, до савремене интерпретације просторног амбијента споменика.

Као специфичан проблем, издваја се посебан одељак - рестаурација грађевина од дрвета (група аутора). Приhvатајући утврђену чињеницу да дрвени конструктивни склопови представљају посебан архитектонски и грађевински проблем, аутори ове публикације га посматрају у оквиру рестаураторских метода као независну целину, само у погледу третирања грађевинског материјала. Тако се посебна пажња поклања општим карактеристикама дрвених конструктивних склопова и материјала, затим заштити дрвених споменика од разарања методом импрегнације, која се може извести без демонтаже конструкције на један, и са демонтажом од детаља, на други на-

чин. У оквиру исцрпних анализа (лабораторијских и теренских) предложени су и различити поступци рестаурација дрвених грађевина.

Седмо поглавље третира рестаурацију каменних грађевина (група аутора). У образлагању поступка рада на објектима ове врсте, посебна пажња се посвећује поступку консолидације грађевинског тла на коме је објекат подигнут. Изложене су и неке од метода, које су реализоване у СССР-у, а бројним графичким прилозима (140-145), илустровани су неки од грађевинских захвата, који се односе на санацију темељне зоне архитектонског споменика. Појачање темеља и грађевинска санација објекта уз употребу шипова, издвојена је као посебан проблем у оквиру изложених метода. У одељку који говори о проблемима санације надземних конструкција, излажу се методе консолидације путем ињектирања, а исцрпно су обрађене ињекционе масе, где је коментарисан хемијски састав течне супстанце која може бити употребљена за ову сврху, с обзиром на штетно дејство нових материјала у додиру са оригиналном, старом, грађевинском масом. У истој глави обрађен је и проблем влаге у објектима и у грађевинском тлу.

Графичким прилозима (табеларни прегледи) на крају (158-161) илустровано је понашање објекта и конструкција у одређеним условима влажења, као и преглед хемијских средстава која се препоручују за заштиту архитектонских споменика саграђених од дрвета.

У оквиру прегледа литературе (162-164) могуће је сагледати све врсте публикација издатих у СССР-у, чија је основна тема рестаурација архитектонских споменика, што истовремено пружа могућност познавања и са саопштењима у којима се третирају специфични (посебни) проблеми из области рестаураторске праксе. Пошто је публикација у целини конципована као интегрални приступ теми рестаурације архитектонских споменика, укључена је и стручна литература из Италије, Француске и Енглеске у одабраном броју. Чини нам се да у овом погледу, с обзиром на развој рестаураторске службе у свету, није довољно посвећена пажња неким новијим искуствима стручњака из ове области. Поједини врло значајни радови (M. Mamillan, *Pathologie et restauration des constructions en pierre*, Rome 1972.; G. Massari, *Humidity in Monuments*, Rome 1971.; D. In-sall, *Care of Old Buildings Today*, London 1972. и др.) нису обухваћена овим прегледом.

На крају публикације дат је регистар споменика на којима су вршени радови, где је посебно истакнут, уз сваки рестаураторски захват, и тим стручњака који су учествовали у реализацији комплексног рестаураторског задатка.

Светлана Мојсиловић

Paolo et Laura MORA, et Paul PHILIPPOT,
LA CONSERVATION DES PEINTURES MURALES,
Editrice Compositori, Bologne, 1977.

Дело је, са разумљивим интересовањем, очекивано још од септембра 1965. године, када су аутори, на састанку у Вашингтону и Њујорку, веома прегледно и сажето, изложили резултате истраживања једне радне групе Икомовог (ICOM) Комитета за конзервацију (*Technique et conservation des peintures murales, Rapport par Paul Philippot et Paolo Mora, Réunion mixte de Washington et New York, 17-25, Septembre 1965*), која је основана још 1959. године и резултате настале из сарадње Централног института за рестаурацију (*L'istituto Centrale del Restauro*) у Риму са Међународним центром за конзервацију (*Centre International d'Etudes pour la Conservation et la Restauration des biens culturels - ICCROM*) у Риму.

Књига коју сада имамо у рукама говори о томе да су аутори имали у виду значај школовања рестауратора, па су и своје дело подредили, превасходно, томе задатку. Дело, дакле, не претендује да широко и у потпуности обради проблем конзервације зидних слика, већ да укаже на основну методологију са стеновишта рестаурације, подвлачећи интердисциплинарне аспекте ове делатности и претпостављајући потребу њеног сталног развоја.

У том смислу, нема до сада написаног бољег ни комплетнијег дела из области рестаурације зидних слика. Због тога се, без обзира на његове мање недостатке, дело препоручује не само рестаураторима, већ свима које занима историја развоја техничких поступака за израду зидних слика и поступака за њихово испитивање, конзервација, рестаурација и презентовање.

Дело је подељено у једанаест поглавља. У првом поглављу, које је истовремено и увод у дело, говори се о специфичном карактеру зидних слика, о начину организовања радова на испитивањима и конзервацији зидних слика и о терминологији. Обрађујући методе испитивања и документације у следећем поглављу, аутори пишу о циљу и природи испитивања, о методама испитивања и о документацији. У поглављу о природи основних материјала од којих су сачињене подлоге, аутори обрађују посебне врсте подлога од земље, гипса и креча. У поглављу о бојама, оне су систематизоване, дат је њихов хемијски састав и порекло, наведене посебне особине и узроци пропадања, а приложене су и прегледне таблице употребе

боја кроз историју. Велике историјске етапе развоја поступака за израду пећинских и зидних слика подељене су на период од почетка до великих азијских култура, затим на период старих култура Азије и Америке; на класичну уметност; на период од касног царства до византијског света; на романтику и готику; на четрнаести век; на ренесансу и барок и на време од краја XVIII до XX века. Од шестог поглавља обрађују се конзерваторски проблеми, што аутори почињу са разматрањем узрока пропадања зидних слика посвећујући посебну пажњу проблемима влажности, а затим и различитим другим узроцима физичке природе; пропадање настало због употребљеног материјала или неке техничке грешке настале приликом извођења и на крају пропадање настало погрешним третирањем или лошим одржавањем. Проблем консолидовања и фиксирања, укључујући ту и материјале и поступке, обрађен је у седмом поглављу књиге. Скидање слика са зидова, са описом метода и материјала, обрађено је посебно у осмом поглављу. У следећем, деветом поглављу књиге, изложене су методе постављања скинутих зидних слика на нове носиоце. О чишћењу зидних слика (естетским и техничким проблемима) говори се у претпоследњем поглављу. Проблеми презентовања, који укључују начин обраде оштећења, састављања фрагмената, осветљавања и начин презентовања пренетих зидних слика, обрађени су у последњем, једанаестом поглављу књиге.

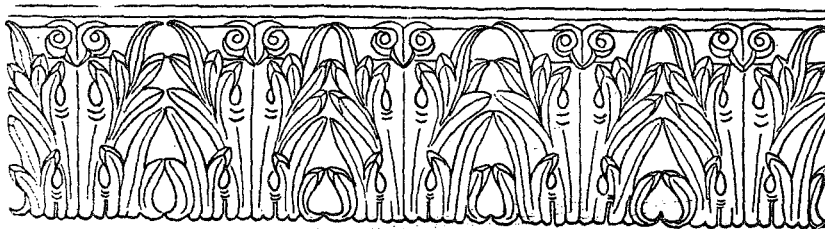
Аутори су се потрудили да књигу допуне веома корисним прегледима и табелама од интереса за све оне који се баве изучавањем зидних слика и њиховом конзервацијом. Ту се, пре свега, налази (I) индекс основних појмова који се односе на технике израде зидних слика и њихове конзервације, затим (II) образац документације за испитивања и рад на зидним сликама; (III) табеле и диаграми растварача и средстава за чишћење; (IV) лепкови; (V) списак опреме за рад на конзервацији зидних слика и на крају (VI) изводи из писаних извора о начинима израде зидних слика (Витрувије, Плиније, Лукас, Дионизије из Фурне, Теофил, Ђенино Ђенини, Ђорђо Вазари итд.).

Дело садржи богату и одабрану библиографију подељену по материји.

Књига је илустрована са 61 прилогом у црној, 154 табле са црно белим и 14 табли са илустрацијама у боји.

На крају се налази индекс имена и појмова.

Милорад Медич

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

ЗБОРНИК РАДОВА НАРОДНОГ МУЗЕЈА,
број VII, Чачак, 1976.

Др Павле Васић, Сликарска породица Матковић; Новак Живковић, Установљење телеграфске мреже у Србији (1859-1869); Драгомир С. Поповић, Прелисавачка делатност Овчарско-кабларских манастира; Др Миливоје Урошевић, Борба Милошевих присталица и противника од 1839. до 1844. године у Рудничко-чачанском крају; Радомир Станић, Прилог познавању дела Јанка Михаиловића Молера, Сретена Протића и Алексија Лазовића; Срета Пецињачки, Подаци о уређењу србијанске милиције у 1728/29. години; Љубодраг Поповић, Развој поштанског саобраћаја у Чачку до 1875. године; Драгољуб Д. Јовашевић, Памене петровданских дила - народни обичај сточара западне Србије; Слободанка Тимотијевић, Сватовске обичаји и сватовске песме чачанског краја; Марија Урошевић, Сигналне светилке на железницама до другог светског рата; Радомир Станић, Нова дела из историје и историје уметности; Радивоје Бојовић, Размена публикација у 1976. години; Извештај о раду Народног музеја за 1976. годину; Радомир Станић, Ин мемориал - Душанка Ранковић-Вучићевић (1932-1977.).

О д г о в о р н и у р е д н и к : Милован Вуловић.

ЗБОРНИК РАДОВА НАРОДНОГ МУЗЕЈА,
број VIII, Чачак, 1977.

Др Миливоје Урошевић, Глобе у Милошево доба у Рудничко-чачанском крају; Новак Живковић, Прилички Кисељак - откривање и привремено уређење; Срета Пецињачки, Распоред домаће милиције аустријске краљевине Србије у 1725. години; Радомир Станић, Конзерваторска открића; Др Миливоје Урошевић, Сукоб Васа Пелагића са високом клером; Радован М. Маринковић, Становиштво Горачића; Слободан Ђорђевић, О настанку урбанистичке структуре Чачка; Драгољуб Д. Јовашевић, Лековито

биље у обичајима и фолклору чачанског краја; Др Душан Недељковић, Увек најдражи друг Драгиша Мишовић; Слободанка Тимотијевић, Бабине -народни обичај чачанског краја; Марија Урошевић, Опанчарски занат у Краљеву; Јарослав Дашић, Буџет Народноослободилачког одбора Чачка 1941. године; Радован М. Маринковић - Томислав Протић, Злочини окупатора у Драгачеву током лета 1943. године; Радомир Станић, Нове студије о нашој културној баштини; Радивоје Бојовић, Размена публикација у 1977. години; Извештај о раду Народног музеја у Чачку за 1977. годину.

О д г о в о р н и у р е д н и к : Милован Вуловић.

ПОМЈАТНИКИ КУЛТУРИ - НОВИЕ
ОТКРИТИЈА, Москва - Академија
наук, 1976.

Реномирани годишњак Академије наука СССР доноси обиље веома занимљивих прилога који указују на врло развијену истраживачку и конзерваторску активност у овој земљи. За наше читаоце приказујемо садржај односно преглед расправа и прилога који се односе на уметничке и археолошке споменике.

С. И. Масленицин, Икона "Богоматери Федеровској" 1239. г.; Т. В. Николаева, Предмети књажеског убора XIX в.; В. К. Лаурина, Реставрационне работи в Государственном Русском музее; О. В. Лелекова, Иконостас 1497. г. из Кирилло-Белозерског манастира; Н. А. Хлебникова, Малоизвестные произведения мастеровской Софи Палеолог; И. И. Плешанова, Резные иконы Государственного Русского музея; Т. Н. Манушина, Плашаница из Никольского собора Зарајска; Л. С. Попова, О сужетах росписи церкви Богоявления в Ярославле; И. Н. Уханова, Декорировка северных русских ларцев XVII - XVIII в.; А. Е. Гессен, Реставрация дворца Меншикова; М. В. Шамардин, Фонтаны начала XVIII в. в Летнем саду; Г. Н. Комелова, Миниатюры А. И. Чернова; Т. А. Селинова, Работы художника Виолле; Г. А. Принцева, Русники Н. И. Уткина; А. В. Корнилова, Рисунок в альбомах первой половины XIX в.; Т. И. Дулкина, О фажансових заводах Д. С. Наконова, Терехових и Киселева; J. В. Шокарев, Художественное оружие Тульского оружейного завода; А. Н. Дмитриев, А. П. Боронин в работе над оперој "Княз Игорь"; Е. Ф. Ковтун, Елена Гуро. Поет и художник; М. И. Мајскаја, Двусторонниј рисунок Тадео Цуккарро; Т. Д. Фомичева, Четыре картины художников - караважистов; А. П. Чубова, Расписные стелы Херсонеса IV - III в. до н. е.; Б. Н. Федеров, Три монументальных надгробия Херсонеса IV - III в. до н. е.; Н. Н. Негматов, Резное панно дворца афшинов Уструшани; J. Якубов, Дворец Гардани Хисор и его резное дерево.

У Библиографији је дат попис основне литературе на руском језику издате у СССР у времену од 1918-1974. године, која се односи на чување, реконструкцију, реставрацију и конзервацију споменика староруске културе. Библиографију су саставили: К. С. Кујбишева и М. Г. Степанова.

У р е д н и к : Д. С. Лихачев

ПАМЈАТНИКИ КУЛТУРИ - НОВИЕ
ОТКРИТАЈА, Москва - Академија
наук СССР, 1977.

Г. Н. Логвин, К истории сооружения Софийского собора в Киеве; А. Н. Овчинников, Надписи в Георгиевской церкви Старой Ладоги; Г. И. Вадворнов, "Богоматер Умиленіе Подкубенская"; В. П. Соломина, О двух памятниках новгородской мелкой пластики; О. С. Попова, Миниатюры московского Евангелија начала XV в.; Е. С. Смирнова, Иконы 1438 г. в Софийском соборе в Новгороде; Т. А. Ромашкевич, Росписи церкви Сергия Радонежского в Новгороде Детинце; Г. В. Попов, Росписи конца XV в. в Воскресенском соборе Волоколамска; Т. Н. Манушина, Плашаница из собрания Загорского музея; И. А. Кочетков, О первоначальном колорите росписей Дионисия; В. М. Сорокатиј, Московская икона начала XVI в. в Архангельском музее; Л. Д. Лихачева, Покров Пафнутия Боровского из Государственного Русского музея; А. С. Мењникова, Новое о монетах Ярославского денежного двора; Н. В. Малцев, Скульптурный декор иконостасов Великого Устюга; М. М. Постникова - Лосева, Из истории русской художественной эмали XVIII в.; Л. В. Бардовскаја, Коллекция картин И. Ф. Гроота в Екатеринбургском дворце - музее; Т. И. Дулкина, О фарфоровој фабрике К. Вимера; Е. Г. Аствацатурјан, Сабља Семена Холмича; И. С. Калантирскаја, Неизвестније портрети декабристов; Г. Д. Кропивицкаја, Новое о художнике П. З. Захарове; С. Л. Абрамович - Н. И. Голлер, 250 лет жизни дома на Мойке; Е. В. Королев, Статуја римлянки в Павловском дворце-музее; И. П. Мокрецова, Иллуминированная парижская Псалтир XII в. из библиотеки Академии наук СССР; О. Х. Иванченко, Миниатюры из Апокалипсиса в Государственной библиотеке СССР им. В. И. Ленина; Е. М. Либман, Миниатюры италянского Миссала в Государственной библиотеке СССР им. В. И. Ленина; В. Е. Маркова, Новое произведение Акбелло дел Фјоре; Л. Л. Кагане, Портрети Филиппа III и Маргарити Австријској; С. Г. Хмелницкиј, Общественные здания в древнем Пенцикенте; А. Н. Кирпичников, Ладога и Переяслави Јужниј - древнейшие каменные крепости на Руси; Г. М. Штендер, О ранних Феодоровских храмах древнего Новгорода.

У р е д н и к : Д. С. Лихачев

GLASNIK ZEMALJSKOG MUZEJA BOSNE I HERCEGOVINE U SARAJEVU - Arheologija, sveska XXX/XXXI (1975/76), Sarajevo, 1977.

Zdravko Marić, Arheološka istraživanja Akropole ilirskog grada Daors-a a na gradini u Ošanićima kod Stoca od 1967. do 1972. godine; Zdravko Marić, Reviziono iskopavanje ilirske grobnice u Kačnju kod Bileće; Živko Mikić, Antropološki nalazi iz ilirske grobnice iz Kačnja kod Bileće; Djuro Basler, Rimski metalurški pogon i naselje u dolini Japre; Gojko Kraljević, Rimski novci sa područja Stoca; Nada Miletić, Ranosrednjovekovni nalazi iz Rudića kod Glamoča; Pavao Andjelić, Ubikacija oblasti Trebotića i teritorijalno-politička organizacija bosanskog Podrinja u srednjem vijeku; Brunislav Marijanović, Bakarne sjekire iz Tešnja.

О д г о в о р н и у р е д н и к :
Др Боривоје Човић .

УЖИЧКИ ЗБОРНИК, број 6,
Титово Ужице, 1977.

Мирко Поповић, Тито и Ужичка република; Др инг. Слободан Вукашиновић и Михаило Зотовић, О примени геомагнетске методе у археолошким истраживањима кроз резултате постигнуте на неким локалитетима у ужичком региону; дип.инг. Драган Герзић, Шуме и шумарство западне Србије; Милица Николић, Прилог познавању прошлости манастира Светог Ђорђа у Мажићима; Новак Живковић, Сукоб код Мокре Горе и немири на Дрини (1834.); Др Стеван Игњић, Школство у рачанском крају; Љубодраг А. Поповић, Помоћ Ужичког округа народу Босне и Херцеговине 1875-1876.; Љубиша Р. Ђенић, Лице и налицје хајдучије на Златибору у XIX веку; Живорад Аврамовић, "Ера" и полицијски прогони; Др Живорад М. Мартиновић, Стапарска бања; Миодраг Жико Аврамовић, Делатност професора Милутина Смиљанића у Чачку, Ужицу, Бијелом Пољу и Земуну од 1933. до 1941. године; Др Венцелсав Глишић, Почетак устанка у пожешком крају 1941. године; Живота Р. Марковић, Ужичка "Борба" 1941. године о ставу народноослободилачког покрета према националном питању у Југославији; Јован Радовановић, Четнички затвор на Венцу; Мр Милутин Пашић, Уметнички квалитети дневника о Ужичкој републици; Момчило Тешић, Обичаји из околине Пожеге (рођење, детињство); Раде В. Познановић, Неки нови видови сукоба на селима око Титовог Ужица; Стојадин Костић, Мемоарске слике прошлости Ужица (из "Самоуок рукописа"

Миладина Радовића); Иван Флод, Како је Михаило Марковић подизао народну свијест у Ријеци и Истри; Радован Поповић, Милош Петровић - прилог за биографију. Песник, професор, ратник; Будимир Поточан, Нови записи народног песнства. Увек жива реч народне песме; Јордан Моловић, Ужички надимци; Петар Вишњић, Научни скуп "Ужичка република"; Јелена Љубичић-Шаренац, Светла на изворима живота; Миливоје Маринковић, Од Друштва за прикупљање и заштиту старина до Народног музеја у Титовом Ужицу.

О д г о в о р н и у р е д н и к :
Слободан Радовић.

ВИЈЕСТИ МУЗЕАЛАЦА I
KONZERVATORA HRVATSKE,
број 1, Загреб - Savez
музејских друштва Hrvatske i društva konzervatora
Hrvatske, 1977.

vanda Pavelić-Weinert, Kasno-gotička tapiserija s natpisom "Laureolle" u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu; Dr Doris Baričević, Franjevački kipar Petar Moritz; Mr Ivo Lentić, Zlatarska obitelji Pezziu Splitu; Mr Ivan Mirnik, Tradicija numizmatičkog istraživanja u Hrvatskoj; Zorislav Horvat, Srednjovekovne opeke iz Gorjana; Dr Ivo Maroević, Mikrofilm u restauratorskim ustanovama; Antun Zvonimir Toldi, "Navlačke"; Mirjana Stipetić, Urbanistička cjelina Zagreb - Istok; Mr Alena Fazičić, Uz dvadeset godina djelovanja Gradskog muzeja u Korčuli; Mr Milan Kruhek, Tvrdjava Brod - Izložba u Muzeju Brodskog Posavlja; Guido Quien, Blanka Dužanec, keramika retrospektiva; Zdravko Poznić, Kabinetski ormarići; Dr Ljudevit Barić, O vodiču "Muzeji i galerije Zagreba".

Г л а в н и и о д г о в о р н и
у р е д н и к : Ivo Lentić

ВИЈЕСТИ МУЗЕАЛАЦА I
KONZERVATORA HRVATSKE,
број 2, Загреб, 1977.

Mr Ivan Mirnik, Uz jednu stogodišnjicu - Viktor Hoffiller (1877-1977); Dr Branko Fučić, Prosto Istarskog glagolizma; Dr Danilo Klen, Značajni pravopovijesni spomenici Istre; Prof. Marcel Gorenc, Ambijentalni i arheološki identitet antičkog naselja Komin - Pyrri (rezultati istraživanja 1976/7. godine); Mr Jagoda Meder, O ranokršćanskim podnim mozaicima na istočnoj obali Jadrana; Zvonko Lovrenčić, Gotika u Bilogori - informativni prikaz; Ing. arch. Stanjko Piplović, Arheološki kompleks u Ublima i njegova zaštita kroz provedbeni plan; Mr Milan Kruhek, Rukopisna

ostavština Adama Zrinskog u Nacionalnoj sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu; Vesna Barić, O Meštrovićevom spomeniku Nikoli Tesli u Zagrebu; Tone Knez, Izložba "Arheološki nalazi Novoga Mesta" u Varaždinu i dr.

Г л а в н и и о д г о в о р н и
у р е д н и к : Ivo Lentić

ВИЈЕСТИ МУЗЕАЛАЦА I
KONZERVATORA HRVATSKE,
број 3, Загреб, 1977.

Ivica Degmedžić, Porijeklo kaptola sv. Petra u Požezi; Dr Andjela Horvat, Prilog vrednovanju urbanističkog plana jezgre Slavonske Požege; Dr Ivo Lentić-Kugli, Najstariji plan grada Varaždina iz 1568. godine; Mr Ivan Mirnik, O skupnom nalazu srebrnog novca 15 - 16 stoljeća u Požezi; Dr Ivo Lentić-Kugli, Obrt i trgovina u Varaždinu; Marinka Mužar-Božić, Kuća trgovca Gutterera u Karlovačkoj Zvijezdi; Mirjana Stipetić, Prilog arhivskim istraživanjima prostornog razvoja povijesne jezgre grada Zagreba prema zapadu u drugoj polovini 19 stoljeća; Ing. Mirjana Legac, Izložba "Carobni svijet školjaka"; Mr Milan Kruhek, Sigurnost i zaštita muzeja; Vinko Šenić, Muzejska zbirka Dominikalnog samostana na Bolu i dr.

Г л а в н и и о д г о в о р н и
у р е д н и к : Ivo Lentić

ВИЈЕСТИ МУЗЕАЛАЦА I
KONZERVATORA HRVATSKE,
број 4, Загреб, 1977.

Dr Ivo Lentić-Kugli, In memoriam - Marija Baltić (1924-1977); Dipl.ing.arch. Zorislav Horvat, Budemgrad - Našice; Mr Ivo Lentić, Specifičnost arhitekture pavlinskih sakralnih objekata u Hrvatskoj u doba baroka; Dr Ivo Maroević, Novo u starom u arhitekturi Hrvatske - proces interpolacije; Prof. Dr Ljudevit Barić, Narodni zemaljski muzej u Zagrebu osnovan je god. 1866., a ne god. 1836. ili 1846.; Dipl.ing.arch. Zofija Mavar, Uloga konzervacije spomenika u programu arhitektonskog studija u Poljskoj; Dipl.ing. arch. Vlasta Begović i dipl. ing. arch. Zofija Mavar, Uvodna konzervatorska - urbanistička koncepcija revitalizacije tvrđe u Slavonском Brodu; Prof. Branko Pleše, Muzej češke književnosti; Prof. Mirjana Gvozdanović, Razgovor o naivcima.

Г л а в н и и о д г о в о р н и
у р е д н и к : Ivo Lentić

VIJESTI MUZEALACA I
KONZERVATORA HRVATSKE,
broj 1, Zagreb, 1978.

Mr Ante Gulin, Prilog poznavanju evropske sfragistike; Or Ivy Lentić-Kugli, Zidari i tesari 18 stoljeća u Slavonskoj Požezi; Mr Ivo Lentić, Još nekoliko radova gradačkih majstora iz 18. stoljeća; Oto Švajcer, Jedna zanimljiva kolekcija skica i akvarela; Mr Olga Maruševski, Majstor šutljivog plakata Alfons Mucha; Zdravko Živković, Za bolje razumevanje nove izgradnje u povijesnom središtu; Marija Svalina, Najstarija srednjovekovna ustanova za žensku mladež u Hrvatskoj; Mr Alena Fazičić, Neki podaci o osnivanju zavičajnog muzeja u Koručuli; Mr Jagoda Meder, Izvještaj s I internacionalnog simpozija za konzervaciju mozaika.

Glavni i odgovorni
urednik: Ivo Lentić

VARSTVO SPOMENIKOV, br. XXI,
Ljubljana - Zavod SR Slovenije
za spomeniško varstvo, 1977.

Razprave: I. Mikl - Curk, Iz vsakdanje prakse varovanja arheoloških spomenikov; M. Slabe, Arheološki muzej na postem; I. Bogovčič, Mozaik "Sebelice" v Ljubljani; I. Stopar, Kapela sv. Jurija na Svetih gorah; M. Zadnikar, Šentjurski hrib nad Tržiščem na Dolnjem; P. Fister, Šivčeva hiša v Radovljici; I. Stopar, Renesansne pečnice s celjskega območja; N. Štupar - Šumi, Projektni model za asanacijo kraške hiše; M. Fister, Pretoklost in prihodnost ljudske stavbne dediščine na Gorenjskem; I. Sedej, O krajah predmetov kulturne vrednosti; V. Šribar, Novi status za ortografsko fotografiranje; I. Bogovčič, Predlogi za restavratorsko dokumentacijo (nadaljevanje).

In memoriam: Prof. Miroslav Šubić (1900-1976); Ing. arh. Anton Bitenc (1920-1977).

Preliminarna poročila: Arheološki spomeniki; Umetnotni in urbanistični spomeniki; Etnološki spomeniki; Zgodovinski spomeniki; Razno.

Glavni i odgovorni
urednik: Or Ivan Milk Curk

ZBORNIK ARHITEKTONSKOG FAKULTETA,
broj 1, Skoplje - Univerzitet
"Kiril i Metodij", 1977.

Kрум Томовски, Христијанска архитектура во Преспа; Љубомир Томић, Структура и простор; Љупчо Филиповски и Владимир Бошковски, Станбени и црковни објекти во с. Тресонче; Радомир Волинец, Стари чешии во Македонија и т. д.

Одговорни уредник:
Крум Томовски

ZBORNIK ZA LIKOVNE UMETNOSTI,
broj 13, Нови Сад - Матица
српска, 1977.

Расправе: Мирјана Татић-Ђурић, Икона Богородице Знамења; Бранислав Тодић, О стилским особеностима фресака Ариља из 1296.; Марица Шупут, Архитектура пећке припрате; Игор Фисковић, Уз проширење дјелатности Јурија Далматинца у Шибенику; Здравко Кајмаковић, Козма - Јован; Вукица Поповић, Велики Бечкерек - сликарско средиште у Банату; Војислав Матић, Капела на хору карловачке саборне цркве и њен иконостас.

Прилози: Мара Харисијадис, Пергаментни рукописи Државне библиотеке у Берлину; Цвиго Фисковић, Фирентинчев релеф на цркви Св. Николе у Трогиру; Срђан Ђурић, Представа Сократа у Љубовићима; Јанко Радовановић, Неколико ретко приказаних чуда Св. Николе; Милан Ивановић, Натпис патријарха Арсенија IV Јовановића на надверију иконостаса цркве Св. Апостола у Пећкој патријаршији; Вера Борчић, Бакрорез манастира Хиландара из 1743.; Павле Васић, Захарија Префелин и Јаков Матиас Шмуцер, Лепосава Шелић, Уговор Арсенија Марковића са Црквеном општином у Сомбору од 17. јануара 1771. године; Дејан Медаковић, О Сергију Николићу; Вања Краут, Цртежи Новака Радонића; Соња Богдановић, Никола Плавшић и српске црквене старине на земаљској изложби у Будимпешти 1885. године; Љубомир Никић, Три прилога о Петру Убавкићу; Загорка Јанц, Сецесија у периодици Србије почетком XX века; Угљеша Рајчевић, Прилог историји уметничких удружења у Србији.

Главни уредник: Др Дејан Медаковић.

ZOGRAPH, часопис за средњовековну уметност, број 8, Београд - Институт за историју уметности, 1977.

Чланци: Yves Christe, Le Christ au roseau de Civate; Vojislav Korać, Les églises a nef unique avec une coupole dans l'architecture byzantine des XIe et XIIe siècles; Christopher Walter, The Earliest Representation of Mid-Pentecost; Павле Мијовић, Грузинские менологии с XI по XIV век; Ellen Schwartz, The Whirling Disc; A. J. Jakobson, Модел храма из раскопок Ески-кермен в Криму и проблема новог архитектурног стила в Византии; Јано Радовановић, Јединствене представе Васкрсења Христовог у српском сликарству XIV века; Мирјана Глигоријевић-Максимовић, Сликарни календар у Трескавцу и стихови Христофора Митиленског; Смиљка Габелић, Црвени коњанички лик арханђела Михаила у Лесновој; Драгомир Тодоровић, Лесновска испосница свете Богородице.

Изложбе: Десанка Милошевић, Kunst der Ostkirche - Ikonen, Handschriften, Kultgeräte - Schrift Herzogenburg, 7. Mai bis 30. Oktober 1977.

Књиге: Војислав Кораћ, Петар Миљковић, Водоча; Милка Чанак-Медић, Војислав Кораћ, Студеница Хвостанска; Војислав Ј. Ђурић, Драга Панић - Гордана Бабић, Богородица Љевишка; Мирјана Глигоријевић-Максимовић, Елка Бакалова, Беренде; Душан Тасић, Г. И. Вадорнов, Фрески Феофана Грека в церкви Спаца Преображенија в Новогороде; Бранислав Тодић, Лазар Мирковић, Минијатуре у антифонарима и градуалима манастира св. Фране Асиског у Задру; Мирјана Шаkota, Здравко Кајмаковић, Георгије Митрофановић.

Уредник: Војислав Ј. Ђурић

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ НАСЛЕДИЕ,
ХРАНЕНИЕ, ИССЛЕДОВАНИЕ, РЕСТАВРАЦИЈА, број 2 (32), Москва - Всесојузнаја централнаја научноисследоватељскаја лабораторија по конзервацији и реставрацији музејних художественних ценностеј, 1977.

Н. Г. Белењкаја, Т. В. Алексеева, Исследование долговечности писчей бумаги № 1 методом ускоренного теплового и светового старения; Т. И. Берлин, Спектрохимический метод анализа малых проб,

вазјатих из бронзових предмета прикладног искуства и скулптури; В. Ј. Бирштејн, Неке проблеме технологије средњеазијских и причерноморских стених росписеј античног времена; А. В. Иванова, Методика испитивања укрепљених образаца известкованих статура; М. К. Калиш, Техничке потребе вазјатих к искуственеј патине монументалних бронзових и медних намјатника и методи ње истраживања. Истраживање и реставрација латинској Библији XIII в. из сбирнице научне библиотеке им. Горког при Московском државном универзитету; И. П. Мокрцова, Историко-художественије сведеније о рукописи; В. Л. Романова, Палеографичко истраживање рукописи; М. П. Виктурина, Рентгенографичко истраживање минијатур рукописи; Ј. Ф. Сров, Реставрација переплетних рукописи; М. Н. Наумова, Примененије метода рентгенофазовог анализа дња истраживања состава продуктова корозије на произведенијих искуства из меди и бронзи; А. Петракијева, А. Савов, и Ц. Каменова, Истраживање многослојних стенописаеј при помощи електронног микроскопа; С. В. Римскаја - Корсакова, Контрољ за сњатием лака с произведенијих живописа с помошћу отроженних ултрафиолетових лучеј; Г. В. Ткачуров, Удаленије продуктова корозије с медног основанија емалевих издели; Л. И. Албаум, Из опита конзервације стених росписеј на лессовој основи; К. Н. Бакурадзе, Сњатие фресок. (Несколько примеров из практики художника - реставратора); В. П. Буриј, Примененије нових материјалов при монтирању фрагмената монументалној живописи на искуственеј основи; Г. З. Бикова, Реставрација енкаустичкој икони "Сергиј и Вах" VI - VII вв. из Киевског музеја восточног и западног искуства; Г. В. Жаренков, Монтирање фрагмената монументалној живописи в металлическују раму на известково-казеиновој раствору (метод С. С. Чуракова); Н. Ј. Петухов, Удаленије површинских задржанениј с произведенијих живописи; В. Л. Трофимов, О реставрацији фрагментираниј скулптури из кања и кости; Ј. И. Гренберг, Неке проблеме разработки музејној документацији в аспекте информационог обслуживања; В. П. Буриј, Об участији в работи советско-афганској археологичкој експедицији АН СССР в 1972 г. Л. В. Волкова, Периодическе издања и библиографическе указатели по вопросам реставрацији; Г. А. Кошеленко, Теофраст и его сведенија о материјалах и техници древногреческој живописи; Г. П. Михалевић, Сведенија о лазурите в персидској минералогическој литератури XII - XVII вв.; Н. А. Никифороки, Картина "Венера в кузнице Вулкана" из Минског художественног музеја.

У р е д н и к : В. Ф. Заостровцева

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ НАСЛЕДИЕ,
број 3 (33), Москва, 1977.

В. Ј. Бирштејн, К вопросу технологии раннегедневековој средњеазијској монументалној живописи - истраживање

свајајућег росписеј; В. Ј. Бирштејн, В. М. Тульчинскиј, Об идентификацији вешества покровного слоја египетских каменных стел; В. Ј. Бирштејн, Л. В. Кузьцова, Определеније свјасјућих многослојној станковој живописи на срезах; М. П. Виктурина, Физическе методи истраживања при атрибуцији живописних произведениј; Л. И. Вороница, Д. З. Аркочева, Зашчита художественних грунтованних холстов от плесневенија; З. М. Желнинскаја, Примененије метода инфракрасној спектроскопи к анализу материјалов живописи; М. К. Калиш, Потреба вазјатих к подготковке површини бронзовој скулптури, повергаемој патинировању; Л. В. Кузьцова, О пигментах древнорусској темперној живописи; Л. А. Лелеков, Монументалнаја живопис Переднеј Азии VI - I тис. до н. е.; Е. Ф. Федоровић, Простејшије методи истраживања окраси древних и старинних тканеј; Хусам Еб дин Абдел Хамед, Насекомое-вредители в музејах Египта; Н. Г. Борисова, А. Ф. Ерко, Разработка методики конзервацији настеној клевој живописи памјатников древњаној архитектури; Е. Ј. Иванова, Реставрацији и истраживање картин Цованин Батиста Теполо "Встрача Антонија и Клеопатри" и "Пир Клеопатри"; М. Н. Лебев, Конзервација античној скулптури из кања; А. П. Некрасов, Л. П. Баллигина, Техничко-реставрационне истраживање живописи Андреја Рублева 1408 г. в Успенском сабори г. Владимир; Н. В. Розанова, М. П. Виктурина, Новиј памјатник Государственној Третјаковској галереи - икона "Богоматер Одигитрија с житием Богоматери, Иоакима и Анни"; Л. П. Новикова, Реставрација резних панно из Шахристана; Н. А. Шаврина, Ј. А. Казаков, Реставрација плафона из особоба књаза Н. Б. Јусупова; С. В. Филатов, Эксперименталное отслоение записи икони "Митрополит Алексеев"; О. М. Фридман, Е. С. Чепко, Г. С. Деренијан, А. А. Машков, Термическиј метод конзервацији сирцових конструкциј; С. И. Горелова, Из истории реставрацији в СССР (1917-1923 гг.).

У р е д н и ц и : В. Ф. Заостровцева и В. Н. Дедик

ЗБОРНИК ИСТОРИЈСКОГ МУЗЕЈА СРБИЈЕ,
број 13 - 14, Београд, 1977.

Јован Ковачевић, Најновији резултати на истраживању старог Раса; Арх. Јован Нешковић, Из архитектонске прошлости Новог Пазара; Др Иван Бах, Јоанес Фогариси и Јоанес Бота, ердејски левачи бронце у нашим крајевима; Ејуп Мушовић, Покрети Муслимана у новопазарском крају против реформи Султана Махмуда II; Љубомир Дурковић - Јакшић, О боравку Светозара Марковића у Шајкарској за време школовања; Јеремија Д. Митровић, Ђура Љочић; Живомир Спасић, Живот и политички рад Милоја Барјактаревића; Слободан М. Комадинић, Једна усмена традиција о преводиоци Комунистичког манифеста; Смиљана Стојановић, Рукопис Милице Јанковић "Госпођа Анка Анђелковићка"; Олга Николић, Музеји - значајан сектор

наше социјалистичке културе; Едип Хасанагић, Историски музеји у савременом друштву; Антон Бауер, Музејски предмет као субјект и објект у изложбеном простору у историјским музејима и збиркама; Славко Шаkota, Проблеми методологије рада на тематско-експозиционним плановима; Милош Тирић, Обликовање идеја и експоната у изложбеном простору; Арх. Александар Радовић, Архитектонско-музеолошки проблеми и улога архитекте при пројектовању и архитектонско-ликовној обради музејске поставке; Љиљана Станојевић, Документи; Љиљана Константиновић, Тространациона грађа у историјским музејима; Реља Новаковић, Време, простор и карта у истраживању историјске истине; Жељко Шкаламера, Картографски експонати на историјској изложби; Драгољуб Кажић, Фотографија у музеју; Инж. Милорад Марјановић, Озвучење у историјским музејима; Владимир Погачић, Филм и музејске изложбе; Павле Васић, Реконструкције у музејима; Душан Љубојевић, Мулажи; Александар Сигунов, Дирорама као начин излагања музејског материјала; Степан Филеки, Текстови у музеју; Ненад Хавелка, Психолошки ефекти као циљ музејске изложбе и услови њиховог постизања; Из дискусије на саветовању о историјским музејима у савременом друштву; Љиљана Прелевић - Мишковић, Накит кнеза Милоша у историјском музеју Србије; Љиљана Константиновић, Симпозијум у Музеју за немачку историју у Берлину; Љиљана Константиновић, Штампa у Источном Берлину и Софији о изложби "Устанак у Србији 1941. у делима уметника"; Љиљана Лађевац, Оружје и ратна вештина у феудализму и др.

О д г о в о р н и у р е д н и к :
Едип Хасанагић.

ГРАЂА ЗА ПРОУЧАВАЊЕ СПОМЕНИКА
КУЛТУРЕ ВОЈВОДИНЕ, ванредан број,
Нови Сад - Покрајински завод за
заштиту споменика културе, 1977.

Овај број посвећен је топографији споменика народноослободилачког рата САП Војводине. Преглед је углавном раћен, како се у предговору истиче, на основу документације Покрајинског завода, а делимично и на основу извештаја надлежних служби појединих општина као и општинских одбора СУБНОР-а и других друштвено-политичких организација. Топографски преглед представља први попис овакве врсте који обухвата целу територију САП Војводине. Из чега се види да је између 1945. и 1975. године подигнуто 1370 спомен-обележја различите врсте и квалитета. Верује се да је од 1975. до средине 1977. године када је овај попис завршен, подигнуто још око 100 спомен-обележја, тако да је преглед обухватио око 1500 споменика. Сматра се да је овим бројем исцрпљен цео фонд споменика НОР-а у овој покрајини. Под заштити закона стављено је нешто преко 30 објеката, а на већем броју су извршени конзерваторски и други заштитни радови.

За похвалу је напор Покрајинског завода за заштиту споменика културе из Новог Сада да објави овај први целовити попис - топографски преглед споменика НОР-а на подручју САП Војводине. Међутим, имајући у виду начин рада у прикупљању података за успостављање овакве потпуне евиденције, одсуство неопходне провере на терену и друге недостатке у методологији, може се предпоставити, а то и издавач истиче, да су учињене грешке и мањкавости у овом Прегледу. То ће се, свакако, доста једноставно установити, али већ прва запажања производе доста неповољно мишљење о исходима оваквог настојања. Летимичним увидом у текст који је изложен абecedним редом по насељима, могу се уочити недостаци који на извештај начин доводе у питање оправданост оваквог издања, чији је носилац једна угледна стручна и научна установа. Штури, непотпуни, крајње упрошћени и уопштени, понекад без неопходних података презентивни текстови о неким спомен-обележјима, указују да се посао овакве врсте мора обављати организованије, стручније, одговорније - једном речју без импровизације. Вероватно вођен тежњом да се на сваки начин први пут објави што потпунија евиденција споменика ове врсте, издавач је извршио један несумњиво врло користан посао, али без неопходне критичности.

Без обзира на све пропусте и недоследности, Покрајински завод је обавио изузетно значајан друштвени задатак, који може да подстакне друге организације на сличне подухвате.

СВЕСКЕ, број 3, Београд - Друштво историчара СР Србије, 1977.

Дејан Медаковић, Коста Страјнић, Мила Рајковић, Неки проблеми наставе историје уметности на високом уметничким школама; Угљеша Рајчевић, Сликарка Каролина Рот; Братислав Костић, Неколико нових података о сликару Кости Миличевићу; Радомир Станић, Уметник и дело прекретничког значаја; Даница Филиповић, Зограф - часопис за средњовековну уметност, 7; Њљана Ђинкул - Крсић, Графика између два рата у Србији (1918-1941.); Вера Јовановић, Награда Спомен-збирке Павла Бељанског; Бранко Вујовић, Ревитализација старих градских језгара; Календар изложби и Именик дипломатичких.

Главни и одговорни уредник: Бранко Вујовић,

СВЕСКЕ, број 4, Београд - Друштво историчара уметности СР Србије, 1977.

Павле Васић, Два заслужна истраживача на пољу историје уметности; Павле Ста-

нојевић, Прослава педесетогодишњице изласка књиге "Српска уметност у Војводини"; Милан Кашанин, Са највећом вољом и правим одушевљењем; Петар Момировић, Запис о Златокосом Максиму; Радмила Михаиловић, Амблематски основи слике "Миле вести" Катарине Ивановић; Никола Кусовац, Јелица - Лела Марковић; Радомир Станић, Целовита слика наивне уметности Србије; Загорка Мијатовић, Спомен радионица у индустрији "Гоша" у Смедеревској Паланци; Скупштина Друштва историчара уметности Србије; Међународни конгрес историчара уметности; Именик дипломатичких; Други конгрес и скупштина Савеза друштava историчара уметности Југославије; In memoriam: Душанка Ранковић-Вучићевић.

Главни и одговорни уредник: Бранко Вујовић

BALCANOSLAVICA, број 5, (1976.) Прилеп - Центар за истраживање на старословенската култура, 1977.

Овај број садржи реферате и саопштења са Симпозијума који је одржан од 10.-15. маја 1976. године у Водици код Шибеника на тему: Култура раносредњовековних држава на тлу Југославије у светлу археолошких истраживања.

Željko Rapanić - Dušan Jelovina, Dernieres recherches et nouvelle interpretation de la basilique du Xe s. a Otok (Soln); Zlatko Gunjača, Early medieval archaeological finds from Šibenik and its nearest surroundings; Zdenko Brusić, Late antique and Byzantine underwater finds along the eastern coast of the Adriatic; Slavenka Ercegović - Pavlović, Rückblick auf slawische Ohrringe in Serbien und die Frage ihrer Beziehung zu denjenigen im dalmatinischen Kroatien; Djurdje Bošković, Sur quelques problèmes relatifs au développement des cultures aux Etats du Haut Moyen Age sur le sol de la Yougoslavie sous le jour des recherches archeologiques; Jovanka Kalić, Zur Bezeichnung "Raška" (Rascien) für den serbischen Staat bis zur Mitte des 12. Jahrhunderts; Jovan Kovačević, Die Beziehung zwischen Gradina und Trgoviste im XII. Jahrhundert; Ivanka Nokolajević, Sculpture médiévale dans les régions centrales de la Yougoslavie - question de chronologie; Jovanka Maksimović, Le naïf et l'abstrait dans l'art medieval; Paola Korošec, Die ältesten Staatsbildungen im Lichte der archäologischen Funde auf dem Gebiete der Südostalpen; Timotej Knific, Carniola in the early Middle Ages; Vojislav Jovanović, Über den frühmittelalterlichen Schmuck von Čečan auf Kosovo; Gordana Marjanović - Vujović, The latest researches of the Slavic Beograd; Vojislav Korać, L'architecture du Haut Moyen-Age en Dacie et Zeta programme de repartition des espaces et origine des formes.

Одговорни уредник: Бошко Бабић

BALCANOSLAVICA, број 6 (1977.) Прилеп - Центар за истраживање на старословенската култура, 1978.

Овај број доноси реферате одржане на конгресу археолога Југославије у Прилепу у времену од 18. до 23. октобра 1976. године, а у оквиру Средњовековне секције.

Laslo Sekereš, Die mittelalterlichen ansiedlungen in der nordöstlichen Batschka; Boško Babić, Some of the Essential Characteristics of the Origin and Development of Medieval Prilep; Gordana Marjanović - Vujović, The Latest Registered Findspot and Jewelry in the Necropolises from the 11th and 12th Century in Serbia; Željko Rapanić, A Contribution to the Study of Continuity of Inhabitation on the ager of Salonitanus in the Early Middle Ages; Djurdje Bošković, Apersu des résultats de recherches archéologiques á Ras et des problèmes qui s'y rapportent; Paola Korošec, Des problèmes der kulturgruppe "MIT KERAMIK" im frühslawischen Horizont auf dem Gebiete der Südostalpen; Blaga Aleksova, BARGALA - Archaeological Excavations in the Period from 1966 to 1970 and from 1975 to 1976; Dušica Minić, Some observations in the investigation of mediaeval rural settlements in Serbia; Ilija Pušić, Rose in the Early Middle Ages; Elica Boltin - Tome, Trije staroslovanski grobovi u Predloki; Vojislav S. Jovanović, Prilozi hronologiji srednjovekovnih nekropola Jugoslavije i Bugarske (1).

Одговорни уредник: Бошко Бабић.

ЗБОРНИК РАДОВА ВИЗАНТОЛОШКОГ ИНСТИТУТА, број 18, Београд, 1978.

М. Мирковић, Antistes Stefanus и грађевинска делатност Јустинијанова времена у Полимију; С. Mango, Who wrote the Chronicle of Theophanes?; Л. Маргетић, Бизантско брачно имовинско право у својетлу новеле XX Лава Мудрога (с особитим обзиром на развој брачнога имовинског права у средњовековном диматинским градским општинама); F. Bocchi, Sul titolo di "Consul" in eta' alto medievale; Б. Ферјанчић, Структура 30. главе списа De administrando imperio; И. В. Соколова, Печати архонтов Херсона; S. Bernardinello, In margine alla questione rumena nella letteratura byzantina del XI secolo; J. Ферлуга, Византијско племство и кршташи почетком XIII века; С. Кисас, О времену склапања брака Стефана Радослава са Аном Комнином; М. Живојинић, Света Гора и Лионска унија; P. Magdalino, An unpublished pronouncement of the second half of the fourteenth century.

enth centry; Љ. Максимовић, Алексисје Апокавк и друштвена кретања у Цариграду; И. Ђурић, Световни достојанственици у "Eklisis nea"; И. Капитанфи, Византија, Турска и Угарска у последњим годинама Царства; И. Николајевић, Miscellanea о средњовековној скулптури у Југославији; В. Пуцко, Богоматер Великаја Панагија; Ф. Баришић, Веридбени прстен краљевића Стефана Дуге (Радослава Неманића); Б. Ферјанчић, Академик Георгије Острогорски у светској византологији; И. Николајевић, Истраживања Георгија Острогорског о принципима византијске уметности; С. Ђирковић, Академик Георгије Острогорски у југословенској историографији; Ф. Баришић, Академик Георгије Острогорски као организатор научних истраживања.

У р е д н и к : Божидар Ферјанчић

Радомир Станић

ГОДИШЊАК ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ
HRVATSKE, br. 1, 1975.; br. 2-3, 1976/77,
Zagreb, Republički zavod za zaštitu
spomenika kulture

Заштита споменика културе у Хрватској, која је последњих година имала жив развој и постигла значајне успехе, најзад је добила и свој заједнички часопис, који ће, надамо се, и убудуће бити огледало тог рада и развоја. После дугих припрема, иницијативом Републичког завода и неуморним залагањем његовог тадашњег директора и главног уредника прве две изашле свеске, Владе Мађарића, појавио се овај Годишњак, који много обећава, како својим богатим и интересантним садржајем, тако и врло успешном презентацијом. Формата 29,5 x 21 см, лепо и чисто штампан на финој папиру, богато илустрован, Годишњак представља публикацију коју је пријатно имати у рукама. Пожелимо му сваки успех и редовно издашење!

Број 1 - 1975, 259 стр., садржи следеће прилоге: Branko Lučić, Restauratorski zavod Hrvatske, Razvoj i radovi od osnutka do godine 1975.; Cvito Fisković, O zaštiti solinskih spomenika početkom XIX stoljeća; Tomislav Premerl, Zaštita spomenika arhitekture i odnos prema kulturnom nasleđu; Ana Deanović, Odgovornost namjene i načini prezentiranja utvrđa; Ivo Maroević, Prilog teoriji dokumentacije radova na spomenicima kulture (Principi i metode); Zorislav Horvat, O nekim osobinama prozora gotičkih sakralnih objekata u kontinentalnoj Hrvatskoj; Franko Oreb, Zaštita pučkog predgrađa Veli Vraoć u Splitu; Dasen Vrsalović, Problemi daljnjih arheoloških istraživanja, mjere zaštite i način predočavanja starohrvatskih spomenika u Solinu; Zlata Jeras-Pohl, Obnova kaptula benediktinskog samostana sv. Marije

у Zadru; Ivo Petricioli - Pavuša Vežić, Izvještaj o istraživanju i konzervaciji ostataka bazilike sv. Tome u Zadru; Branko Lučić, Obnova Sorkočeviceva ljetnikovca u Rijeci Dubrovačkoj; Ivo Marović - Ljerka Smalagić, Konzervatorski radovi u crkvi sv. Marije Snježne u Belcu; Prilog I, Opis nove župne crkve blažene Djevice Marije u Belcu g. 1958.; Prilog II, Dokumentacija o crkvi sv. Marije Snježne u Belcu; Prilog III, Izvještaj o analizama uzoraka pigmenata sa zidnih slika u crkvi sv. Marije Snježne u Belcu; Prilog IV, Kemijska, mineraloško petrografska i rendgenska analiza žbuke No 450; Gabrijela Šaban, Obnova zgrada br. 48 i 50 u Tkalčićevoj ulici u Zagrebu; Cvito Fisković, Candelara, Dorfmeiser i Pollastrini restaurirani na Orebićima; Filip Dobrošević, Restauracija Candelarine i Pollastrinijeve platnene slike na Orebićima; Alma Orlić, Otkrivanje Bogorodice s djetetom iz XIII stoljeća iz Zadra; Ladislav Šaban, Evidencija orgulja u Hrvatskoj; Šefik Bešliagić, Stećci u okolini Šibenika; Mira Iljanić - Marija Mirković, Prilog dokumentacije tvrdjave Slavonski Brod; Djurdjica Cvitanović, Dokumentaciona gradnja isusovačke arhitekture u sjevernoj Hrvatskoj i Sloveniji; Ivo Maroević, Sa studijskog boravka u Nizozemskoj; Nada Aleksić, U spomen inž. arh. Greti Jurišić; Pavuša Vežić, U sjećanje profesoru Kseniji Radulić.

Број 2/3 - 1976-1977., 270 стр., садржи прилоге:

Davor Domančić, Nagrada AVNOJ-a za 1977. godinu akademiku Cvitu Fiskoviću; Anđela Horvat, O djelovanju Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u Zagrebu od 1910-1914.; Duško Kečkemet, Projekat arh. Vicka Andrića za uređenje pročelja i podruma Dioklecijanove palače; Tomislav Marasović i Franko Oreb, Obrada graditeljskog nasljedja u okviru projekta "Splitski poluotok" (program za provedbeni urbanistički plan); Vladimir Bedenko, Urbanistička prošlost Stare Gradiške; Drago Miletić i Vinko Štrkalj, Arheološka istraživanja u ladjama crkve sv. Marije u Zadru; Marija Planić-Lončarić, Srednjovjekovni tipski stambeni objekti u naseljima na području Dubrovačke republike; Vladimir Sokol, Tri nadgrobna spomenika s natpisima na bosančiči; Ivo Maroević, Istraživanja slojevitosti arhitekture u crkvi sv. Marije Snježne u Kamenskom; KAPELA SV. BARBARE U VELIKOJ MLAKI - Djurdjica Cvitanović, Dokumentacija gradjevnih faza i slojevitosti slikarstva; Branko Lučić, Idealna rekonstrukcija kapele (XII i XIII st.); Emil Pohl, Konzervatorski zahvat na stijeni kapele; Drago Miletić, Istraživanja pročelja stare gradske vijećnice u Zagrebu; Sanja Borčić, Kula u Umagu - od zaštitnih radova do revitalizacije; Alekna Sabljak, Izveštaj o konzervatorskim radovima na Kaštelu u Benkovcu; Hrvoje Malinar, Restauriranje kamenih spomenika Zadra s naročitim osvrtom na Krsni zdenac sv. Stošije; Radmila Androić, Krunska utvrda u Osijeku (Informacija o podlozi za novu namjenu kompleksa); Erka Piffel, Obnova fontane Hermanna Bollée na Zrinjercu u Zagrebu; Nevenka

Antonov, Uloga i perspektiva tankoslojne kromatografije u analizi veziva slikanog sloja; Ivo Maroević, Dokumentiranje graditeljskog nasljedja; Stjepan Gunjača, Otvaranje Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu; Sena Sekulić - Gvozdanović, Konzervatorstvo američkog istoka; Željko Filipić, Marija Baltić - In memoriam.

Г л а в н и и о д г о в о р н и
у р е д н и к : Владо Мађарић

Михајло Вуњак

MONUMENTVM, XIII, 1976.
изд. Conseil International des
Monuments et des Sites - ICOMOS

Овај број часописа, који издаје Интернационални савет за споменике и споменичке целине ICOMOS, посвећен је у целини конзервацији и заштити градова и историјских споменика у Сједињеним америчким државама. Прилози у овом броју недвосмислено показују да Американци чувају изванредно велики број разноврсних сведочанстава о својој историји. Како је у главном прилогу наведено /Robert M. Utley, B. Mackintosh - Historic preservation in a democracy: the partnership between Government and the private sector in the United States/, међу сведочанствима се налазе војни објекти из свих ратова, резиденције значајних личности америчке индустрије из XIX века, праисторијске и куће публе индијанаца, јавне грађевине - као први судови, железничке станице, а затим цркве грађене од разних народа настањених у Америци. У свом широком интересовању и напору носиоци америчке конзервације се не баве само заштитом "споменика" у традиционалном смислу речи; већ настоје да у заштити оду даље и да чувају све што је од значаја за историју насељених народа.

У р е д н и к : R. M. Lemaire

MONUMENTVM, XIV, 1976.
изд. Conseil Internationale des
Monuments et des Sites - ICOMOS

Cevat Erder, Promoting public appreciation for the Historic Monument in its larger architectural setting: An experiment with Schoolchildren; I. I. Notkine, Problemes de protection et de reconstruction des Monuments de l'architecture ancienne dans les villes historiques de l'Ouzbekistan; Maurice Carbonnell, Extension des applications de la photogrammetrie a la conservation des Monuments et des Sites; Martin Eli Weil, The exterior restoration of the Walunt street

et theatre in Philadelphia; Alexandre Papageorgiu-Venetas, La patrimoine architectural de la Grece.

Уредник: R. M. Lemaire

ZABYTKOZNAWSTWO I KONSERWATORSTWO VI,
Acta Universitatis
Nicolai Copernici, Torun, 1977.

У часопису посвећеном истраживању и конзервацији споменика, поред чланака и расправа које се односе на исходе истраживања појединих категорија уметничких дела, као средњовековних витража из торунског атаеља на пример, разматрана су и извесна теоријска питања: метода истраживања споменика, питање аутономних уметничких региона, истраживање географске уметности, проблем структуралности и социологије пољске уметности касног средњег века. За заштиту споменика од нарочите су важности чланци: Kazimierz Malinowski, Medzynarodowy charakter ochrony zabytkow (sa francuskim rezimeom); Zbigniew Brochwicz, Janusz Krause, Identyfikacja klejow glutynowych w zabytkowych papierach za pomoca biblulowej chromatografii rozdzielczej (sa rezimeom na engleskom); Maria Froehlich, Badania nad strukturalnym wzmacnianiem papieru zabytkowego (sa engleskim rezimeom); Maria Roznerska, Badania nad strukturalnym utwardzaniem malowidelne sciannych roztworami polietylenu o niskim czasteczkowym. Wstepne proby laboratoryjne (sa rezimeom na engleskom); Maria Mankowska - Rady, Wplyw rozpuszczalnikow aktywnych na stopien przemiany zywicy epoksydowej w polimer nierozpuszczalny.

Научни редактор: Kazimierz Malinowski

OCHRONA ZABYTKOW, 1-2 (116-117),
XXX, Warszawa, 1977.

Часопис је издељен на четири основна дела. Први чине чланци, други прилози, у трећем су вестии, а у последњем прикази књига и часописа. Први део, који је за наше стручњаке занимљив, посвећен је Конференцији која је одржана 1975. године у Одродуженцу. Тема о којој се расправљало односила се на конзервацију споменика у рушевинама, са следећим расправама: Janusz Bogdanowski, Trwała ruina zamku jako problem konserwatorsko-krajobrazowy; Adam Kudła, Realizacje konserwatorskie przy ruinach zamków i strażnic w katowickiej szefci Jury Krakowsko - Czystochowskiej; Ardrzej Grusze-

cki, Trwała ruina zamku ogrodzienieckiego - próba adaptacji anglielskiej szkoły konserwacji ruin; Andrzej Gruszecki, Wstepne wyniki badan architektoniczno-hystorycznych zamku ogrodzienieckiego; Wanda Lopatowa, Projekt adaptacji ruiny zamku ogrodzienieckiego dla potrzeb turystycznych; Elżbieta Tomaszewska, Studium zagospodarowania przestrzennego rejonu wsi Podzamcze. (Svi članci su sa rezimeom na engleskom)

Главни уредник: Lech Krzyzanowski

OCHRONA ZABYTKOV, 3-4 (118-119),
XXX, Warszawa, 1977.

У часопису су изнети исходи разговора вођених на Конференцији о заштити светске културне и природне баштине, затим се расправља о заштити околине споменика, а једна обимнија студија посвећена је историји заштите дрвених сакралних споменика у Пољској. У прилозима је врло инструктиван чланак о начину фотографисања златних предмета, затим се говори о коришћењу поларографије за идентификацију златних слојева, о проблему конзервације историјских костима и везова, о новом резервату народне архитектуре у Сулослову, о испитивањима малтера са православне цркве у Тмутаракану, Керчу и Кијева. (Сви чланци су са резимеима на енглеском језику.)

Главни уредник: Lech Krzyzanowski

OCHRONA ZABYTKOW 1 (120)
XXXI, Warszawa, 1978.

У првом делу расправља се о проблему изградње старих места, на примеру Шећина. Затим о проблему очувања крајолика споменика, а у прилозима је приказан занимљив пројекат административне зграде у улици Емилија Платера у Варшави. Следи прилог о инвентаризацији народне дрвене архитектуре, затим о идентификацији испитиваних слика и улози потписа експерта који је дело испитивао, о уклањању накнадне полихромиије са једне готске скулптуре, о конзервацији текстила, а објављен је и предлог графичког знака који би се отискивао на новим опекама које ће на споменицима уграђивати институције за заштиту историјских споменика. (Сви чланци су са резимеом на енглеском).

Одговорни уредник: Lech Krzyzanowski

OCHRONA ZABYTKOW 2 (121),
XXXI, Warszawa, 1978.

Сви чланци, у првом делу, посвећени су питањима службе заштите културног наслеђа, њеним перспективама и даљим активностима, затим питањима ревалоризације извесних већих споменичких целина. У прилозима су дотакнути проблеми заштите објеката војне и техничке архитектуре, а дат је и један врло користан преглед коришћених хемијских и биолошких препарата и оцена њиховог дејства на историјске споменике. (Сви чланци су са резимеима на енглеском).

Одговорни уредник:
Lech Krzyzanowski

BIBLIOTEKA MUZEALNICTWA I
OCHRONY ZABYTKOW, seria B,
t. XLV, Warszawa, 1977.

SCHEMAT DOKUMENTACIJI KONSERWATORSKIEJ
ZABYTKOW RUCHOMYCH

Цео број је посвећен схемама конзерваторске документације за покретне историјске споменике.

Редактор: Krzyszal Nowinski

BIBLIOTEKA MUZEALNICTWA I
OCHRONY ZABYTKOW, seria B,
t. XLIX, Warszawa, 1978.

MOZLIWOSCI MATERIALNOWO-TECHNICZNE BUDOWNICTWA KONSERWATORSKIEGO

Цео број посвећен је Семинару који је одржан од 29. - 30. октобра 1976. године у Варшави. Тема семинара се односила на материјално-техничке могућности у конзервацији градитељства. Обухваћени су разноврсни аспекти проблема заштите градитељског наслеђа: заштита од биолошких корозија; осигурање конструкције и материјала; материјали за изолацију; проблем заштите дрвета и камена; израда керамичких делова.

Редактор: Krzyszal Nowinski

Милка Чанак-Медић

КОНГРЕСИ И САВЕТОВАЊА

САВЕТОВАЊЕ

ОБНОВА СПОМЕНИКА ГРАДИТЕЉСТВА

ЗАКЉУЧЦИ

На Саветовању конзерватора одржаном у Пироту од 31. маја до 2. јуна 1978. године, посвећеном питању обнове споменика градитељства, на којем је учествовало преко сто конзерватора из свих република Југославије, саслушаних реферата и плодне дискусије, донети су следећи закључци:

1 Под обновом о којој се расправљало на Саветовању, подразумева се конзерваторски поступак усмерен на очување оног што је битно у једном делимично разореном градитељском споменику. Тај поступак има више видова, од анастилозе преко делимичне до потпуне реконструкције, зависно од споменика којем се приступа.

2 Учесници Саветовања констатују да су досадашњи напори усмерени на обнову споменика градитељства у Србији били засновани на начелима која преовладају у савременој теорији и пракси заштите споменика културе, а која су формулисана и у међународним документима као што су Венецијанске повеља из 1964. године и Препорука УНЕСКО-а о очувању културног наслеђа на националном плану из 1972. године.

3 Свака генерација своје схватање света и историје преноси и на област заштите културних добара, па и градитељског наслеђа, због чега се поставке теоретичара протеклих времена не могу преносити у данашње друштвене услове које обележава друкчији однос према културном наслеђу.

4 Обновом споменика градитељства је поступак који се заснива на темељном истраживању и проучавању свих релевантних елемената битних за утврђивање концепције и избор метода рада. Степен сачуваности споменика и обим података којима се располаже, као и могућност налажења нове намене битно утичу на опредељење о обиму обнове.

5 Анастилозу или делимичну обнову градитељског споменика потребно је предузети у случајевима када се тиме доприноси бољем разумевању споменика или образовању стабилнијих конструктивних целина.

6 Потпуна обнова споменика може се оправдати само онда када се заснива на поузданим и до краја провереним чињеницама и када је чине разложном степен очуваности споменика и његова могућа намена. При томе подједнако треба водити рачуна о свим својствима споменика: грађи од које је саздан, његовим историјским слојевима, естетској вредности и амбијенту.

7 На обновљеном споменику морају се недвосмислено и речито одвојити изворни и обновљени део. При томе се не би смела нарушити естетска целина споменика.

8 Код споменика са слојевитом историјском структуром избор фазе грађења која ће обновом бити истакнута интерпретација је нашега времена, а заснива се на вредности и обиму сачуваности појединих историјских слојева и споменика у целини, поштовању целовитости споменика и његовој функцији. Презентација историчности мора осигурати аутентичност и читкост споменика, нагласити његове естетске вредности и кретати се у оквиру могућности коју пружа материјал од којег је споменик саздан.

9 Презентација потпуно порушене грађевине, од које су нађени многобројни архитектонски делови и делови некадашњег каменог клесаног украса, посебно је разматрана. Учесници Саветовања сматрају да би требало наставити разговоре о том питању и донети поводом таквих случајева извесне опште закључке. Вид обнове орнамената на новим архитектонским деловима такође би требало тиме обухватити.

10 Посебну категорију споменика градитељства чине стара сеоска и варошка архитектура, која у односу на друге споменике архитектуре није досад била у довољној мери валоризована, а врло је угрожена развојем савремених насеља. Отуда су нарочито наглашени проблеми везани за њихову даљу егзистенцију и правилно решавање будуће намене, одржавањем и повезивањем са новим што израста у њиховој околини. Због тих околности мора се рачунати са могућношћу таквих промена на њима, да би они могли задовољити потребе савременог живота.

11 У циљу што потпуније валоризације споменика неопходно је успостављање његовог некадашњег историјског оквира уређењем непосредне околине и амбијента.

12 При обнови неопходно је обухватити и ојачање конструктивног склопа како би се повратило поремећена стабилност, а где год је то могуће, превентивним интервенцијама осигурати их против евентуалних оштећења која би могли изазвати тектонски поремећаји и томе слично.

13 Употреба нових материјала и техника при обнови отвара широке могућности, али је при томе од највеће важности да се примењују материјали и методе проверене вредности и да се води рачуна о њиховој компатибилности са старим материјалима и техникама. Због тога је потребно на широкој бази организовати рад на упоредном испитивању материјала и техника од интереса за обнову, поставити одговарајуће норме за њихов квалитет и трајност и објављивати резултате таквих истраживања. О свим материјалима употребљеним на споменицима потребно је водити тачну и прецизну документацију и пратити њихово понашање у току времена, да би се из тога могла извући опште корисна искуства.

14 Учесници Саветовања уочили су да су повезивање, информисање и размена искустава конзерватора у оквиру наше земље недовољни и да је такво стање штетно за даљи развој рада на заштити градитељског наслеђа, па сматрају да би били неопходни чешћи састанци и саветовања на југословенском нивоу, по могућности са обиласком споменика и директном разменом искустава и гледишта на њима, као и публикавање резултата рада на обнови.

АМАНДМАНИ ЗА ДОПУНЕ ЗАКЉУЧАКА

Обухватити закључцима питање живота зидних слика у новим условима обновљене грађевине и утицај нових материјала, коришћених при обнови градитељског споменика.

Укључити у текст усвојен закључак да је обнова споменика често условљена његовом данашњом друштвеном улогом и новом наменом.

Навести у закључцима да је неопходно одредити режим одржавања споменика с обзиром на све интензивније њихово коришћење у туристичке сврхе.

У закључке Саветовања би требало увести и појам и вредности урбанистичко-амбијенталних целина.

САВЕТОВАЊЕ О ЗАШТИТИ НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉСТВА И ЕТНОГРАФСКИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА У СРБИЈИ

У мају месецу 1978. године, одржано је у Београду Саветовање посвећено проблемима очувања народног градитељства, проучавању и заштити етнографских добара и њиховом излагању у музејима, као и питањима стварања етнопаркова у Србији и изградњи зграде за смештај Етнографског музеја у Београду.

Подстрек за организовање саветовања на коме ће се размотрити многобројни нагомилани проблеми везани за заштиту ове врсте споменичког наслеђа, дао је програм рада Скупштине СР Србије, којим је било предвиђено да се у 1978. години размотри Извештај о стању и проблемима заштите споменика народног градитељства и других етнографских добара.

У припреми Саветовања учествовало је неколико установа: Културно-просветна заједница Србије, Републички завод за заштиту споменика културе, Етнографски музеј у Београду, Етнографски институт САНУ, Републичка заједница културе и Републички секретаријат за културу.

За два радна дана (22. и 23. маја) одржано је једнаест реферата:

Б. Којић, уводно излагање;

Р. Финдрик, "О народном градитељству у Србији, његовом чувању и заштити";

Н. Пешић-Максимовић, "Путеви заштите народне материјалне културе";

Р. Хасанбеговић, "Заштита етнографских добара у Србији";

Сл. Зечевић, "Проучавање, чување и неговање стваралаштва и обичаја у Србији";

П. Влаховић, "Истраживачки рад у етнологији, школовање и стручно усавршавање и запошљавање етнолога у Србији";

Ђ. Симоновић, "Сеоско насеље, прошлост, садашњост, будућност";

Д. Павловић, "Народна архитектура у просторном планирању и туризму";

Д. Дрљача, "Могућности и потребе изградње етнопаркова у Србији";

Н. Пантелић, "Излагање етнографских предмета и збирки" и

Г. Јованић, "Изградња Етнографског музеја и етнопарка у Београду".

После живе дискусије у којој је истакнуто, да упоредно томе што је ова врста споменичког наслеђа дуго била занемарена и потиснута у други план рада завода за заштиту споменика културе, настојањем стручњака - чије је опредељење било ово наслеђе - предузимане су заштитне мере. Међутим, установљено је да то није довољно као и да је у досадашњем раду било много пропусти и да нису били задовољени савремени принципи конзерваторског приступа. Истакнуто је такође да број стручњака, и етнолога и архитеката, оспособљених за рад на овој врсти споменичког наслеђа, није довољан и да томе питању треба посветити изузетну пажњу.

Комисија за закључке, припремила је закључке који су усвојени на завршетку радног дела Саветовања.

Усвојени закључци и предлози су били основ извештаја који је припремио Републички секретаријат за културу за Извршно веће Скупштине СР Србије, Скупштину Републичке заједнице културе и Скупштину СР Србије.

У оквиру Саветовања припремљена је изложба фотографија "Народно градитељство у Србији".

За учеснике Саветовања приређене су пројекције филмова о народном градитељству (Последња зима Сипа, А кућа звони ли звони и Цркве брвнаре).

Трећег дана (24. маја) организован је излет у подножје Авале где су учесници имали прилике да разгледају простор намењен изградњи будућег "Етнопарка под Авалом".

Надежда Пешић-Максимовић

МЕЂУНАРОДНО САВЕТОВАЊЕ У УРАНОПОЛИСУ

У Уранополису (Грчка) од 10. до 14. маја 1978. године, одржано је међународно саветовање са темом - LES FORTIFICATIONS DES ENSEMBLES COMMUNAUTAIRES ET RELIGIEUX ISOLE DANS LA CAMPAGNE - у организацији I.B.I. центра (Internationales Burgen Institut).

Састанак је отворио председник I.B.I. центра проф. Др Р. Gazzolla уводним предавањем, осврнувши се на значај одабране теме. Саветовање је концепцијом на уобичајени начин; реферати су читани у континуитету, а затим се приступило дискусији, која је у неким случајевима (L. Villena; E. Nyboch) излазила из оквира уобичајене стручне размене мишљења и оригиналним тумачењем неких од проблема отворила нова питања у оквиру основне теме.

Са посебним рефератима учествовали су:

A. C. Ramelli, Центри у Италији (Италија)

F. de Ageredo, Утврђене цркве у Португалији (Португалија)

L. Villena, Упоредна анализа - утврђени манастир - утврђени град (Шпанија)

F. Epaud, Неколико утврђених манастира на југу Француске (Француска)

W. Meyer, Два утврђена манастира у јужној Немачкој (СР Немачка)

A. Деановић, Типови фортификација на јадранској обали (Југославија)

С. Мојсиловић, Диспозиција манастира у средњовековној Србији (Југославија)

- Е. Нубош, Рурална утврђена насеља у Грузијској ССР (Италија)
- Н. Муцопулос, Развој утврђених манастира на источном Медитерану (Грчка)
- Г. Димитрокалис, Увод у кастелологију (Грчка)
- Д. Вајакакос, Фортификација и језик (Грчка)
- П. Лазаридис, Конзервација и рестаурација утврђења на Родосу (Грчка)
- П. Апостолу, Термин "castro" код кикладских утврђења (Грчка)
- Н. Колевас, Утврђени манастир из XVII века у региону Клидониа (Грчка)
- И. Папагелос, Утврђење у луци манастира Каракалу (Грчка)
- Ф. Пецас, Стара утврђења у Македонији (Грчка)
- С. Бојаџиев, Палеохришћанске утврђене цркве у Бугарској (Бугарска)

Светлана Мојсиловић

САВЈЕТОВАЊЕ О АДТИВИМА ЗА БЕТОН,
ХИДРОИЗОЛАЦИЈАМА И ТОПЛИНСКИМ
ИЗОЛАЦИЈАМА

Одржано на Плитвицама од 19. до 20. априла 1977. године, организовала је Кемијско-грађевинска индустрија у Карловцу (КГК), која је штампала и материјале са саветовања. Материјали се могу добити бесплатно од КГК. Мада ово саветовање, комерцијалног карактера, није било намењено конзерваторима, неки реферати заслужују нашу пажњу, а нарочито следећи: W. F. Sampeger, Повећана топлинска заштита зграда са стајалишта грађевне физике; Z. Hreljac, Хидроизолације и додаци за бетон; H. Schlee, Кемијска изолација зидова од узлазне влаге; V. Fak, Примјена епоксидних смола у грађевинарству.

Михајло Вуњак

V ТРИЕНАЛНИ САСТАНАК КОМИТЕТА
ЗА КОНЗЕРВАЦИЈУ ИКОМ -а
(Међународног савета за музеје)

Одржан је у Загребу од 1. до 8. октобра 1978. године. Овај најзначајнији састанак музејских (и других) конзерватора из целог света, који се сваке треће године окупљају у другој земљи, одржан је по први пут код нас, заслугом и заузимањем нарочито Љерке Смаилагић, директора Рестаураторског завода Хрватске, која је, са својим сарадницима, и понела на својим плећима највећи терет овог замашног подухвата. Састанци су одржавани у старој градској вијечници на Марковом тргу, а организоване су и многе посете музејима, споменицима културе и установама заштите у Загребу и на територији Хрватске. За преко 400 учесника било је припремљено и унапред умножено 186 саопштења, која су разматрана на састанцима 23. радне групе Комитета, најчешће у по 5 сала истовремено, што је организаторе стављало у велика искушења, а учеснике пред често нерешиве дилеме.

Учешће наших конзерватора било је релативно скромно (56 присутних, највише из Хрватске и Словеније, 7 штампаних реферата), мада у дискусијама повремено и запажено, Велика је штета што ова јединствена прилика за упознавање са колегама из целог света и успостављање контаката није боље искоришћена.

Михајло Вуњак

СЕМИНАР О ОСИГУРАЊУ
ПОВИЈЕСНИХ ГРАЂЕВИНА

Одржан је у Сплиту, од 18. до 21. септембра 1978. године, у оквиру Постдипломског студија "Заштита, и ревитализација градитељског наслеђа" (водитељи Студија: арх. Бруно Милић и Др Томислав Марасовић). Семинар је водио Dr Fritz Wenzel са Универзитета у Karlsruhe (СР Немачка) са групом својих сарадника, који су у серији предавања, богато илустрованих

дијапозитивима, изнела своја искуства у испитивању конзервацији и рестаурацији споменика културе у СР Немачкој, са нарочитим освртом на свремене методе, технике и средства рада. Уз семинар приређена је и изложба конзерваторске документације, а у интересантним дискусијама предавачи су дали и низ допунских објашњења и података. Овом интересантном и корисном семинару присуствовао је, поред студената - постдипломаца, и већи број конзерватора, нарочито из Хрватске. Одржана су следећа предавања: F. Wenzel, Увод у проблеме осигурања; J. Vogeleу, Технике и методе испитивања; F. Wenzel, Побољшање темељног тла и темеља; W. Dahmann, "Прошивање" и ињектирање; J. Haller, Преднапрезање; H. Barwaldski, Торкретирање, R. Pörtner, Санирање сводова и зидова; G. Stiesch, Справе и поступци за санирање; W. Schmidt, Технике санирања у Италији.

Михајло Вуњак

СИМПОЗИЈУМ О РАНОХРИШЋАНСКИМ МОЗАЦИМА У ЈУГОСЛАВИЈИ

У организацији Завода за заштиту споменика културе, природних реткости и музеја из Битоља, Ранохришћанске секције при Савезу Археолошких друштава Југославије и Археолошког друштва Македоније.

Симпозијум је одржан од 12. до 15. октобра 1978. године у Битољу. Поднети су следећи реферати и саопштења:

Др Гордана Томашевић (Београд), Символика рановизантијских подних мозаика. Стање питања; мр Вера Битракова (Скопље), Една иконографска тема во мозаиците од Македонија; Влада Маленко (Охрид), Нови мозаици у Охриду; Јагода Медер (Загреб), Ранохришћански подни мозаици на источној обали Јадрана; Бојан Ђурић (Љубљана), Модерни стандарди обделаве ин публикација античних мозаиков; проф. Др Блага Алексова (Скопје), Поднете мозаици во Епископската базилика во Стоби и мозаичните подови во епископската базилика во Баргала; проф Др Јованка Максимовић (Београд), Ранохришћанске традиције на подним мозаицима у средњовековној Србији; Др Људмила Плесничар (Љубљана), Старохришћански мозаици Емоне; Др Борис Илаковац (Задар), Апсидни мозаик старохришћанске базилике у Новаљи; Анте Шоње (Пореч), Нови старохришћански мозаици у Истри; Др Иванка Николајевић (Београд), О неким заједничким декоративним мотивима на подним мозаицима и у скулптури; Др Олга Брукнер (Нови Сад), Резултати Покрајинског завода за заштиту споменика културе

на открићу подних мозаика приликом њихове конзервације у царској палати Сирмијума у Сремској Митровици; Др Маја Паровић-Пешикан (Београд), Комплекс подних мозаика из касноримске виле у Сирмијуму; Др Павле Мијовић (Београд), Подни мозаици у Црној Гори; Пецо Србиновски (Битољ), Подните мозаици во Пелагонија; Иван Боговчић, конзерватор (Љубљана), Рестаурирање горњекршћанског мозаика из Емоне; Момчило Петровски, конзерватор (Скопље), Нека запашања о мозаицима, приликом њихове конзервације; Мр Томе Јанакијевић (Битољ), Мозаикот на подот во централниот брод на базиликата кај "Суви ливади" ц. Доленци - Битолско; Мр Никола Христовски (Битољ), Идентификација на некој животни и растенија од представите на подните мозаици во Хераклеја Линкестис; Лазо Гаковски, начинот на конзервацијата на мозаиците во Хераклеја Линкестис.

Гордана Томашевић

СИМПОЗИЈУМ О ИСТРАЖИВАЊИМА И ПРИМЕНИ САВРЕМЕНИХ ДОСТИГНУЋА У НАШЕМ ГРАЂЕВИНАРСТВУ У ОБ- ЛАСТИ МАТЕРИЈАЛА И КОНСТРУКЦИЈА

Одржан је у Врњачкој Бањи, од 15. до 17. новембра 1978. године, у оквиру XVI Конгреса Савеза југословенских лабораторија за испитивање и истраживање материјала и конструкције (СЈЛ) и уз учешће око 400 стручњака из целе земље. Зборник радова, претходно штампан и достављен учесницима, садржи 103 реферата, у две књиге формата 24 x 17 см на преко 1300 страница. Радови су подељени у следеће области: 1. Истраживања у подручју материјала и њихове примене; 2. Истраживања у области конструкција - теоријска и примењена; 3. Заштита зграда од звука, топлоте, влаге и пожара; 4. Стамбена изградња и становање, и 5. Грађевинско-техничка регулатива. Доста реферата је од интереса и за конзерваторе. Конгрес се врло критички осврнуо на квалитет и асортиман нашег цемента, па је донео закључке којима је циљ да се ситуација у том погледу нормализује (додуше уз повећање цена цемента, које сада нису ни економске ни стимулативне).

Михајло Вуњак

кључцима X и XI Конгреса СКЈ одредбама Закона о народној одбрани и других позитивних законских прописа. Доследно спровођење Закона о друштвеној самозаштити омогућује да се раније ресорно и рестриктивно старање о заштити културних добара претвори у један нови систем заштите културног наслеђа који ће се заснивати на одговорности свих радних и друштвено-политичких организација, свих грађана, као и свих управних органа месних заједница, скупштина општина и Републике, за очување и одбрану целокупног културног наслеђа. Битна обележја овог система сагледавају се и одредбама Закона о заштити културних добара.

Главни реферат - Културно наслеђе и друштвена самозаштита - саопштио је Јован Секулић, директор Републичког завода за заштиту споменика културе. Истакавши да се раније присутна теза код нас да је културно наслеђе наше Републике изузетно богато и да по обиму и вредности "стоји испред многих земаља у Европи" мора кориговати у смислу реалнијег приступа, наиме да је потребно управо наглашавати да наша културна баштина није тако богата и да нас баш такво њено стање приморава да будемо знатно пажљивији и одговорнији у очувању њеног преосталог дела. Референт је указао на значај одредаба Закона о друштвеној самозаштити у изналажењу нових путева за обезбеђење најповољнијих услова за заштиту, очување, коришћење и пропаганду културних добара, поготово непокретних културних добара од великог и од изузетног значаја. У реферату су саопштени и одређени предлози за реализацију стратегије друштвене самозаштите у области културног наслеђа.

Кореферате о друштвеној самозаштити у области заштите културних добара поднели су Александар Стојковић, представник Заједнице музеја, Гојко Љубоје, представник Заједнице архива, Нада Синдик, представник Заједнице библиотека и Владимир Погачић, представник Музеја кинотеке.

Представник Републичког секретаријата за образовање и науку, мр Драгослав Војчић, поднео је реферат - Друштвена самозаштита у васпитно образовном процесу и заштита културних добара.

У дискусији поводом изложених реферата посебно су била запажена и топло поздрављена излагања Милорада Сарића, саветника републичког секретара за унутрашње послове СР Србије и Богољуба Вуковића, заменика јавног тужиоца СР Србије.

Саветовање - Културно наслеђе и друштвена самозаштита - свестрано је осветлило панораму различитих услова и потешкоћа с којима се организације заштите културних добара већ годинама суочавају и сукобљавају. Исто тако на њему су подвучени и позитивни резултати њиховог рада који одавно у земљи и иностранству уживају углед и особита признања. Посебан допринос овог саветовања је у чињеници да

су на њему дате многе целисходне сугестије за успешнију примену одредаба Закона о друштвеној самозаштити за организованију делатност на обезбеђењу свих наших културних вредности.

За успех овог саветовања треба одати признање изванредном вођењу његовог Председништва, на челу са Владимиром Погачићем, директором Музеја кинотеке. Његов изузетно импресиван начин излагања омогућио је бројним учесницима да пажљиво прате цео ток саветовања.

На крају саветовања закључено је да се образује Координациони одбор за друштвену самозаштиту у области заштите културног наслеђа од представника свих организација заштите, као и појединих републичких органа управе и друштвено-политичких организација, који ће припремити и закључке са овог саветовања. Цео материјал са саветовања, заједно са закључцима, биће умножен и достављен свим његовим учесницима.

Радомир Николић

САВЕТОВАЊЕ О АКТУЕЛНИМ ПИТАЊИМА УНАПРЕЂИВАЊА, ЗАШТИТЕ И КОРИШЋЕЊА КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Секција Савезне конференције ССРНЈ за образовање, науку и културу у сарадњи са Савезним комитетом за науку и културу и Комисијом СИВ-а за координацију рада република и покрајина на примени конвенција о заштити културних добара, организовала је 8. и 9. маја 1978. године у Херцег Новом ово саветовање. Његова сврха била је да се критички сагледа стање у овој области културе и да се утврде ставови који би били заједничка основа дугогодишњег рада свих самоуправних субјеката који могу допринети унапређивању заштите и коришћењу културних добара.

У раду Саветовања суделовало је око 80 учесника из друштвено-политичких организација и заједница, самоуправних интересних заједница и организација заштите културних добара. Поднето је 18 кореферата и саопштења, а у расправи је учествовало 30 дискутаната.

Донети су закључци који се заснивају на поставкама реферата, саопштења, расправа и на актуелним друштвеним потребама и захтевима. У закључцима се

истиче да демократизација делатности заштите може да се успешно остварује уколико се у пракси буде стално развијала друштвена акција. Питања унапређивања заштите и коришћења културних добара, како се даље наводи, не тичу се само уских стручних кругова. Она су ствар најшире друштвене заједнице од организација удруженог рада и месне заједнице до општине, републике и федерације, које ће свој непосредан интерес у унапређивању ове области усклађивати и координирати у оквиру ССРЈ као најширег фронта самоуправних социјалистичких снага.

У закључцима се посебно истиче да у наредном периоду треба интензивирати процес интегрисања делатности заштите у целину културних токова као и културне делатности са осталим сферама друштвеног рада и живота. У реализацији ових настојања треба заштиту културних добара укључивати у текуће и дугорочне планове и политику економског, комуналног, туристичког, урбанистичког и просторног и других видова развоја ужих и ширих друштвено-политичких заједница. У развијању друштвеног договорања и усклађивања културних потреба и материјалних могућности друштва, с једне, и програма делатности заштите, с друге стране, леже могућности за проширење материјалне базе и учвршћивања извора финансирања као и појачања процеса остваривања слободне размене рада. С обзиром да су културна добра од најширег националног и друштвеног интереса и да она представљају спону зближавања народа и народности, потребно је у њиховој заштити продубљивати међурепубличко-покрајинску сарадњу и развијати ефикаснији систем заштите и коришћења културних добара, примењујући принцип социјалистичке солидарности. Такође је нужна солидарност у заштити и коришћењу културних добара на међународном плану коју треба неговати и развијати у складу са начелима међународне политике наше земље.

У закључцима доминирају ставови који се односе на потребу свестраније информисаности друштвене јавности о заштити културних добара, на укључивање културних добара у целовит систем друштвене самозаштите, на интеграцију научне мисли у вредновању културних добара у складу са научних и техничких достигнућа у непосредној заштити културне баштине.

Саветовање је указало на дефицитарност кадрова у појединим струкама на пословима заштите, на непостојање одговарајућих облика образовања и стручног усавршавања и на потребу мултидисциплинарног научног приступа комплексној проблематици заштите и коришћења културних добара, као и на процес усаглашавања теоретских и методолошких принципа којима ће се осигурати адекватан прилаз валоризацији културних добара у складу са савременим научним и друштвеним искуствима. Предлажу се конкретна решења и дају одређене сугестије за разрешавање ових питања.

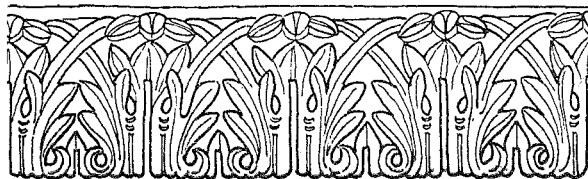
Посебно су значајни ставови у закључцима који се односе на примену и спровођење међународних конвенција, препорука и резолуција из области заштите културних добара које је прихватила и ратификовала Југославија. У том смислу се истиче неопходност развијања одговарајућег облика друштвеног договорања и самоуправног споразумевања којим би се регулисала практична и оперативна питања повезана са јединственом применом суштине ових међународних докумената у свим републикама и покрајинама. Наглашава се неопходност утврђивања јединствених критеријума и методолошке основе на темељу којих ће се извршити попис покретних и непокретних културних добара која подлежу општој заштити по Хашкој конвенцији. Исто тако се с пажњом указује на посебне критеријуме и методолошки поступак према којима ће се предложити културна добра наше земље за упис у међународни регистар културних добара под специјалном заштитом, Списак светске природне и културне баштине и Списак светске природне и културне баштине у опасности. Ово би били елементи посебног друштвеног договорања република и покрајина за чије ће се доношење заложити ССРЈ.

На овом скупу је дата подршка предлогу да се у свим републикама и покрајинама оствари иницијатива за оснвивање друштвених тела која ће подстицати, усмеравати и координирати рад свих друштвених субјеката у чијој су функцији и делокругу послови истраживања, заштите, презентације и ревитализације културних добара.

Радомир Станић

Научни скуп са темом "НОВА ИСТОРИЈСКА И АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНОГ БЕОГРАДА И СРБИЈЕ" одржан је 22. и 23. новембра 1978. године у Београду у организацији Народног музеја у Београду и Музеја града Београда.

ВЕСТИ И БЕЛЕШКЕ

СА КОНЗЕРВАТОРСКИХ РАДИЛИШТА

РАДОВИ НА ЖИВОПИСУ МАНАСТИРА
СВ. ЂОРЂЕ У ТЕМСКОЈ

Радови на живопису манастира Св. Ђорђа у Темској обављени су у консолидованом и дефинитивно заштићеном објекту. Ранијих година, међутим, док је процес архитектонске конзервације био у току, живопис је био тешко угрожен солима које су се обилно таложиле на пандантифима, бочним певницама и у олтарском делу. Поред тога, вероватно као последица извесног слегања објекта, дошло је до местимичног одвајања носећег фреско слоја од зида. Ако уз то споменемо и оно уобичајено таложње гарежи (у нашем случају комбиноване са калцифицираним солима и воском) као и неукусну интервенцију монахиња које су премоловале прву зону живописа бочних певница и источни зид наоса, јасно је зашто је конзервација живописа у овом манастиру била веома сложена.

Први задатак је био да на карактеристичним местима обавимо пробе чишћења како би одредили методе рада. Рецептурса за чишћење фресака коју предлажу аутори књиге LA CONSERVATION DES PEINTURES MURALES (Paolo Maro i dr.) применљива је у случајевима

када је у питању солидно везан и стабилан пигмент, што је у нашем случају било на свим површинама, сем у делу тамбура где је већ раније дошло до пулверизације и одпадања пигмента. После обављене пробе чишћења и уз консултацију хемичара Народног музеја у Београду, друга Михајла Вућака, одлучили смо се за следећу композицију рецепта:

1. 1.000 ml. воде
2. 30 gr. амонијум бикарбоната
3. 25 gr. натријум бикарбоната
4. Цетавлон или асепсол 10 ml.
5. Луцелин 6-7%.

Цетавлон или асепсол употребили смо уместо десогена (са којим се срећемо у изворној рецептури), јер поседују једнака својства. Сам процес чишћења је једноставан и састоји се у аплицирању припремљене масе на живопис. Уколико су излучене соли новијег датума, односно невезане, поступак се после прања водом не понавља. Међутим, ако је калцификација узела маха, процес се понавља неколико пута. Битно је приликом уклањања наталожених соли, да се њихово дефинитивно отстрањивање из зидова изводи пулпом од куване целулозе, која је снажан, а безазлен апсорбант.

На нешто сложенији проблем наишли смо у северној певници и делу пандантифа. Овај део цркве је иначе фебруара 1976. године (дакле, неколико месеци пре постављања новог покривача) био под дејством велике влаге, која је кроз веома поразан кровни покривач од ћерамиде са лакоћом продрала унутра, носећи собом велику количину соли. Временом су се излучене соли чврсто везале са гарежју од свећа, па нам је за уклањање ових наслага био неопходан и неки поузданији органски растварач. Одлучили смо се за ксилол, који смо мешали са сапокалином. Ту смо мешавину наносили четкама на замашћене зидове. После елиминисања масних наслага чађи и воска, третман смо наставили Моровим рецептом, а местимично, где је калцификат био тврда, чак и скалпелима.

Што се тиче зона које су монахиње прекречиле, установили смо да је, срећом, пигмент везан јако нестабилним везивом, па је поступак за уклањање био једноставан, иако релативно спор. Рачунали смо са хидроскопношћу пигмента и везива па смо увече облагали зидове вишеслојном целулозном ватом, да би сутрадан четкама и скалпелима уклањали боју. Овим начином уклонили смо све прекречене површине и константовали да је боја нанешена преко готово неоштећеног живописа.

Поред поменутих послова обавили смо и ињектирање и пресовање живописа код врата наоса и испод ктиторског натписа као и нужна опшивања фреско слојева пре дефинитивног малтерисања слободних површина зида што ће бити обављено при крају радова.

Миодраг Анђелковић

У ВРАЋЕВШНИЦИ ОТВОРЕНА МАНАСТИРСКА ЗБИРКА

У манастиру Враћевшници у склопу радова на презентацији и уређењу манастирског комплекса, отворена је музејска збирка предмета који су очувани у манастирској ризници. Збирка је смештена у већој приземној просторији новосаграђене зграде коју је пројектовала арх. Марија Домазет, конзерватор Завода из Краљева. Аутор пројекта музеолошке поставке ове збирке је арх. Радослав Прокић из Крагујевца, а реализацију поставке извео је Милован Вуловић, в. кустос Народног музеја из Чачка са својим сарадницима. Организатор свих послова на остваривању овог подухвата био је Завод за заштиту споменика културе из Краљева. Финансијска средства су обезбедила Републичка заједница културе и Самоуправна интересна заједница културе општине Горњи Милановац. Изградњу објекта у којој је смештена збирка, финансирала је управа манастира Враћевшнице уз помоћ већег броја привредних организација, установа, Комисије за односе са верским заједницама СР Србије и других организација као и појединих дародаваца.

На свечаном отварању збирке које је одржано 8. октобра 1978. године присуствовао је већи број угледних друштвено-политичких, културних и јавних радника наше Републике, региона Краљева и општине Горњи Милановац. На свечаности су говорили Господин Стефан Жички епископ и председник Комисије за односе са верским заједницама СР Србије друг Жића Станковић.

Збирку је отворио Радомир Станић, помоћник директора Републичког завода за заштиту споменика културе, који је између осталог рекао: "Значај савремено и стручно постављене ризнице је вишеструк. Поред тога што су у новим условима експонати ризнице трајно заштићени, они се отварају свом својом лепотом човеку да га оплемене, да га озраче, да га духовно обогате. У тежњи да се споменици културе укључе у савремени културни и привредни живот и да радном човеку подаре истинска узбуђења као подстицај за стваралаштво, ризница манастира Враћевшнице отвара врата за сусрет и доживљај посетилаца, за једно ново виђење, за потпуније и садржајније сагледавање свих вредности које поседују њени предмети. На тај начин се обезбеђују услови за успостављање живљих ритмова и чвршћих релација између културно-историјских споменика и животне друштвено-културне ствараности, да се покрену токови међусобног прожимања и узајамног обогаћивања.

Кад споменику отворимо трезоре његових културних, уметничких и историјских вредности, кад их учинимо доступним човеку за кога је саздан и због кога постоји, онда смо му обезбедили будућност. За дубље очовечење у нашем хуманом самоуправном социјалистичком систему споменици откривених лепота, брижљиво приближених људском оку и срцу, имају изузетан значај. Враћевшница, скривена у шумовитим падинама Рудника, преко своје ризнице од данас раскријене и јавности подарене, постаће привлачнија за свакога, а чињеницом што је повезана савременим путем и што су конзерваторским интервенцијама осигуране све њене најзначајније вредности, отпочиње да пише једну нову много срећнију и лепшу страну своје богате и узбудљиве историје. Њена славна и потресна древна прошлост коју је срећно пребродила, довољно је велика залога да с правом може да рачуна на срећнију будућност. Враћевшница је ту будућност отпочела у слободи нашег времена, која се и у њеном окриљу рађала."

Радомир Станић

АМИР АГИН ХАН У НОВОМ ПАЗАРУ У НОВОЈ ФУНКЦИЈИ

У тежњи да се новопазарски споменици што непосредније и ефикасније заштите и укључе у савремени живот, краљевачки Завод за заштиту споменика културе је предузео значајне кораке. У том погледу најлепши резултати постигнути су на примеру Амира агиног хана.

Налазећи се у строгом центру града, овај вредан споменик, саграђен вероватно у XVIII веку, доспео је временом у врло тешко стање. Проблем његове заштите био је вишеструко осетљив и сложен. Посебно је требало решити питање његове намене од чега је зависила могућност обезбеђења средстава, а истовремени и целисходности и ефикасност заштите.

Трговинско предузеће "Слобода" из Новог Пазара стицајем околности налазило се пред потребом обезбеђења пословног простора. Имајући то у виду Завод је предложио управи предузећа да се Амир агин хан искористи управо за продајни простор специјализоване намене. Према пројекту који је израдио арх. Јован Нешковић, доцент Архитектонског факултета из Београда, унутрашњост хана је тако конципирана да добија функцију специјализованог занатско-трговинског центра у коме ће се продавати превасходно производи старих заната, сувенири, затим роба посебног асортимана и други производи који ће заинтересовати посетиоце, туристе и мештане Новог Пазара. Основни циљ ове идеје јесте да се не угрози споменички садржај објекта и да се новом функцијом обезбеди будућност споменика. Њеном реализацијом управо је објекат трајно заштићен при чему су задржане све његове битне споменичке карактеристике.

Сви планирани радови су недавно завршени, тако да је Амир агин хан ушао у нову савремену функцију којом су помирени сви нужни захтеви како у погледу заштите, тако и у погледу његове презентације. У финансирању радова, поред предузећа "Слободе" које је издвојило око 3,000,000.- динара, учествовали су Републичка заједница културе и СИЗ културе општине Нови Пазар. Пројекат намештаја у ентеријеру, у склопу замисли арх. Јована Нешковића, израдио је арх. Никола Дудић. Радове је изводио Завод у својој режији и Грађевинско-занатско предузеће "Развитак" из Новог Пазара. Пројектантски надзор је вршио арх. Јован Нешковић, а стални надзор водио је арх. Вељко Вучковић, конзерватор Завода из Краљева.

Судећи према првим оценама позваних, овај подухват се сматра потпуно успешним и представља пример како се поједини специфични споменици могу успешно штитити кроз нову намену уз потпуно очување њиховог интегритета.

Радомир Станић

МЕЂУНАРОДНИ КОМИТЕТ ЗА КОНЗЕРВАТОРСКУ ЕТИКУ -
INTERNATIONAL COMMITTEE FOR ETHICS IN CONSERVATION

(скраћено ИСЕС) формиран је у септембру 1977. године као тзв. "пројект", односно научни програм при Институту за технологију уметничких материјала и конзервацију у Краљевској академији лепих уметности у Штокхолму. За председавајућег Комитета позвана је Hanna Jedrzejewska, а за секретара је изабран професор Др Björn Hallström директор напред поменутог Института.

Предмет рада ИСЕС-а биће разматрање питања етике у конзервацији уметничких дела и објеката са историјском вредности, уз предпоставку да су они документи прошлости. Главна одлика сваког документа је његова аутентичност, а поред тога, та одлика треба да буде основа при планирању и извођењу свих конзерваторских подухвата. За сада конзерваторским делатностима могу се проузроковати већа или мања оштећења аутентичних вредности споменика (што може да наступи у току радова или у будућности), а то би свакако било у супротности са основним начелима заштите споменика. Ради тога се питање етике конзерваторских делатности, уз припадајуће поштовање према оригиналном садржају, бити од неизмерне важности. Нажалост, до сада су ова питања разматрана само узгредно у склопу остале конзерваторске проблематике што изазива последњих година све већи немир код широког броја специјалиста одговарајућих грана, забринutih за правилно чување културног наследства. Циљ ИСЕС-а је стварање пунктова потпоре за етику која је за сада бескућна. Опсег тема биће по могућности што шири, али ће пре свега обухватити питање свих врста техничких мера и одговарајуће бриге са тачке гледишта чувања не само садржаја споменика већ и његове аутентичности.

Напосредни повод за оснивање ИСЕС-а био је врло широк и топао међународни одзив на, пре две године издату, од именованог Института у Штокхолму, студијску брошуру под насловом Ethics in Conservation, и исто тако једнодушно изражено мишљење да је конзерваторска етика питање са којим се треба што брже позабавити. Као метод за делатност Комитета је изабрано гесло "Care and Protection", што би, у не сасвим тачном преводу, гласило: чување и заштита.

Организационе појединости ИСЕС-а још су увек у фази израде. Не предвиђа се чланство, чланарина итд. Учешће за сваког је отворено под условом да се укључи активно у сарадњу преко давања чланака, предлога, саопштења, реферата који ће бити у одговарајућој форми публиковани и дистрибуирани. Допуштено је свако изјашњење давање предлога критичких примедби итд., опширних или краћих теоретских или практичних, али увек са изразито назначеним главним мотивом - етика. Главни циљ будуће

делатности је отварање широке и конструктивне дискусије, као и размена погледа и искустава у свим делатностима које могу бити везане са етиком правилног чувања културног наследства. Исто тако је договорено да неће бити давања никаквих конкретних упутстава и рецепата пошто све одлуке које се тичу конзерваторских интервенција у сваком случају зависе од индивидуалних услова.

Информација о даљој делатности ICES-а и о материјалима који ће бити публиковани биће за пољске читаоце приказане на страницама "Ochrony Zabytkow".

Hanna Jdrzejewska
(превод из "Ochrony Zabytkow" 2 - 1978., 135.)

СВЕЧАНО ОТВАРАЊЕ СПОМЕНИКА ТАНАСКА РАЈИЋА

Споменик Танаска Рајића на брду Љубићу код Чачка који обележава храбру смрт познатог јунака из другог српског устанка, започет је да се гради пред последњи рат. Услед ратних неприлика градња споменика је прекинута, тако да је остао недовршен. Због тога споменик никада није био откривен.

У протеклим деценијама дошло је до оштећења постојећег дела комплекса и до потребе да се читав, иначе доста запуштен, амбијент уреди. Арх. Слободан Ђорђевић, конзерватор Завода из Краљева је израдио пројекат завршних радова на споменику и конзерваторских интервенција. Сви радови које су финансирали СИЗ културе општине Чачак и Републичка заједница културе изведени су у августу и септембру 1978. године.

По завршетку радова на Дан артиљерије 7. октобра прошле године одржано је свечано откривање споменика на коме је био присутан већи број угледних друштвено-политичких и културних јавних радника овог краја. Тако је, дакле, монументално замишљен споменик Танаска Рајића добио свој првобитан облик, а свечаним отварањем означен један чин који је требало да уследи пре четири деценије.

Споменик историјској личности Таковског устанка сада је постало једно од најомиљенијих и најпријатнијих места у овом делу Србије, које посећују грађани, омладина, ученици и туристи.

Радомир Станић

У СМЕДЕРЕВСКОЈ ПАЛАНЦИ, завршено је уређење спомен-музеја у индустрији "ГОША". Музеј је смештен у згради у којој је радио друг Тито за време свог боравка у Паланци 1926-27. године. Конзерваторски радови су започети 1977. године, када је рестаурисана зграда - некадашња алатница. Тада је постављен и спомен-музеј, уређена сала за приредбе и друштвене просторије, а у 1978. обављени су завршни радови. Пројектант и руководилац радова био је арх. Ранко Финдрик.

У ГАМЗИГРАДУ, у вишеугаоној кули млађег утврђења, арх. Милка Чанак-Медић поставила је збирку каменог клесаног украса што је припадао откривеним грађевинама.

На СРПСКИМ ВОЈНИЧКИМ ГРОБЉИМА У МАКЕДОНИЈИ започети су конзерваторски радови у 1978. години, којима руководи арх. Иван Костић, а за СРПСКА ВОЈНИЧКА ГРОБЉА у Тунису и на Крфу и Виду, начињени су пројекти по којима ће радови отпочети у овој години. Пројектанти су арх. Мр Оливера Марковић-Кандић и арх. Гордана Јанковић.

ПРИЗНАЊА

ЂОРЂУ МАНО-ЗИСИЈУ, научном саветнику Народног музеја у Београду у пензији, додељена је крајем 1978. године ПОВЕЉА ГРАДА ЛЕСКОВЦА за заслуге на истраживању и проучавању Царичиног Града.

ЗДЕНКИ ЖИВКОВИЋ, саветнику конзерватора у пензији, додељена је ГОДИШЊА НАГРАДА УДРУЖЕЊА ПРИМЕЊЕНИХ УМЕТНИКА СРБИЈЕ за конзерваторско-рестаураторске радове и изведене на живопису у Станичењу.

ЕТНОГРАФСКОМ МУЗЕЈУ У БЕОГРАДУ, додељена је ВУКОВА НАГРАДА ЗА 1978. ГОДИНУ, за напоре уложене у проналажење, чување и изучавање народне културне баштине.

У НЕКОЛИКО РЕДОВА

Др ВОЈИСЛАВ Ј. ЂУРИЋ, историчар уметности и редовни професор Филозофског факултета у Београду, изабран је за редовног члана Српске академије наука и уметности.

ЈОВАН СЕКУЛИЋ, доскорашњи директор Завода за заштиту споменика културе града Београда, изабран је за директора Републичког завода за заштиту споменика културе у Београду.

РАДОМИР СТАНИЋ, доскорашњи директор Завода за заштиту споменика културе у Краљеву, изабран је за помоћника директора Републичког завода за заштиту споменика културе у Београду.

Др БОРИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ, научни саветник, изабран је за директора Археолошког института у Београду.

Арх. БАНОВИЋ АЛЕКСАНДРА, доскорашњи водећи пројектант и руководилац тима у Дирекцији за планирање развоја града Београда, изабрана је за директора Завода за заштиту споменика културе града Београда.

Мр МИРКО КОВАЧЕВИЋ, асистент Археолошког института у Београду, одбранио је 6. октобра 1978. године докторску дисертацију "СРЕДЊОВЕКОВНИ ГРАДОВИ У ЦРНОЈ ГОРИ" на Архитектонском факултету у Београду.

Арх. СВЕТЛАНА МОЈСИЛОВИЋ, доскорашњи конзерватор Завода за заштиту споменика културе града Београда, а садашњи самостални конзерватор у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду, одбранила је магистарски рад "ПРОСТОРНА МАНАСТИРСКА СТРУКТУРА" - Исток - средњовековна Србија, 29. јуна 1978. године на Архитектонском факултету у Београду.

Др ДОБРОСЛАВ С. ПАВЛОВИЋ, ванредни професор Природно-математичког факултета у Београду, одржао је 30. новембра 1978. године предавање на ECOLE POLYTECHNIQUE FEDERALE, Departement d'architecture, у Лозани "СТАРЕ ДРВЕНЕ ЦРКВЕ У СРБИЈИ".

Арх. BERNARD FEILDEN, конзерватор који се истакао радовима изведеним на катедрали у Јорку и Св. Павлу у Лондону, изабран је јула 1977. године за директора Интернационалног центра за проучавање конзервације и реставрације културних добара (CENTRE INTERNATIONAL D'ETUDES POUR LA CONSERVATION ET LA RESTAURATION DES BIENS CULTURELS) у Риму.

ГЕНЕРАЛНА СКУПШТИНА ИКОМОС-а одржана је у Москви и Суздаљу од 20. до 27. маја 1978. године. У оквиру програма Скупштине одржан је и Колоквијум о проблему историјских споменика у савременом друштву, и организовано неколико путовања ради упознавања учесника Скупштине са значајнијим радовима оствареним у Суздаљу, Москви, Загорску и друге.

На 20. ГЕНЕРАЛНОЈ КОНФЕРЕНЦИЈИ ИКОМОС-а, одржаној јула месеца 1978. године, разматран је предлог мера за заштиту покретних културних добара. После препорука које су донете на ранијим заседањима, а односе се на покретна културна добра (Препоруке о мерама за спречавање извоза, увоза и продаје културних добара из 1964. и из 1970., и Препоруке која се односи на међународну размену културних добара из 1976. године), стало се на становиште да је неопходно предузети нове мере како би се смањиле опасности од крађа, што прете покретним културним добрима због сталног и све већег пораста цена уметничких предмета у трговини.

Др ДОБРОСЛАВ С. ПАВЛОВИЋ, ванредни професор Природно-математичког факултета у Београду изабран је за члана Извршног одбора ИКОМОС-а.

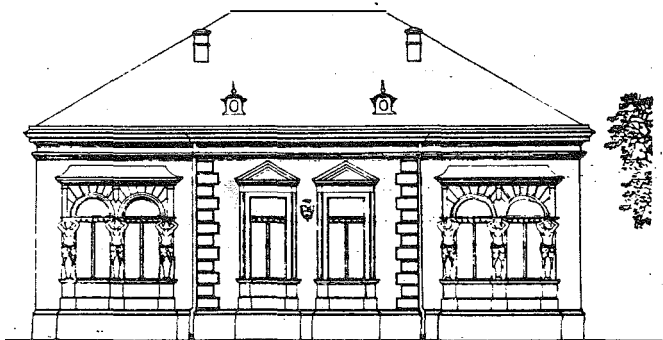
Др ДОБРОСЛАВ С. ПАВЛОВИЋ, ванредни професор Природно-математичког факултета у Београду и СВЕТИСЛАВ ВУЧЕНОВИЋ, саветник конзерватор Завода за заштиту споменика културе града Београда, поново су изабрани за чланове Југословенске националне комисије ИКОМОС-а, као представници Друштва конзерватора Србије. За председника Југословенске комисије изабрана је ВУКИЦА ТАТИЋ, директор Покрајинског завода за заштиту споменика културе АП Војводине.

КОМИТЕТ ЕКСПЕРАТА УНЕСКО-а састао се 12. јуна у Дакру ради разматрања могућности образовања једног међународног комитета за реституцију културних добара земљама из којих потичу.

САВЕТОДАВНИ И ИЗВРШНИ КОМИТЕТ ИКОМОС-а састао се у Паризу од 15. до 18. новембра 1978. године под председништвом проф. Др R. Lemaire-а. На овом састанку узео је учешћа Др Доброслав Ст. Павловић, као представник Националног комитета Југославије и члан Извршног одбора ИКОМОС-а.

СЕКЦИЈА КОНЗЕРВАТОРА за конзервацију предмета од метала, керамике, текстила, дрвета, хартије, фото и других материјала, одржаће свој IV састанак Секције 21. и 22. фебруара 1979. године у просторијама Галерије фресака у Београду са темом КОНЗЕРВАЦИЈА И ЗАШТИТА ФОТО МАТЕРИЈАЛА.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ У КРАЉЕВУ преселио се у нову зграду у улици Цара Лазара број 32. Уређење и адаптација зграде за потребе Завода је у току.

ФАСАДА НОВЕ ЗГРАДЕ КРАЉЕВАЧКОГ ЗАВОДА

ДРУШТВО КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

РЕДОВНА СКУПШТИНА ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ, одржана је 12. јануара у Београду. Тада је изабран нов Извршни одбор Друштва у следећем саставу:

председник арх. Светислав Вученовић,

подпредседник арх. Момчило Митровић,

секретар арх. Радмила Милинковић,

чланови: Радомир Станић, Бранислав Живковић, Обренија Вукадин и Боривоје Радић.

Поред изабраних чланова, у састав Извршног одбора ући ће и сви председници подружница.

У Надзорни одбор изабрани су: арх. Милка Чанак-Медић, Јован Шурдиловић и Новак Јоцковић.

У ОДБОР ЗА НАГРАДЕ ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ, на Скупштини одржаној 12. јануара 1979. године, изабрани су:

за председника: ЈОВАН СЕКУЛИЋ,

за чланове:

МИХАЈЛО ВУЊАК, хемичар конзерватор у Народном музеју у Београду,

СВЕТИСЛАВ ВУЧЕНОВИЋ, председник Извршног одбора Друштва конзерватора Србије,

МОМЧИЛО МИТРОВИЋ, подпредседник Извршног одбора Друштва конзерватора Србије,

РАДОМИР СТАНИЋ, помоћник директора у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду,

ГОЈКО СУБОТИЋ, директор Музеја примењених уметности у Београду,

МИЛКА ЧАНАК-МЕДИЋ, саветник конзерватор у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду.

СТРУЧНА УСАВРШАВАЊА

ПОСЛЕДИПЛОМСКЕ СТУДИЈЕ ИЗ ЗАШТИТЕ,
РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ И ПРОУЧАВАЊА ГРА-
ДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА

На Архитектонском факултету у Београду организоване су последипломске студије из заштите, ревитализације и проучавања градитељског наслеђа, које ће почети са радом у школској 1978/79. години. На расписани конкурс јавило се 30 кандидата, тако да ће настава имати облик нормалног курса.

Ове студије организоване су у циљу стручног усавршавања високо-школских кадрова који раде у области заштите или могу доћи у ситуацију да су им основна знања о заштити потребна. Зато су оне намењене:

- а) Архитектима који раде у установама заштите и урбанистичким установама.
- б) Архитектима којима је потребно да се упознају са савременим методима и принципима заштите и ревитализације.
- в) Лицима са високом стручном спремом, која нису архитекти, али се баве пословима заштите и ревитализације градитељског наслеђа или желе да се посвете његовом проучавању.

Сви архитекти под а) и б) имају заједнички програм, а лица под в) студирају по посебном програму зависном од њихове претходне стручне спреме. Услови пријема су прописани правилником и објављени су у конкурс.

Последипломске студије трају две године. Прва година има карактер специјалистичког курса и са својим програмом чини целину. Друга година има карактер магистарског курса. Настава се састоји из предавања, семинарских вежби, индивидуалних и групних консултација, практичних задатака, обавезних стручних екскурзија, испита, израде завршног специјалистичког и магистарског рада и њихове одбране.

Према наставном плану специјалистичког курса наставна материја излаже се у оквиру предмета: Општа теорија и методологија заштите, Правна заштита, Техничка заштита, Ревитализација споменика, Заштита и ревитализација урбаних целина и историјских амбијената.

Магистарски курс има карактер научног продубљивања одређених проблема. Окосницу једногодишње наставе на магистарском курсу чини израда магистарске тезе, уз израду семинарских радова из неколико тематских целина: Типологија архитектонских простора и облика, Старе технике грађења, Теорија развоја и реконструкције насеља. Настава магистарског курса обухвата и предмет Уметничко наслеђе на тлу Југославије. Услов за узимање магистарске тезе је успешно завршен специјалистички курс.

Наставници на студијама су углавном професори Архитектонског, Грађевинског и Филозофског факултета у Београду, затим други познати стручњаци из установа заштите. Колегијум наставника на челу са руководиоцем курса доноси све одлуке у вези са студијама, о чему извештава Научно-наставно веће факултета.

Слушаоци курса, односно установа које их упућују, сnose све трошкове одржавања наставе и уплаћују на почетку сваког семестра суму од 15.000.- динара.

Др Слободан Ненадовић

ГРУПА КОНЗЕРВАТОРА КРАЂЕВАЧКОГ ЗАВОДА за заштиту споменика културе посетила је изложбу отворену недавно у Археолошком музеју у Солуну, на којој су изложени најновији богати археолошки налази откривени у гробници за коју се претпоставља да је припадала Филипу Македонском.

ГРУПА КОНЗЕРВАТОРА - учесници Саветовања одржаног маја месеца у Пироту - посетила је изложбу "Уметност средњовековне Бугарске", која је отворена у Археолошком музеју у Софији.

ВЛАДИМИРУ РАШИЋУ, сликару конзерватору у Републичком заводу за заштиту споменика културе, додељена је, преко Републичког завода за међународну техничку и просветну сарадњу, стипендија Холандске владе за студије конзервације и рестаурације дела ликовних уметности. Рашић је свој стаж, у дужини од три месеца, провео у Државном институту за заштиту споменика (REJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG) и у Централној лабораторији за научно испитивање уметничких предмета (CENTRAL LABORATORIUM VOOR ONDERZOEK VAN VOORWERPERN VAN KUNST EN WETENSCHAP).

In memoriam

АКАДЕМИК СВЕТОЗАР РАДОЈЧИЋ

(27.V 1909 20.X 1978)

Готово да не постоји ни једна научна област када је реч о нашим хуманистичким дисциплинама, у којој је један човек могао тако прекретнички и тако сјајно својим радом да измени токове развоја, као што је то учинио професор Радојчић. Предвођена овим ерудитом, српска историја уметности "има већ четрдесет година иде у корак са европском мишљу, у заједничком ритму са нашом историјом."

Без намере да сагледавамо његово дело које има епохално значење и значај не само у нашој историји уметности, већ са жељом да се само на овом месту

подсетимо на његов удео у заштити споменика културе, не можемо, а да се не сетимо неких његових драгоцених врлина. Једна међу њима несумњиво доминира: ненаметљива и елегантна уздржаност у свом научном схватању, чак и онда када је био са аргументима много супериорнији и од својих предходника и од својих савременика. Ту своју критичку опрезност, умну умереност и срећеност неговао је као особину којом је испољавао само део свог духовног богатства и потврђивао припадност научницима од стила.

Својим изузетним сензибилитетом, свестраним и осетљивим духом успевао је да најдубље зарони у карактер и суштину средњовековне уметности, тумачећи је вазда на самосвојан и оригиналан начин. Испуњавајући склоност и смисао за паралелно изучавање старе књижевности и сликарства, при чему није занемаривао ни друге облике стваралаштва у средњем веку, он је увек долазио до нових открића која су необично обогатила не само нашу научна сазнања, већ и ширила методолошке основе медијевалистичке научне мисли уопште. Као сјајан зналац многих помоћних научних грана и веома упућен у свеколике светове европске и светске уметности, могао је сигурније него многи да изриче судове и оцене о нашој старој уметности. Међутим, многе констатације које је изрекао, иако су се темељиле на изврсно познавању материје, никада нису добијале тон искључивости, нити су се начином саопштавања граничиле са непоцељивошћу. Науку је схватао као живи процес, као еволуцију мисли којој је блиска тежња да се до потпуне истине може доћи сталним и непрекидним истраживањем, преиспитивањем, провером. "Наука обавезује на одређеност, на дисциплину" - писао је залажући се за испуњење других њених захтева и начела. Својим примером је увек доказивао да у правој науци нема стрампутица и да се до истине може доћи само доследним и упорним трагалачким радом. Поклањао је посебну пажњу сагледавању целина у нашој уметничкој прошлости. Али, све целине које је својим проучавањем успостављао никада нису оптерећене аподиктичношћу. Оне су могле да представљају изазов за нове друкчије погледе на генезу наше старе уметности, али никада нису оспораване нити оспорене.

"Права, жива савремена наука стално се креће и мења" - рекао је мислећи превасходно на изучавање уметничких споменика, којима је цео свој живот посветио. И као што је у многим помоћним научним дисциплинама налазио ослоње за своје тезе, тако је и у конзерваторству сагледавао област у којој наука проналази неисцрпне мајдане. Конзервацију споменика је држао не само као нужност и меру којом се зауставља драма споменика режирана зубом времена или људским нехатом. Под њом је подразумевао креативни чин или процес којим се васпостављају изгубљене или потиснуте лепоте споменика. Није чудно што је за њу показивао интересовање првенствено као научник, јер је сматрао да у њеним исходима историја уметности има нова врела сазнања.

Дубока и присна веза између професора Радојчића и конзерватора почивала је на једној лепој зајамности: конзерватор се обраћао његовим студијама и књигама да би продубио своја знања о споменицима, а професор се са радозналешћу интересовао за њихова открића, црећи из њих податке за нове студије и књиге. Захваљујући тој комплементарности заштите и изучавање споменика ишли су бржим ходом. Конзерваторе и друге баштинаре, чији је круг јако проширен његовим учесницима, изузетно је поштовао и во-

лео као својеврсне ствараоце и прегоаоце, јер је дубоко разумевао племенитост и одговорност њиховог посла. Улазећи дубље од других у биће уметничког споменика и суштину његовог настајања, знао је колико су осетљиве и деликатне конзерваторске операције, увек помало стрепећи за њихов исход. Стога је превасходно код конзерватора ценио културу, сензибилитет и изнад свега уздржану опрезност, одмереност. У способности конзерватора да што више очува физичка својства уметничког дела и да не повреди његову душу, видео је суштину смисла ове струке.

Ретко се када изјашњавао о облицима конзерваторских интервенција; био је превише уздржан, чак понекад неопређен кад се од њега као научника од великог угледа тражило да изнесе своје мишљење или став. Једноставно, није волео да испољава активност у било каквој расправи о заштити споменика. Није имао склоности да учествује у раду комисија које су неизбежне у заштити. Понекад је остављао утисак недовољно заинтересованог човека кад је у питању рад на конзервацији споменика културе. Овај привид се стварао из разлога што је увек до краја поштовао делатност квалификованих за поједине послове и што никада није допуштао мешање у туђе послове. Ово начело никада није изневерио, иако је често ширином свог образовања, искуством и инвенцијом имао право да се сасвим позвано упусти у друге области рада, а поготово у заштиту уметничких дела. Имао је велико поверење у конзерваторе и сматрао је да они свој посао најбоље знају. Веровао је да он њима својим саветима и мишљењима може мање да користи, него што су то они очекивали.

Као човек од мере, стила и укуса зналачки је процењивао и оцењивао улогу конзерватора. Умео је да изрази дивљење и поштовање према неком успешном конзерваторском подухвату или поступку. Са нескривеним поносом је одавао признање својим ученицима за неко лепо откриће, умну поставку или сигурну констатацију.

Сећам се када смо пре неколико година заједно обилазили споменике у долини Ибра и Рашке (то је био његов последњи дужи сусрет са нашим споменицима) с колико је интересовања и пажње посматрао све оно што је служба заштите урадила на спасавању споменичких вредности. Када је видео рестаурисану цркву св. Николе и Ушћу, није скоро могао да поверује какав склад и какву племенитост пропорција је ова грађевина обновом добила. Или кад смо на Ђурђевим Ступовима уз највећу пажњу уваженог професора настојали да обавестимо о идеји делимичне обнове цркве, чија је реализација већ била у току, и о систематским археолошким истраживањима комплекса, он је, знајући ко је аутор пројекта, изразио искрено задовољство наглашавајући од коликог је значаја конзерваторова студиозност и критичност и шта значи осећање мере у третману споменика. Том приликом је изрекао много више мисли и поставки о заштити

споменика, него што је то учинио на многим саста-
нцима. Отворивши се дубље него иначе, могли смо
да схватимо у којој мери су његова знања и опажања
о конзерваторству слојевита и блистава и колико
је тада, готово успутно, исказао мудрости и, ако
хоћете, филозофије о раду на заштити и чувању кул-
турне баштине.

О споменицима познијег раздобља, из времена после
пада српске независности, Радојчић је, као што је
познато, писао мање, али је у неким својим значај-
ним текстовима искрено указивао на потребу њиховог
изучавања. Кад је реч о њиховој заштити могао је
на свом последњем већем обиласку споменичког на-
слеђа на матичном подручју старе Рашке да се осве-
дочи да су и они у погледу заштите дошли на ред.
Тада је скоро са озареношћу гледао тек конзерви-
ране фреске у Црној Реци и Тутину; са нескривеном
радошћу и узбуђењем посматрао је готово у последњи
час спашене цркве у Врху, Долцу, Палежу, Јаначком
Пољу, Штитарима, Попама, Живалићима. Тада је схва-
тио да је заштита споменика у Србији, како је ре-
као: "добила нове снаге у регионалним заводима" и
да је своју мисију проширила у мери у којој то на-
ши споменици заслужују.

Заштита споменика културе смрћу професора Радојчи-
ћа изгубила је веома много. Његова приврженост
споменицима, разумевање и подршка конзерватора, а
особито подстицај који је у научно-истраживачком
погледу пружао свим креативним посленицима у овој
области, веома су много доприносили развоју и ра-
змаху заштите, нарочито у раздобљу када је ста-
савала и почињала да проналази свој израз. Изгу-
били смо једну личност која је својим делом и ак-
тивношћу била драгоцене за даље унапређење рада
на заштити пре свега средњовековних уметничких сп-
оменика. Остају његове књиге које ће вазда бити
непресушени извори знања о нашој уметничкој баш-
тини и које ће остати као докази да је српска ис-
торија уметности имала у њему свог горостасног
предводника с којим ће се увек поносити. Остају,
такође, успомене на њега као родоначелника новог
научног схватања у изучавању наше старе уметности
и, изнад свега, спомен на човека који ће по мно-
гим својим особинама остати непоновљив и усамњен
у галерији наших великана.

Радомир Станић

ОБАВЕШТЕЊЕ ЧЛАНОВИМА ДРУШТВА КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ

Уређивачи првих бројева "ГЛАСНИКА" настојали су да лист буде што актуелнији и да чланове Друштва што потпуније обавештава, како о битним питањима струке, тако исто и о свим важнијим збивањима у конзерваторским и сродним установама. Уредништво је рачунало да ће се чланови Друштва, писаним прилозима, вестима и сличним обавештењима о важнијим збивањима, редовно оглашавати и тиме помоћи да лист испуни своју улогу. Та очекивања нису у потпуности остварена, па се Уредништво поново обраћа свим члановима Друштва потсећајући да се рукописи примају у току целе године и да их треба слати на адресу: ДРУШТВО КОНЗЕРВАТОРА СРБИЈЕ, Београд, Калемегдан број 14. - Горњи град.

Мотиви за вињете у овом броју узети су из књига:

С. Петковић, ЗИДНО СЛИКАРСТВО, 1557-1614,
Нови Сад 1965.;
С. Н. Ненадовић, ДУШАНОВА ЗАДУЖБИНА, Београд 1966.

